

This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
<https://kksu.co.in/>

Digitization was executed by NMM

<https://www.namami.gov.in/>

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhed
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
<https://egangotri.wordpress.com/>

m-2827

शिर्षक	ग्रंथकार	विषय	विस्तार (पूर्ण/ अपूर्ण)	टिकाकार	आकार	पृष्ठे	लिपी	सामग्री	Lines per page	Letters per line	Condition & age (शके/विक्रम संवत्)	Additional Particulars / Remark
प्रशास्यते	श्री भाग्य	वर्णन	पूर्ण	-	3/12	40	संस्कृत	कागज	11	32		

अथप्रायश्चित्तेंदुशेखरस्यानुक्रमणिकाप्रारंभः

श्रीगणेशायनमः ॥

- १ मंगलान्तरणं
- १ प्रायश्चित्तलक्षणं
- १ पर्वत्यमाणं
- १ पर्वदक्षिणानियमः
- १ पापिकृत्यं
- २ प्रायश्चित्तकथननियमः
- २ बालवृद्धयोर्लक्षणं
- २ अवस्थाविशेषप्रायश्चित्
- २ प्रकीर्णकपापानि
- २ जातित्र्यंशकराणि

॥ अथ प्रायश्चित्तेन्दुशेखरस्यानुक्रमणिकाप्रारंभः

- २ संकरीकरणानि
- २ अपात्रीकरणानि
- २ मलिनीकरणानि
- ३ उपपातकानि
- ३ महापातकानि
- ३ महापातकसदृशान्युपपातकानि
- ३ ब्रह्मवधसमानि
- ३ स्मरणानसमानि
- ३ स्वर्णस्तेयसमानि

- ३ गुरुतल्पसमानि
- ३ इत्यनुपातकानि
- ३ अतिपातकानि
- ३ अथकर्मविपाकः
- ४ कर्मविपाकजन्यजन्मानि
- ४ अथकृच्छ्रादिनिर्णयः
- ४ नक्तव्रतलक्षणंतत्प्रत्याम्ना
- ४ उपवासलक्षणंतद्वः यश्च
- ४ प्रायश्चित्तेसंकल्पः (त्याम्नाया
- ५ प्राजापत्यस्वरूपं

- ५ घासप्रमाणं
- ५ अव्रतमानं
- ५ प्राजापत्याशक्तौदानं
- ५ तदभावेमूल्यं
- ५ गोमूल्यप्रमाणं
- ५ आढ्यादीनांगोमूत्रं
- ५ पुराणलक्षणं
- ५ कृष्णालास्वरूपं
- ५ माषकस्वरूपं
- ५ पणस्वरूपं
- ५ स्वर्णादिमानव्यवस्था

५ कच्छप्रत्याम्नायः
 ५ पादोनकच्छस्वरूपं
 ५ कच्छार्धस्वरूपं
 ५ पादकच्छं इदमेव शिशुक
 ६ वर्णक्रमेण पादकच्छाः
 ६ अतिकच्छलक्षणं
 ६ कच्छातिकच्छः
 ६ तप्तकच्छः
 ६ शीतकच्छः
 ६ अपरस्तप्तकच्छः
 ६ पर्णकच्छः

६ ब्रह्मकूर्चः
 ६ पंचगव्यप्रमाणं
 ६ सांतपनकच्छः
 ६ पराकः
 ६ सौम्यकच्छः
 ६ तुलापुरुषः
 ६ वारणकच्छः
 ६ श्रीकच्छः
 ६ यावककच्छः
 ६ जलकच्छः
 ७ वज्रकच्छः

७ सांतपनानि
 ७ यतिसांतपनानि
 ७ महासांतापनः
 ७ चांद्रायणानि
 ७ पिपीलिकामध्यचांद्रायणं
 ७ यतिचांद्रायणं
 ७ शिशुचांद्रायणं
 ७ ऋषिचांद्रायणं
 ७ सोमायनव्रतं
 ८ पंचगव्यप्रमाणं
 ८ कच्छस्थाने तीर्थप्रत्याम्नायः

९ व्रतांगभूताधर्मायमानियमाः
 ९ प्रायश्चित्तपूर्वाहकृत्यं
 ९ प्रायश्चित्तेतिथयः
 ९ रहस्यप्रकाशयपापलक्षणं
 ९ तत्र रहस्ये प्रायश्चित्तलक्षणं
 १० सर्वप्रायश्चित्तविधिः
 १० तत्र महापातकादवाचीनपा
 तकेषु प्रतिनिमित्तकर्तुमश-
 क्तौ प्रायश्चित्तं
 १० उपपातकमारुणावाचीने
 शुपापेषु तदृशेषु प्रा०

अनु.
२

१० प्रकीर्णेषु तादृशेषु प्रायः
११ सर्वत्रानुक्तेषु प्रायश्चित्तं
११ क्षुद्रेषु पापेषु प्रायश्चित्तं
११ अतिक्षुद्रेषु प्रायश्चित्तं
११ मौनलोपे प्रायश्चित्तं
११ अथ प्रकाशरूपेषु देशकक्र
मेण प्रकीर्ण प्रायश्चित्तं
११ स्वरोष्ट्रयुक्तयानमाकृत्य ग
मने प्रा.
११ नग्नस्वापे प्रायश्चित्तं
११ नग्नतया न्नभोजने प्रायः

११ दिवा स्वदारगमने प्रा.
११ साक्षात् स्वरोष्ट्रारोहणे प्रा.
११ गुरोस्त्वकरणादौ प्रायश्चित्तं
११ गुर्वादीनां प्रतिष्ठीवनादौ प्रा.
११ शूद्रस्य विप्राति क्रमादौ प्रा.
११ विप्रहंतुं दंडोद्यमने प्रायश्चित्तं
११ दंडनिपातने प्रायश्चित्तं
११ रक्तस्त्रवणादौ प्रायश्चित्तं
११ अगर्तस्य अपस्वर्गौ विणमूत्रा
द्युत्सर्गे प्रा.
११ उदकं विना सूत्राद्युत्सर्गे प्रा.

११ सूत्रादिवेगधारणे प्रायश्चित्तं
११ श्रौतस्मार्तकर्मलोपे प्रायः
११ सूर्योदयास्तमयस्वापे प्रा.
११ स्नातकव्रतलोपे प्रायः
११ पंचमहायज्ञेषु अन्यतमलो
पे प्रायश्चित्तं
११ आहिताग्नेः पर्वण्युपस्था
नलोपे प्रायश्चित्तं
११ ऋतौ भार्यागमने लोपे प्रा.
११ स्वभार्यामपगम्येति वदतां प्रा.
१२ एकपंक्तौ उपविष्टानां विषम

१२ दाने दापने वा प्रायश्चित्तं
१२ पतितम्लेछादिभाषणे प्रायः
१२ भार्यान्निधनानां लाभस्य वि
घ्नकरणे प्रायश्चित्तं
१२ यज्ञोपवीतं विना भोजने अं
बुधाने वा प्रायश्चित्तं
१२ यज्ञोपवीतं विना सूत्राद्युत्स
र्गे प्रायश्चित्तं
१२ जले स्वप्रतिबिंबदर्शने प्रा.
१२ शय्याकूटादीनामभिवादने प्रा.
१२ आह्निकविच्छेदे प्रायः

१२ निमंत्रितस्य भोजनाद्यदा
 ने प्रायश्चित्तं
 १२ दंड्योत्सर्गप्रायश्चित्तं
 १२ अदंड्यदंडने प्रायश्चित्तं
 १२ दुःस्वप्नारिष्टदर्शने प्रा.
 १२ नीलीवस्त्रादिधारणे प्रा.
 १३ क्षत्रियाद्यभिवादने प्रा.
 १३ प्रतिमादिभेदने प्राय.
 १३ पवण्यादौ मैथुने प्रा.
 १३ रजस्वलास्वस्त्रीगमने प्रा.
 १३ चरमधातुविसर्जने प्रा.

१३ वमने प्रायश्चित्तं
 १३ दिवास्वापादौ प्राय.
 १३ गर्भाधानादिसंस्कारलोपे
 १३ संवत्सरनित्यक्रियालोपे प्रा.
 १३ निषिद्धकाष्ठैर्दंतधावने प्रा.
 १३ प्रमादाद्भूतभंगे प्राय.
 १३ विप्रस्यक्षत्रादिघृत्याधनार्ज
 १३ स्त्रीधनोपजीविने प्रा. (ने प्रा.)
 १३ भार्यायाः मुखमैथुने प्रा.
 १३ गोयुक्तयानस्थमैथुने प्रा.
 १३ देवागारशिलादिनास्वगृहक

रणे प्राय.
 १३ गुरुप्रतिश्रुतवस्त्रपकरणे प्रा.
 १४ भोजनकाले गृहीतमौनत्या
 १४ श्राद्धोपवासादिषु दि (गे प्रा.)
 नेषु दंतधावने प्रा.
 १४ कन्यायाः विवाहात्प्राप्तजोदर्श
 १४ स्फुरापात्रगंधाघ्राणे प्रा. (ने प्रा.)
 १४ मदिरादानादौ प्रा.
 १४ चांडालादिस्पर्शे प्रा. ४
 १४ अमोघ्यादिस्पर्शे प्रा.
 १४ अश्राद्धाणसमीपभोजने.

१४ शूद्रपंक्तौ भोजने प्रा.
 १४ उच्छिष्टस्पर्शे प्राय.
 १६ ऊर्ध्वोच्छिष्टस्य शवपाकादिवि
 ष्टास्पर्शे प्रा.
 १६ चांडालादिहस्तपाचितभोज
 १६ चांडालादिस्पृष्टांबुपाने प्रा. (ने प्रा.)
 १६ शूद्रोदकपाने प्रा.
 १६ रजस्वलादिस्पृष्टाभोजने प्रा.
 १६ मार्जयादि उच्छिष्टभोजने प्रा.
 १७ चांडालपुल्कसादिस्पर्शे प्रा.
 १७ चांडालादि एकशरवारोहणे प्रा.

अनु

३

१७ चांडालादि एकपथगमनेप्रा. २०
१७ चांडालादेः स्ववेशमन्यवस्थाने २०
१८ रुद्रनिर्माल्यस्पर्शप्रा. २०
१८ शैवसौरनिर्माल्यभक्षणप्रा. २०
१८ प्रेतानुगमनेप्रा. २२
१८ रजस्वल्योः परस्परस्पर्शः २२
१९ रजस्वलायाः चांडालादिस्पर्शः २२
१९ चांडालादिस्पर्शोत्तरं रजो २२
दर्शनेप्रायः २२
२० रजस्वलासूतिकयोर्मरणो. २२
२० मलिनीकरणप्रायः २२

तत्रजातिभ्रंशकरेषुप्रा. २२
संकलीकरणापात्रीकरणयोः २३
अथोपपातकप्रा. २३
गोवधेप्रायः २३
पंचविधत्वनिर्णयः २३
कर्तृलक्षणं २३
प्रयोजकलक्षणं २४
अनुग्राहकलक्षणं २४
अनुभंतृलक्षणं २४
निमित्तलक्षणं २५
प्रयोजकादीनांप्रा. २६

२२ रोधादौप्रायः २६
अस्थिभंगादौप्रायः २६
हलशकट्याविप्रेणवाहनेप्रा. २६
उत्सृष्टगोवृषभहननेप्रा. २७
अथपालननिमित्तवधेप्रा. २८
गोमांसभक्षकायगोविक्रये. २८
औषधाद्युपचारेणगोमरणे. २९
अथब्राह्म्यप्रायः ३०
स्तेयप्रायश्चित्तं ३०
कुंभपरिमाणं ३२
ऋणानपकरणप्रायः ३३

२६ अनाहिताग्निताप्रायः ३३
२६ अपण्यविक्रयेप्रा. ३३
२६ अग्निविच्छेदेप्रायः ३३
२७ परिवेदनेप्रा. ३३
२८ भृतकाध्यापनादौप्रा. ३३
२८ पारदार्येप्रायः ३३
२९ व्यभिचारिरुग्नीणांप्रा. ३३
३० परिवित्तिवार्धुष्यलवणप्रा. ३३
३० रुग्नीशूद्रक्षत्रियवधेप्रा. ३३
३२ दुमादिच्छेदेप्रा. ३३
३३ श्वादिदंशेप्रा. ३३

३

३३ निंदार्थजीवनेप्रा.
 ३३ ब्रह्मचारिव्रतलोपेप्रा.
 ३४ केवलब्रह्मचारिणः प्रा.
 ३५ अभिशंसिप्राय.
 ३५ सक्तविक्रयेप्रा.
 ३६ अयाज्ययाजनेप्रा.
 ३६ पितृमातृसक्तत्यागेप्रा.
 ३७ कन्यादूषणेप्रा.
 ३७ परिवेदकेयाजनादौप्रा.
 ३७ परान्नपुष्टतादिचतुरूपप्रा.
 ३७ स्वाध्यायाग्निसक्तत्यागकप्रा.

३७ परान्नपुष्टतादिचतुरूप
 पातकप्रायश्चित्तं
 ३८ असत्यरिग्रहेप्रा.
 ३९ निंदितान्नभक्षणप्रा.
 ४१ उच्छिष्टाद्यभक्ष्यभक्षणप्रा.
 ४२ अशुचिद्रव्यपृष्टभक्ष्यभ
 क्षणप्रायः ^{चांडालकूपस्थो}
^{एकमानेप्रायश्चित्तं}
 ४३ चांडालाद्यन्नभोजनेप्रा.
 ४४ भावदुष्टादिभक्षणप्रा.
 ४४ कालदुष्टाशनप्राय.
 ४५ गुणदोषभोजनेप्राय.

४५ श्राद्धभोजनेप्राय.
 ४६ परिग्रहाशुचिदुष्टभोजने
 प्रायश्चित्तं
 ४७ जातमृताशौचान्नभक्षणप्रा.
 ४८ नटादिकर्मकरणप्राय.
 ४८ ब्रह्महत्याप्राय.
 ५१ ब्रह्महत्यादिव्रतादेशवि
 षयउच्यते
 ५१ स्रगपानप्रा.
 ५२ मद्यपानप्राय.
 ५२ स्रगपानसमानिपापानि

५२ सुवर्णस्तेयप्रायश्चित्तं
 ५४ गुरुतल्पेप्रायश्चित्तं
 ५५ अतिदेशिकप्राय.
 ५५ संसर्गारब्धमहापापप्राय.
 ५६ संसर्गिप्रायश्चित्तं
 ५८ सर्वप्रायश्चित्तप्रयोगः
 ६२ विप्रस्त्रियाः प्रायश्चित्तं
 ६२ प्रायश्चित्तेंदुशेखरः समा.
 इतिप्रायश्चित्तेंदुशेखर
 स्यानुक्रमणिकासमाप्ता
 समाप्त

इति प्रायश्चित्तेंदुशेखरानुक्रमणिकासमा०

अथप्रायश्चित्तेंदुशेखरप्रारंभः

प्रा. शे.

१

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ श्रीसीतारमणायनमः ॥ ॥ बालेंदुशेखरं नत्वा बाल बोधायलिरव्यते ॥ बालकृष्णामुदेचापि प्रायश्चित्तैन्दुशे
खरः ॥ १ ॥ यद्यथा विध्यननुष्ठानाद्युपचिताशुभनाशकमेव तत्प्रायश्चित्तम् ॥ तुलापुरुषादावतिव्याप्तिवारणाय एवेति ॥ न तु फांतरजनक
मित्यर्थः ॥ पापनिवर्तनक्षमधर्माविशेषे योगरूढोयंशब्द इति तत्त्वम् ॥ संकेतविशेषसंबन्धेन प्रायश्चित्तशब्दवत्त्वमेव प्रायश्चित्तत्वम् ॥ अ
तएव कृत्वं गच्छेत्प्रायश्चित्तं द्वयवहार इत्यन्ये ॥ पापिनः प्रायश्चित्तं नित्यं नैमित्तिकं वेत्यतो विकलांगादपि पापस्य नाशः ॥ किं त्वल्पस्यैव
न तु समग्रस्य एवं च काम्यमप्येतत् एवं च प्रधाननिष्पत्तावपि न प्रधानवृत्तिरिति बोध्यम् ॥ एकप्रायश्चित्तकनानापापकर्मणां तत्प्रायश्चित्तैक
प्रयोगेणैव नाशः ॥ एवमधिकपापनाशार्थमुक्ते नैकवारमनुष्ठितेन न्यूननाशस्यापि पापांतरस्य नाशः ॥ एवं यत्र यत्प्रायश्चित्तमुपदिष्टं तद
न्यूनकृशकप्रायश्चित्तांतरमपि तत्र योज्यम् ॥ पापिनांतदुपदेशश्च पुण्याय ॥ स चार्चितेन पृष्टे नैव विदुषां संसदिधर्मशास्त्रादिबुद्ध्वैव का
र्यः ॥ अन्यथापदेष्टाप्रत्यवेति ॥ संसच्चतुर्भिस्त्रिभिर्वा धर्मशास्त्रादितत्त्वज्ञैर्भवति एकेनापि ब्रह्मविदायति वर्ज्यम् ॥ सहस्राद्येकपर्यंत
मित्येके ॥ पर्वहृदि णाचलक्षणादि किंचिद्देयपर्यंता ॥ यथा योग्यं कृच्छ्रसंख्यया वा ॥ पर्वतुष्टिर्वा ॥ गौर्दृषभश्चेत्यन्ये ॥ निवेदितदोष
स्य पर्वदनुमत्यैव प्रायश्चित्तानुष्ठानं बोध्यम् ॥ पापी च स चैलं स्मातो वाग्यतः आर्द्रवासा उपदेष्टारं साष्टांगं प्रणम्य स्पृष्टाभिधानं वदेदितं मे पा
पं निष्पन्नं प्रायश्चित्तं मे उपदिशत्विति ॥ पापं कृतवतो परैर्ज्ञातदोषस्य च स भोपस्थानं विना भोजने भाषणे च पापवृद्धिः ॥ आसंवत्सरं प्रा

१

यश्चित्ताकरणोपापद्वैगुण्यं ॥ आर्तस्य प्रायश्चित्ताकथनेर्वितस्य विपश्चितस्तस्यापभागिता अज्ञात्वाकथनेच ॥ शूद्रादेस्तु प्रायश्चित्तोपदेशो वि
प्रमं तराकृत्वा कार्यः ॥ क्षत्रियवैश्ययोरप्येवं ॥ गुरुणि पापे लघु लघु निचगुरु प्रायश्चित्तं न वान्यम् ॥ पापगौरवं तु कामतः सप्रत्ययं साक्यास
मनुष्यानां ह्युगौरवात्सातिशयाच्च निंदार्थवादा लोकागर्हातिशयाच्च ज्ञातव्यम् ॥ लघुताप्येतद्विपर्ययेण ज्ञेया ॥ ॥ प्रायश्चित्तं यथोक्त
मेव वान्यम् ॥ न तु स्नेहलोभादिनानुग्रहः कार्यः ॥ ॥ तथा सति पापं वक्तुरि संक्रमेत् ॥ दुर्बले तु प्रहरि प्रथमं यथोक्तमुदाहृत्य तच्छ
त्त्यानुसारेण ग्रीष्मादिकाल हिमालयादि देशानुसारेण चानुग्रहः कार्य एव ॥ एवं शिशु वृद्ध स्त्री रोगिणामप्यनुग्रहः ॥ सोऽपि यद्वर्णस्य यस्या
पेयस्यायश्चित्तमुक्तं तत्सादन्यूनं तदर्थं तत्सादं वेति बलदेशकालाद्यनुसारेण न ततो न्यूनं ॥ तच्च बाल वृद्धातुरस्त्रीणामर्थम् ॥ एकद्वित्रिधर्म
त्वेपादमेव ॥ एवं च यत्र पादमेव प्रायश्चित्तमुपदिष्टं तत्रापि नानुग्रहः ॥ ॥ षोडशवर्षं न्यूनो बालः ॥ अशीतिवर्षाधिको वृद्धः ॥ पूर्णषोडश
वर्षस्य पूर्णप्रायश्चित्तम् ॥ ऊर्नेकादशवर्षस्य पंचवर्षादूर्ध्वपादप्रायश्चित्तम् ॥ द्वादशादा षोडशमर्थम् ॥ तदपि तत्त्रिंशदिभिः कार्यम् ॥ ए
वमतिरोग्यतिवृद्धयोरपि पुत्रादिभिः ॥ पंचवर्षं न्यूनस्य न पौषम् ॥ शारुत्रोपदिष्टं पूर्णप्रायश्चित्तं विप्रस्यैव ॥ क्षत्रियविद्वद्भूदाणां तु पादपादहा
निः ॥ क्वचिद्विशेषस्तु वाचनिकः ॥ तत्र जपहोमादिरहितमेव शूद्रस्य ॥ अमंत्रक प्राणायामश्च ॥ यागाद्यनुष्ठानशीलानां जपादिकम् ॥ इत
रेषां तप आदि ॥ नामधारकमूर्खनिर्धनानां तपः ॥ अनधीतानां च ॥ षोडशवर्षाधिकब्रह्मचारिणो द्विगुणं वानप्रस्थस्य त्रिगुणम् ॥ यत्तेश्च

प्रा. शे.
२

तुर्गुणम् ॥ स्वयमशक्तौ प्रतिनिधिद्वारा प्रायश्चित्तकार्ये ॥ अज्ञानाकामकृते यदुक्तं कामकृते तद्विगुणं कामतोभ्यासे च तुर्गुणम् ॥ कामादि
कृते यदुक्तं ॥ अकामादिकृते तदर्थं योज्यम् ॥ कृतप्रायश्चित्तोगवां स्वयंतृणं दद्यात् ॥ तच्च ताः निःशंकं स्वयमेव भक्षयेयुः ॥ तदैव मंगीकुरुः
स चेदं पापं न पुनः करिष्यामीति प्रतिजानीयात् ॥ नो चेत् पुनः प्रायश्चित्ते योज्यः ॥ तत्र पापानि प्रकीर्णकजातिभ्यं शकरसंकरीकरणपा-
त्रीकरणमलिनीकरणोपपातकमहापातकानुपातकरूपाणि विहितकरणोद्भूतानि ग्रहेभ्यो भवन्ति ॥ तत्र जातिभ्यं शकरादिगणिता
तिरिक्तं प्रकीर्णकम् ॥ जातिभ्यं शकराणितु ॥ विप्रपीडाकरणं अनाद्येयमद्यलभुनादिघ्राणं मित्रकौटिल्यं पुंसि मैथुनमेतानि जातिभ्यं
शकराणि ॥ संकरीकरणानितु ॥ खराश्वोष्ट्रमृगहस्त्यजाविमीनमहिषाणामन्येषां च ग्राम्यारण्यपशूनां वधः संकरीकरणानि ॥ आपा
त्रीकरणानितु ॥ निंदितेभ्यो धनादानं वाणिज्यं शूद्रसेवा कुसीदजीवनं असत्यभाषणमेतान्यपात्रीकरणानि ॥ मलिनीकरणानितु
॥ बहुकृमिकीटकयोर्जलस्थलजयोर्हत्यामद्यानुगतभोजनं बहुफलैधपुष्पस्तेयं अर्धैर्यमेतानि मलिनीकरणानि ॥ उपपातकान्याह ॥ गो
वधः १ ब्राह्म्यता २ स्तेयं ३ ऋणानपक्रिया ४ अनाहिताग्निता ५ अपण्यविक्रयः ६ परिवेदनम् ७ श्रुतकाध्ययनाध्यापने ८ पारदार्यम्
९ पारिवित्यं १० वार्धुष्यं ११ लवणक्रिया १२ स्त्रीशूद्रविदूषत्रवधः १३ अशुष्कद्रुमछेदनं १४ निंदितार्थोपजीवनं १५ नास्तिक्यं १६ ब्र
तलोपः १७ सतविक्रयः १८ धान्यकुप्यपशुस्तेयं १९ अयाज्ययाजनं २० पितृमातृसतत्यागः २१ तडागारामविक्रयः २२ कन्यादूष

२

णाम् ३३ परिवेदकयाजनं २४ तस्य कन्याप्रदानं २५ गुरोरन्यत्र कौटिल्यं २६ आत्मार्थपाकार्यक्रिया २७ मद्यस्त्रीनिषेवणं २८ व्रतलोपः २९ -
 स्वाध्यायाग्निस्तनानां त्यागः ३० बांधवत्यागः ३१ स्त्रिया हिंसया चोषधेन च जीवनम् ३२ हिंसकप्रवर्तनम् ३३ घृतादिव्यसनम् ३४ आ-
 त्मविक्रयः ३५ शूद्रप्रेष्यता ३६ हीनसरथम् ३७ हीनयोनिषेवणम् ३८ अनाश्रमित्वं ३९ परान्नपुष्टता ४० असच्छास्त्राभिगमनं ४१
 आकराधिकारः ४२ भार्यादिविक्रयः ४३ असत्यतिग्रहः ४४ निंदितान्नादनम् ४५ नरादिकर्मकरणं ४६ भार्यात्यागः ४७ ॥ ॥ एता-
 न्युपपातकानि ॥ ॥ महापातकानितु ॥ ॥ ब्रह्महत्यासुरापानं विप्रस्वर्णस्तेयं गुरुतल्पगमनं अब्रह्मेतच्चतुष्टयान्यतमसंसर्गइति
 महापातकानि ॥ शूद्रस्य मद्यपानस्थाने ब्राह्मणीगमनं ॥ महापातकसदृशान्यनुपातकानितु ॥ तत्र यागस्थनृपवेश्यवधः १ शरणागत
 वधः २ रजस्वला गर्भिण्यत्रिगोत्रस्त्रीणां वधः ३ अविज्ञातगर्भस्य सहृदश्च ४ गुरुविषये मिथ्याभिशासनक्रोधोत्पादनमधिहोषोऽस-
 कृन्मत्यालीकनिर्वेधश्च ५ राजगामिपैशून्यम् ६ गुरौ महाद्वेषः ७ नास्तिक्याद्देदनिंदा ८ कुशास्त्राध्ययनेन वितंडवादेन चाधीतवेदानां
 नाशनम् ९ ॥ ॥ एतानि ब्रह्मवधसमानानि ॥ ॥ सुरापानसमानितु ॥ लश्कनविडुराहच्छाकग्रामकुक्कुटपलांडुगृजनानां मत्या-
 त्यंताभ्यासेन भक्षणम् १ विप्रव्यतिरिक्तमित्रवधः २ ॥ गुरुविषये मिथ्याभिशासनेनान्यथावादित्वमन्यथाकर्तृत्वं कौटिल्यं वाङ्मनः क-
 र्मणामनार्जवरूपं कौटिल्यं च ३ आत्मोत्कर्षार्थं राजकुलादावनृतभाषणम् ४ रजस्वलासुरवचुंबनं ब्रूटसाक्षं वेदत्यागवेदनिंदाकर्त्तव्यं

प्रा.शे.

३

रन्नभुक्तिरिति स्फुरापानसमानानि ॥ स्वर्णस्तेयसमानितु ॥ विप्रसंबंध्यश्वरत्नमनुष्यस्त्रीधेनुहरणं निक्षेपहरणम् ॥ चार्वाकस्त्वर्णमाना
दिति स्वर्णस्तेयसमम् ॥ गुरुतल्पसमानितु ॥ दुहितृस्नुषाभगिनीषुभागिनेयीषुसगोतृदुहितृभगिनीषुसकामास्वाचार्यपत्नीतत्तनया
श्चशुषुपितृव्यप्रातृमातुलमातामहश्चोत्रियक्रतिगुपाध्यायमित्रशिष्यस्त्रियस्तत्कन्याश्चउदक्यानिक्षिप्ताप्रव्रजिताव्रतस्थाउत्तमब्रा-
ह्मणींसगोत्रांशरणागतांराजसखींराजपत्नींसापत्न्यभगिनींस्तनधात्रींसखींचगच्छन्पौत्रींदौहित्रींपतिव्रतांपितृसखीं ॥ मातृभगि-
न्योःसखींपितृमातृष्वसारंकुमारींअंत्यजांस्लेच्छांपुल्कसींचगच्छन्गुरुतल्पगसमः ॥ अनुपातकानितु ॥ तथामातृपितृयोनि संबंधा
स्फुगामीस्तेननास्तिकनिंदितकर्माभ्यास्यनिंदितकर्मत्यागीपतितात्यागिनःपतिताःपातकसंयोज्यकाश्चेतिइत्यनुपातकानि ॥ अतिपा-
तकानितु ॥ मातृगमनंस्वसृस्नुषयोगमनमित्यतिपातकानीतिगौडनिबंधेषु ॥ पापिनःपंचधा ॥ साक्षात्कर्तुग्राहकप्रयोजकानुमंतृ-
निमित्तकर्तृभेदात् ॥ साक्षात्कर्तुः ॥ पालनादिनोपकारकोनुग्राहकः ॥ २ ॥ आज्ञापयिताभ्यर्थयितोपदेष्टाचप्रयोजकः ३ स्वार्थेपरांर्थेवा-
नुमतिकर्तानुमंता ४ अनिमित्तभर्त्सनताडनधनहरणादिनाकोपंजनयन्तन्मरणोनिमित्तंभवेत्सनिमित्तकर्ता ५ एषूत्तरोत्तरमल्प-
दोषत्वंप्रायश्चित्ताल्यत्वंचबोध्यम् ॥ पापिनांप्रायश्चित्ताकरणैःन्यजन्मनिदेहप्राप्तिः ॥ पापिनांप्रायश्चित्तोन्मुखत्वायजन्मांतरभाविनःक-
र्मविपाकाःकतिचिदुच्यंतेअज्ञानतोब्रह्महाश्चशूकरोष्ट्राणांक्रमेणयोनिमेति ॥ स्फुरापःखरपुल्कसवेनानां ॥ स्वर्णस्तेयीविट्जात

३

कृमिकीटपतंगपक्षिहिंस्रवताम् ॥ स्वर्णस्तेयीऊर्णनाभकृकलासतिरश्चांपशुपक्ष्यादीनांचद्यौचारिणांचहिंस्त्राणांपिशानांसहस्र-
 शोयोनिंयातिगुरुतल्यगः तृणगुल्मलतानांक्रव्यादानांक्रूरकर्मणांच ॥ तत्संयोगीचतद्वत् ॥ परस्त्रीहारीद्रव्यहारीचनिर्जलारण्येब्रह्म
 राक्षसः ॥ अनध्यायाध्यायीदुष्टप्रतिग्राहीचसृगालः ॥ अन्तरलयोः हर्ताअजीर्णव्याधिरतिदरिद्रोवा ॥ वेदवाक्वेदपुस्तकानांचोरोमूकः
 पत्रशाकयोर्मयूरः हेमरत्नानांहेमकारीपक्षीअतिदरिद्रोवा ॥ न्यासस्यअनपत्योधनहीनश्च ॥ सुगंधानांछुच्छुंदरी ॥ धान्यानांमूषकः
 तिलानांतैलस्यचतैलपायीकीटः ॥ परस्वत्तृनानातिर्यक्अहुतंहविरश्नहरन्वाम्बाअतिदुःखीवा ॥ यानंहरन्उष्ट्रःफलंकपी ॥ जलंजल
 प्लवः पक्षीमत्स्योवा ॥ क्षीरंकाकोबलाकोवा ॥ गृहोपस्करंगृहकारीकीटः मधुहरन्दंशकःकीटः ॥ मांसंगृध्रः ॥ गांगोधासर्पोवा ॥ अग्निंबकः
 ॥ वस्त्रंकुष्ठीपतंगोवा ॥ रसंश्वा ॥ लवणंचीरीउच्चैःस्वरःकीटः तैजसंमंडली ॥ गोब्राह्मणदेवस्वंपांडुरोगी ॥ न्यासंकाणोःनपत्योवा ॥ शय्या
 क्षपणकः ॥ शंखंशक्तिंवाकपाली ॥ दीपंकौशिकः ॥ स्नेहंक्षयी ॥ पशंपरप्रेष्यः ॥ यन्दूरतितत्तत्प्रकारकोप्राणीतद्विकलोवाभवति ॥ ब्राह्म
 णीगामीनिर्बीजी ॥ मातरंस्तुषांवागच्छन्वातवृषणः ॥ चांडालींपुल्कसींवाजगरः ॥ प्रव्रजितांमकृपिशान्च ॥ शूद्रांदीर्घकीटः ॥ सव
 णांदरिद्रः ॥ राजस्त्रियंनपुंसकः ॥ गांगच्छन्मंडूकः ॥ पिशुनोदुर्गंधनासिकः ॥ सूचकोदुर्गंधास्यः ॥ देवब्राह्मणक्रोशकःखलतिः ॥ ग
 रदाग्निदोउच्चत्तौ ॥ गुरुंप्रतिहंतापस्मारी ॥ गोघ्नश्चांधः ॥ धर्मपत्नीत्यक्ताःन्यत्रप्रवृत्तःशब्दवेधीप्राणी ॥ कुंडाशीभगभक्षकः ॥ स्त्री

प्रा.शे.
४

पण्यजीवीषटः ॥ कोमारदारत्यागीदुर्भगः ॥ मिष्टैकादशीवानरोवातगुल्मीवा ॥ अभक्ष्यभक्षकोगंडमाली ॥ क्रूरकर्मारक्षसः ॥ मित्रधुकृक्ष
यी ॥ मातापित्रोरनृतवाक्स्वलद्रीः ॥ कूटसाक्षीउच्छिन्नजंघाचरणाः ॥ विवाहविभक्तार्ताछिन्नोष्ठः ॥ विप्रावगौरणेछिन्नहस्तः ॥ चतुष्पथे-
विष्मूत्रोत्सर्गमूत्रकृच्छ्री ॥ कन्यादूषकः षटः ॥ ईर्ष्यालुर्मशकः ॥ पित्रादिविवदमानोपस्मारी ॥ विद्याविक्रयीपुरुषोमृगः ॥ वेदविक्रयीदीपी ॥
बहुयाजकोजलप्लवः ॥ अथाज्ययाजकोवराहः ॥ अनिमंत्रितभोजीवायसः ॥ इतस्ततोश्चन्मार्जारः ॥ कक्षवनदाहीरवद्योतः ॥ दारकाचा-
र्यैमुखदुर्गंधिः ॥ पर्युषिताशीकुमिः ॥ अदत्तादायीबलीवर्दः ॥ मत्सरीश्वमरः ॥ अग्न्युत्सादीमंडलकुष्ठी ॥ शूद्राचार्यः श्वपाकः ॥ वार्धुषिकों
गहीनः ॥ अपण्यविक्रयीगृध्रः ॥ राजक्रोशकोगर्दभः ॥ मत्स्यवेधीगर्भवासी ॥ आचार्यभार्यागामीभगंदरी ॥ श्रुतकाध्यापकोशरीरोगी ॥ ती-
र्थेमूत्राद्युत्सर्गकरश्चेत्यन्यत्रविस्तरः ॥ स्त्रीणामप्येतदोर्षेषुतत्तज्जातीयस्त्रीत्वम् ॥ अथकृच्छ्रादिनिर्णयः ॥ दिनं विलंघ्यरात्रौ सार्धया
माभ्यंतरेमितभोजनेनक्तव्रतम् ॥ तदशक्तौ गुंजाद्वयपरिमितरूप्यमाषकदानम् ॥ तदभावेतन्मूल्यम् ॥ दिवारात्रमभोजनमुपवासः ॥ त-
दशक्तौरूप्यमाषत्रयदानम् ॥ एकविप्रभोजनं वा ॥ सहस्रगायत्रीजपं वा ॥ द्वादशप्राणायामो वा ॥ प्रायश्चित्ते संकल्पः ॥ ॥ अद्येत्यादिअ-
मुकगोत्रोऽमुकशर्मा मुककर्मजन्यपापक्षयकामोनक्तव्रतं करिष्ये ॥ तदशक्तौ प्रतिनिधिकूपं इमं रौप्यमाषकं चंद्रदेवस्य ममुकनामगो-
त्राय विप्रायाहं संप्रददमिति ॥ इदं मूल्यं विष्णुदेवस्य मिति वा संकल्प्य दानं विप्रं च संपूज्य द्रव्यमालभ्य संप्रोक्ष्य दद्यात् ॥ प्राजापत्यंतु ॥ -

४

अहंप्रातरुहंसायं अहमद्यादयाचितम् ॥ अहंपरंचनाशनीयात्प्राजापत्यः स उच्यते ॥ सायं द्वाविंशतिर्ग्रासः प्रातः षड्विंशतिरु-
 या ॥ अयाचितं चतुर्विंशतिः सायं द्वादशप्रातः पंचदशेति वा ॥ ग्रासस्तु ॥ कुक्कुटांडप्रमाणो यावान्वामुखं प्रविशेत् अत्र शक्त्या व्यवस्था ॥
 उपवासस्तु फलादिद्वारा वा कार्यः ॥ अष्टैतान्यव्रतघ्नानि आपोमूलं फलपयः ॥ हविर्ब्राह्मणकाम्या च गुरोर्वचनमौषधमित्युक्तं ॥ परंतु परि-
 मितमेवेति गौडाः ॥ इदमपि नेत्यपरे ॥ यद्वा क्रमेणैकभक्तनक्तायाचितोपवासाः एवं त्रिरावृत्तिः इदं षडुपवाससमं ॥ तदशक्तोपय-
 स्विन्याधेनोर्दानं ॥ तदभावे गोमूल्यं ॥ गोमूल्यं तु ॥ गवामभावे निष्कं स्यात्तदर्थं पादमेव वेति ॥ निष्कं तु ॥ सर्वणं चतुष्टयं समतोलितं क-
 ष्यं निष्कं ॥ रूष्यपरिमाणो निष्कं सर्वणांश्चत्वार इति याज्ञवल्क्यात् ॥ धेनुः पंचभिराद्यानां मध्यानां त्रिपुराणिका ॥ कार्षापणैकमूल्यं
 पितरि द्वाणां प्रकीर्तितेति षट्त्रिंशन्मते ॥ पंचभिः पुराणैरिति शेषः पुराणश्च ॥ षोडशमाषपरिच्छिन्नं रजतं ॥ कृष्णाला तु ॥ रक्तिका
 रूयगुंजापरिमिता कृष्णाला ॥ माषकं तु ॥ तद्वयपरिमितं रूष्यं रूष्यमाषकं ॥ यद्वा पण षोडशकं पुराणः पुराण एव कार्षापणशब्देन का-
 षिकशब्देन चोच्यते ॥ पणस्तु ॥ अशीतिरक्तिकापरिमितं ताम्रं अशितिर्वराटिका वा ॥ ताम्रपण एव कर्ष उच्यते ॥ रौप्यः पुराणो दक्षि-
 णस्यापणैः पूर्वस्यामिति व्यवस्था ॥ वृषे षट्कार्षापणा देयाः ॥ पंचेति शूलपाणिः ॥ केवलं गोमूल्यं तु पुराणत्रयमुत्तमः पक्षः ॥ द्वात्रिंश-
 त्पणामध्यमः ॥ एकपुराणोधम इति गौडाः ॥ दशकार्षापणाधेनोरश्वे पंचदशे वतु ॥ द्वात्रिंशत्पणिका गावोत्यष्टवानतु हीनता ॥ इति तु

प्रा.शे

५

प्रायश्चित्तातिरिक्तदक्षिणाप्रसंगेधनवतोबोध्यं ॥ प्रसंगात्स्वर्णमानव्यवस्थाप्युच्यते ॥ गुंजापरिमितकृष्णालापंचकंस्वर्णमाषः ॥ षो
डशमाषाअक्षरशब्देनस्रवर्णशब्देनकर्षशब्देनविस्तशब्देनचोच्यते ॥ स्रवर्णाश्चत्वारः पलंनिष्कश्च ॥ दशफलानिधरणमितिमनुस्म
र्तौ ॥ साष्टशतेस्रवर्णानांहेम्युराभूषणोपले ॥ दीनारेपिचनिष्कोस्त्रीत्यमरः राजतःपुराणोधरणइत्युच्यते ॥ दशभिर्धरणैः राज
तंशतमानमित्युच्यते ॥ तदेवराजतंपलमप्युच्यतइति ॥ पलशतंतुला ॥ तुलाविंशतिकंभारः ॥ आचितोदशभारः ॥ स्रवशाकदइत्यु
च्यते ॥ धेनुमूल्यसमंमूल्यंभूधनधान्यवस्त्रस्वर्णकृष्यादिवादद्यात् ॥ गायत्र्ययुतजपोवाक्कुच्छुस्थानेप्रत्यास्नायः ॥ गायत्र्याद्वादशाधि
कसहस्रसंख्याकः ॥ समिहुतहविर्धान्यानामन्यतमस्यहोमोवा ॥ तिलहोमस्तुसहस्रएवैतिकेचित् ॥ घृताहुतिशतद्वयंवा ॥ वेद
संहितापारायणंवा ॥ प्राणायामशतद्वयंवा ॥ द्वादशविप्रभोजनंवा ॥ एकोपवासपूर्वकंद्वादशतिलपात्रदानंवा ॥ तीर्थोद्देशेनयोजन
गमनंवा ॥ रुद्रैकादशिनीवा ॥ शिरःशोषणपूर्वकंद्वादशसांगस्नानानिवाप्राजापत्यमेवकुच्छुः ॥ पादोनकुच्छुंतु ॥ द्यहंप्रातृद्यहंसा
यंद्यहमद्यादयाचितं ॥ द्यहमुपवासइति ॥ अत्रचतुःपणाधिककार्षापणद्वयमशक्तौदेयं ॥ एकभक्तायाचितोपवासपादेरेतदिति
स्मृत्यर्थसारे ॥ कुच्छुर्धनु ॥ सायंप्रातस्तथैवैकंदिनद्वयमयाचितं ॥ द्यहमुपवासः ॥ अयाचितोपवासपादाभ्यामितिस्मृत्यर्थसारे ॥
इदंसाद्धकार्षापणसममितिगौडाः ॥ पादकुच्छुंतु ॥ एकैकदिनक्रमेणादिनचतुष्टयं ॥ इदंद्वादशपणसमंइदमेवशिशुकुच्छुंवि

५

प्रादिवर्णक्रमेणोपवासत्रयायाचितत्रयनक्तत्रयेकभक्तत्रयकृपाः पादकृच्छ्रा इत्यापस्तंबः ॥ अयमेवातिकृच्छ्रः स्यात्प्राणिपूरान्न
 भोजनैः ॥ अत्रयेषु नक्तादिदिनेषु भोजनं तेषु पाणिपूरान्नता ॥ नवाहमेकैकश्रासौत्यत्रिदिनमुपवासोतिकृच्छ्र इति मनुः ॥ अत्र प्रा
 जापत्यत्रयमिति चतुर्विंशतिमते ॥ कृच्छ्रातिकृच्छ्रः पयसादिवसानेकविंशतिः ॥ पयोत्रजलं ॥ तच्च सायंप्रातर्मध्याह्नेषु पेयम् ॥ द्विगु
 णोतिकृच्छ्र एव कृच्छ्रातिकृच्छ्र इति यमः ॥ तेनायं षट्प्राजापत्यसमः ॥ तप्तकृच्छ्रं तु ॥ तप्तकृच्छ्रं चरन्विप्रो घृतक्षीरघृतानिलान् ॥ प्रति
 अहं पिबेदुष्णान् सकृत्सार्धं समाहितः ॥ उष्णोदकाग्निर्गतस्य बाष्पस्य पानमुष्णानिलपानम् ॥ एतच्च गात्रपूरणमात्रपर्यंतं ॥ उष्णादं
 गाराद्वा ॥ तत्र षट्पलमंबु ॥ त्रिपलं क्षीरं ॥ एकपलं घृतम् ॥ एष एव शीतैः शीतकृच्छ्रः ॥ अत्र धेनुत्रयमिति षट्त्रिंशन्मते ॥ अतिकृच्छ्रतप्त
 कृच्छ्रयोर्धेनुद्वयमित्यपरा कर्मवदेवौ ॥ धेनुचतुष्टयमिति शूलपाणिः ॥ तप्तक्षीरघृतांबूनामेकैकं प्रत्यहं पिबेत् ॥ एकशत्रोपवासश्च तप्त
 कृच्छ्रमुदाहृतमिति ॥ अपरस्तप्तकृच्छ्रः ॥ अत्रैकाधेनुः ॥ पर्णकृच्छ्रं तु ॥ पर्णोदुंबरराजीवविल्वपत्रकुशोदकैः ॥ प्रत्येकं प्रत्यहं पीतैः पर्णकृच्छ्र
 उदाहृतः ॥ एषां पक्कादकैरित्यर्थः ॥ पर्णः पलाशः ॥ राजीवंपद्मं ॥ अयंपंचाहसाध्यः ॥ सार्धोपवासद्वयतुल्यः त्रिशत्रोपवासोतेपलाशादि
 पंचकक्काथोदकपानेपरः पर्णकृच्छ्रः ॥ चतुर्दश्यामुपोष्य परेद्युः पूर्णिमायां पंचगव्यपानेन ब्रह्मकूर्चः ॥ पंचगव्यप्रमाणं तु ॥ तिलंगोमूत्रं कृ
 ष्णवर्णायाः श्वेतायाश्चैव गोमयं ॥ पयश्च तास्मवर्णाचारक्ताया गृह्यते दधि ॥ कपिलाया घृतश्रात्यं सर्वं कापिलमेव वा ॥ सूत्रमेकपलदद्या

प्रा.शो
६

दंगुषार्धतुगोमयं ॥ क्षीरं सप्तपलं दद्यादधि त्रिपलमुच्यते ॥ घृतमेकपलं दद्यात्पलमेकं कुशोदकं ॥ एतच्च गायत्र्या गोमूत्रमित्यादिसमंत्र-
कं कार्यं ॥ पंचगव्यपानं च भोजनस्थाने ॥ अत्रार्धाधेनुः ॥ अत्र होमोप्यस्ति ॥ पंचगव्यहोमश्च सप्तपत्रैरच्छिन्नाग्नेः कुशैरिवावती इदं वि-
ष्णुर्मानस्तोके वंशतीक्ष्णः रिमः कार्यः ॥ हतशेषं प्रणवेनालोड्य प्रणवेन गृहीत्वा मध्यमपलाशपत्रेण स्वर्णपात्रेण ताम्रपात्रेण वा व्रत-
तीर्थेन पिबेत् ॥ एष द्विरात्रः सांतपनं कृच्छ्र इति स्मृत्यर्थसारे ॥ पराकस्तु द्वादशरात्रोपवासः ॥ अत्र पंचधेनव इति शूलपाणिः ॥ इदं परा-
कं भवदेवौ ॥ तिस्र इति पदं त्रिंशच्चतं ॥ सौम्यं कृच्छ्रस्तु ॥ पिण्याकाचामतक्रं बुभुक्षुः सक्तूनां प्रतिवासः ॥ एकरात्रोपवासश्च सौम्यं कृच्छ्राय सु-
च्यते ॥ पिण्याकं तिलपिंडः ॥ आचाम ओदनश्चावः ॥ तक्रं जलं सक्तवश्चक्रमेण पंचदिनेषु ॥ षष्ठे हन्युपवासः ॥ अत्रैकाधेनुरिति केचि-
त् ॥ अधोचिन्ता ॥ पिण्याकं सक्तवस्तक्रं चतुर्थे हन्य भोजनं ॥ वासो वै दक्षिणां दद्यादित्यपरः सौम्यं कृच्छ्रः ॥ अत्रोभयत्र प्राणयात्रा मात्र-
निर्वाहस्तमं पिण्याकादिग्राह्यम् ॥ पिण्याकादीनां पंचानां प्रत्येकं त्रिरात्रोपयोगाभ्यामे पंचदशदिनस्तुलापुरुषः ॥ पिण्याकादिपंचानां एकै-
कदिनोपयोगोत्तरं त्रिरात्रमुपवासोऽष्टदिनसाध्यस्तुलापुरुषः ॥ एषां पंचानामेकैकस्य अहं भोजने अहं द्वयं वायुभक्षणौ चैकविंशतिरात्रसा-
ध्यः सः ॥ वारणं कृच्छ्रस्तु ॥ मासं परिमितसक्तूदकपाने वारणं कृच्छ्रः ॥ श्रीकृच्छ्रस्तु अहं पिबेत्तु गोमूत्रं अहं वै गोमयं पिबेत् ॥ अहं यावकमे-
षः श्रीकृच्छ्रः ॥ यावकं कृच्छ्रः ॥ यवानामप्यसाधितानां सप्तरात्रं पक्षमासं वा प्राशने यावकं कृच्छ्रः ॥ जलं कृच्छ्रस्तु ॥ अनशनो जलस्थोऽहोरात्रं क्षि-

६

पेदेषजलकृच्छ्रः ॥ उदकसक्तूनां मासाभ्यवहारेणापरः ॥ बिल्वैर्वाफलकैर्वापि पद्माक्षैरथवाशुभैः ॥ मासाशनेन श्रीकृच्छ्रः कथ्यते च द्वि-
 जोत्तमैः ॥ वज्रकृच्छ्रस्तु ॥ गोमूत्रयावकपाने एको वज्राख्यः कृच्छ्रः ॥ ॥ इति कृच्छ्रनिर्णयः ॥ ॥ अथ सांतपनानि ॥ ॥ पूर्वेषुः
 पंचगव्यमात्राशनं परं द्युपवास इति द्वैरात्रिकं सांतपनं ॥ एतदशक्तावेकः पुराणः ॥ यतिसांतपनं तु ॥ पंचगव्यं च हास्यस्तं यतिसांतप-
 नं स्मृतम् ॥ अत्र चतुर्थ उपवासः ॥ अत्रापि होमः ॥ पंचगव्योपवासाः पंचषष्ठ उपवास इति षडहः सांतपनं ॥ महासांतपनस्तु ॥ गोमू-
 त्रं गोमयं क्षीरं दधिसर्पिः कुशोदकं ॥ एतेषां मध्ये क्रमेणैकैकं प्रत्यहं पीत्वा एकरात्रोपवासे समाह साध्यो महासांतपनः ॥ अत्र धेनुद्वयं
 ॥ इतरेषु प्रागुक्तसांतपनेषु सार्द्धं गौरिति षट्त्रिंशन्मते ॥ प्रथम उपवासस्ततः ॥ क्रमेण तेषां षण्णां पानमिति प्राञ्चः ॥ गोमूत्रं गोमयं
 क्षीरं दधिसर्पिषां क्रमेणैकैकं कथ्यं च हं च हं सुपयोगे पंचदशान्हिकंतत् ॥ षण्णामेकैकमेतेषां त्रिरात्रमुपयोजयेत् ॥ अहं चोपवासे
 दस्यमित्येकविंशतिरात्रं साध्यमेतत् ॥ एतान्येव तु पेयानि एकैकं तु द्वहं द्वहं ॥ अतिसांतपनं त्वेतत् ॥ इति द्वादशरात्रसाध्यम् ॥ ॥ इ-
 तिसांतपनानि ॥ ॥ अथ चांद्रायणानि ॥ ॥ पिपीलिकामध्यचांद्रायणं तु ॥ एकैकं हासयेत् पिंडं कृष्णो शुक्ले च वर्धयेत् ॥ उपस्पृशं-
 स्त्रिषवणमेतच्च चांद्रायणं स्मृतम् ॥ कृष्णाप्रतिपद्यस्यारंभः ॥ कृष्णाप्रतिपदि चतुर्दशग्रासान् ग्रसित्वा तत एकैकं हासित्वा चतुर्दश्यामेकं
 ग्रसित्वाः मायासु पोष्य पुनः शुकु प्रतिपदमारभ्य पूर्णिमांतं यावद्वर्धयेत् ॥ ग्रासश्च मयूरांडप्रमाणः ॥ आर्द्रामिलकप्रमाणो वा ॥ ॥ इ-

तिपिपीलिकामध्यम् ॥ चवमध्यचांद्रायणंतु ॥ एवमेवविधिंकुत्समाचरेद्यवमध्यके ॥ शुक्लपक्षादिनियतंचरेचांद्रायणव्रतम् ॥ अत्रशु
 क्लुप्रतिपदादिग्रासवृद्धिः पूर्णिमांतंततोहासोमांतः ॥ अनयोरष्टधेनवः ॥ दृषमसहिताचात्रगौर्दक्षिणा ॥ सार्धसप्तधेनवइतिशूलपा
 णिः ॥ इदमतिधनिनः ॥ निर्धनस्यतुप्राजापत्यत्रयमित्येकं ॥ अत्रैकादश्यादिद्वतलोपोनदोषावहः ॥ यतिचांद्रायणंतु ॥ अष्टावष्टौसम
 श्रीयासिंडान्मध्यंदिनेस्थितः ॥ नियतात्माहविष्याशीयतिचांद्रायणंस्मृतं ॥ मासमितिशेषः ॥ एतत्प्राजापत्यचतुष्टयसममितिहृदि
 ण्युः ॥ शिशुचांद्रायणंतु ॥ चतुरःप्रातरश्रीयासिंडान्विप्रःसमाहितः ॥ चतुरोक्तमितेसूर्येशिशुचांद्रायणंस्मृतम् ॥ ऋषिचांद्रायणंतु ॥
 त्रीरुषीन्पिंडान्समश्रीयान्नियतात्माहृदव्रतः ॥ हविष्यानस्यवैमासमृषिचांद्रायणंस्मृतं ॥ अनुपदोक्ताण्यांकंचिदधिकद्विगुणमेतत् ॥
 अनुपदोक्तयोश्चतुष्टयधेनुदानमितिशूलपाणिः ॥ यत्तुऋषिचांद्रायणेपितावदेवेत्युक्तम् ॥ यच्चायैर्धेनुत्रयमित्युक्तंतत्रोपपत्तिश्चिंत्या
 ॥ सोमायनव्रतंतु ॥ ॥ गोक्षीरंसप्तशत्रंतुपिबेत्तनचतुष्टयात् ॥ स्तनत्रयात्सप्तशत्रंसप्तशत्रंस्तनद्वयात् ॥ स्तनान्तथैवषड्शत्रंवि
 शत्रंवायुमुष्मवेत् ॥ एतत्सोमायनं नामव्रतंकल्मषनाशनम् ॥ प्रतिदिनसंख्यानियमानादरेणमासत्रयम् ॥ चत्वारिंशदधिकशतद्वय-
 ग्रासानांपंचविंशत्यधिकशतद्वयग्रासानांवाशनेपिचांद्रायणम् ॥ आद्यद्वयातिरिक्तचांद्रायणानांदिनांतरेप्रारंभोनप्रतिपद्येवेतिनि
 यमः ॥ ॥ इतिचांद्रायणानि ॥ ॥ पंचगव्यपरिमाणंतु ॥ गोशक्लद्विगुणंमूत्रंघृतंविद्याच्चतुर्गुणम् ॥ क्षीरमष्टगुणंप्रोक्तंपंचगव्ये-

तथादधीति ॥ ॥ तथाष्टगुणमिति प्राञ्चः ॥ ॥ गोमूत्रमाषकाण्यष्टौ गोमयस्य तु षोडश ॥ क्षीरस्य द्वादश प्रोक्ता दध्नः पञ्चदशेति च
 ॥ मूत्रवत् घृतस्य ॥ कुशोदकसाहित्यं चात्रेत्यन्ये ॥ दधिनि दशमाषाः ॥ कुशोदके तदर्धं तेति स्मृत्यर्थसारे ॥ ताम्रवर्णाया गोमूत्रं ॥ श्वेता
 सा गोमयम् ॥ पीतायाः क्षीरम् ॥ नीलायाः दधि ॥ कृष्णायाः सर्पिरिति च ॥ तच्च प्रणवेनाहृत्य तेनैवालोड्यते नैवादायते नैवपि बेत्सुक्तं -
 ॥ वक्ष्यमाणप्रायश्चित्तेषु सामान्यतो ब्रतशब्दो गोमूत्रयावकाहारपरः ॥ दिनरात्रिशब्दौ तत्तद्वचनावेव ॥ उपवासाभिव्याहारे त्वहोरा
 त्रवचनौ ॥ अहः शब्दश्चाहोरात्रपर इति क्वचिद्व्येवस्थोक्ता ॥ मासोपवासे पञ्चदशप्राजापत्यानि ॥ तथा कृच्छ्राब्दं त्रिंशद्भेदेषु समम् ॥
 गोमूत्रपाचितयावकस्य मासं पाने द्वादशप्राजापत्यानि ॥ पाकोत्तरमीषद्वौ मूत्रयुक्तपाने कृच्छ्रद्वयम् ॥ त्रिंशन्नक्तैर्दशोपवासास्तत्र कृ-
 ष्णचतुष्टयम् ॥ उपवासस्थाने एको विप्रो भोज्यः ॥ शक्तेन द्वौ सहस्रगायत्रीजपो वा ॥ द्वादशप्राणायामावा ॥ द्वादशवार्षिकादिषु द्वादश
 दिनैरेकैकप्राजापत्यकल्पना ॥ अतएव चतुर्विंशतिमते ॥ कृत्वा वा कृत्वा ब्रह्महत्यायाः षडब्दं कृच्छ्रमाचरेत् ॥ प्रत्याम्नायोगवां देयः साशीति
 र्धनिनां शतम् ॥ तथा द्वादशलक्षणां गायत्रीवाजपेय इति ॥ गायत्र्यास्तु जपेत्कोटिं ब्रह्महत्यां व्यपोहतीति ॥ द्वादशाब्दसमकक्षं न प्रत्याम्ना
 य इति बोध्यम् ॥ त्रैमासिके सार्द्धं सप्तप्राजापत्यानि ॥ मासिके व्रते सार्द्धं प्राजापत्यद्वयम् ॥ मासं पञ्चगव्यपानेनैवं ॥ षडुपवासे ष्येकं प्राजा
 पत्यम् ॥ मासं पयोव्रते सार्द्धं प्राजापत्यद्वयम् ॥ वृषभैकादशगोदानसहितत्रिरात्रोपवासात्मकगोवधव्रते सार्द्धंैकादशत्रैमासिक

प्रा.शे.

८

गोवधव्रते सार्द्धं सप्तेति स्मृत्यर्थसारे ॥ योगीश्वरोक्तमासिकव्रते त्रीणि तत्सममेकं चांद्रायणं चेति मिताक्षरा ॥ यत्तु ब्रह्मवधोक्तद्वा
दशवार्षिकेः शीत्युत्तरशतधेनवस्तावन्ति प्राजापत्यानि वेति प्राञ्चस्तत्यागुक्तचतुर्विंशतिमतविरुद्धमित्येके ॥ ॥ अथ कच्छ
स्थाने तीर्थप्रत्याम्नाया उच्यन्ते ॥ ॥ भागीरथ्यां स्नानं षष्टियोजनागतस्य षडब्दकच्छसमम् ॥ अत्र यात्रा योजन द्वादशो
जनस्यार्धकच्छः वृद्धिः एकयोजनागतस्य मध्ये पर्वतादिव्यवधाने कच्छत्रयतृतीयम् ॥ तृतीयांशाधिकक्रोशादागतस्य भागीरथ्यां विधु
क्तस्नाने एकः कच्छः ॥ प्रयागे द्विगुणं गंगाद्वारे गंगासागरसंगमे चैवं ॥ वाराणस्यामगणितं ॥ वाराणस्यां पातकं न प्रविशति ॥ सर्वत्र यात्रा
भाषाभेदकृतदेशांतरविषये महापर्वतव्यवधाने महाव्यवधाने च क्रमेण द्वादशाष्टचतुर्योजनन्यूना षट्चतुर्द्वियोजनन्यूना वा ॥ विंशति
योजनागतस्य यमुनासरस्वत्योः स्नानमब्दसमम् ॥ अब्दद्वयसममित्यन्ये ॥ मथुराद्वारवत्यो द्विगुणम् ॥ प्रभासेष्वेवं ॥ दृषद्वतीशतद्वि
विपाशावितस्ताशरावती मरुहूधासिक्रीमधुमती पयस्विन्यादिषु देवनदीषु स्नानं त्रिंशद्योजनागतस्य अब्दसमम् ॥ पंचदशयोजनाग
तस्येत्यन्ये ॥ चंद्रभागावेत्रवती शरयू गोमती देविका कौशिकी मंदाकिनी पुनः पुना पूर्णा पुण्या बाहुदा वारुणी गंडक्यादि देवनदीषु द्वा
दशयोजनागतस्य षोडशकच्छाणि ॥ एतासां परस्परसंगमे द्विगुणं ॥ त्रिगुणमित्यन्ये ॥ अन्यास्तस्मिन् देवा सुनदीषु द्वादशयोजनागतस्य
षट्कच्छसमं ॥ महानदेषु नद्यर्थं ॥ शोणनदे गंगार्धसमं ॥ पुष्करप्रयागसमं ॥ सन्निहत्यां नर्मदायां चतुर्विंशतियोजनागतस्य चतुर्विं

८

शतिकृच्छ्रसमं ॥ कुञ्जिकासंगमे द्विगुणं ॥ शुक्लतीर्थे चतुर्गुणम् ॥ गोदावर्योषष्टियोजनागतस्य अब्दसमं ॥ वंजराप्रणीतयोर्नर्मदावत्
 ॥ पूर्णायां योजनार्द्धकृच्छ्रः ॥ कृष्णावैणीतुंगभद्रयोः प्रतियोजनं कृच्छ्रं ॥ पंपायां द्विगुणं ॥ हरिहरे त्रिगुणं ॥ कुल्याः स्नानेन त्रिरात्रोपवा
 सफलदाः ॥ अल्पनद्यः कृच्छ्रफलदाः ॥ नद्यो द्विकृच्छ्रफलदाः ॥ उक्तान्यसर्वतीर्थेषुरामर्से त्र्यंशं रंगादिक्षेत्रेषु योजनसंख्यया कृच्छ्र-
 संख्या ॥ एकयोजनादिषट् योजनगांताः स्ववंस्यः कुल्याः ॥ द्वादशयोजनागा अल्पनद्यः चतुर्विंशतियोजनगानद्यः ॥ तदधिकगाम
 हानद्यः समुद्रगाश्च ॥ उपवाससहितं नदीस्नानं कृच्छ्रसमं ॥ योजनादर्वांगपि ॥ शक्तीगर्दभीचांडालीशूद्राकष्टगानद्यः पापनद्यश्च
 वर्ज्याः ॥ सर्वत्र समुद्रस्नानं दर्शकार्यम् ॥ देवतासमीपे सरः सरिन्नदीसंगमेषु च सदा कार्यम् ॥ समुद्रस्नाने पंचदशयोजनागतस्य पं-
 चदशकृच्छ्राणि इत्यादि स्मृत्यर्थं सारं विस्तरः ॥ परार्थे गंगातीर्थषोडशांशलभेत् ॥ प्रसंगेन गंगार्द्धफलम् ॥ अनुषंगेण तीर्थं प्राप्य स्नाने
 स्नानफलमेव यात्राफलं ॥ पितामहप्रातृमातामहपितृव्यमातुलश्च शुरपोषकार्यं गुर्वाचार्योपाध्यायार्थं तेषां पत्यर्थं पितृष्वसृमातृ-
 ष्वस्यर्थं स्नात्वा स्वयमष्टमांशलभते ॥ पित्रोरर्थं कुर्वन् पुत्रश्चतुर्थींशं ॥ दंपती च सपत्यश्च लभते र्द्धमिथः फलम् ॥ अर्थिनां च न फलहासः ॥
 कर्कादौ मासद्वयेनिरंतरं रजस्वलानद्यः ॥ तास्यपि गोमती चंद्रभागासिंधुर्नर्मदाशरयूश्च त्रिरात्रम् ॥ वापीकूपतडागादिषु स्थितपुराणो-
 दकेषु त्रिरात्रम् ॥ सरस्वतीगंगायमुनादयो न कदापि रजस्वलाः ॥ अथ व्रतांगभूता धर्मा यमानियमाश्च ॥ ब्रह्मचर्यं दयाक्षांतिर्दानं स-

प्रा.शे.
९

त्यमकौटिल्यमस्तेयमहिंसामाधुर्येदमश्चेतिदशयमाः ॥ स्नानं मौनोपवासं ज्यास्वाध्यायोपरयनिग्रहगुरुशुश्रूषाशौचाक्रोधाप्रमादतादृतिनि
यमादशः ॥ अथप्रायश्चित्तपूर्वाहकृत्यम् ॥ ॥ केशनखादिवपनं कृत्वा स्नात्वा घृतं प्राश्य प्रदोषे गृहाद्दिर्घं तत्कालं संख्यो ल्लेखपूर्वकं सं
कल्पः कार्यः वपनं च महापातकगोवधातिरिक्ते विद्वद्भिः प्रनृपयोः स धवस्त्रीणां नास्ति ॥ तत्र सधवानां सर्वान् केशान्समुद्धृत्य द्वागुलच्छेदनं
मेव तत् ॥ तीर्थेष्वप्यासामेव मेव ॥ ॥ विधवानां सर्ववपनम् ॥ ॥ केशधारणेच्छायां द्विगुणितं कार्यम् ॥ तत्र दक्षिणापि द्विगुणा ॥ वपनं
च दिनत्रयसाध्यव्रतं नखरोमच्छेदनमात्रं ॥ षट्दिनसाध्ये श्मश्रुणोपि ॥ नवदिनसाध्ये शिरवावर्ज्यम् ॥ तदूर्ध्वं स शिरवं ॥ त्रिषट्दिनयोः -
स्त्रीणां नैव तत् ॥ धेनुदानादावप्येवंविशेष ऊत्थः ॥ अस्य नैमित्तिकत्वात् सदा बद्धशिरवेनेत्यनेनाविरोधः ॥ ॥ प्रायश्चित्तेतिथयः ॥ ॥
प्रायश्चित्तं चाष्टमीचतुर्दश्योर्नकार्यम् ॥ चतुर्दश्यां संकल्प्यामायां कार्यमिति शिष्टाः ॥ तत्र पापं द्विविधं ॥ रहस्यं प्रकाश्यं च ॥ कर्तृव्यतिरिक्ते
रज्ञातदोषं रहस्यं ॥ तत्र रहस्ये प्रायश्चित्तम् ॥ प्रकीर्णकादिषु पञ्चविंशतिः प्राणायामाः ॥ उपपातकेशतं ॥ अनुपातके द्विशतं ॥ अतिपात
के त्रिशतम् ॥ महापातके चतुःशतं ॥ सर्वत्राप्यासे द्विगुणम् ॥ मत्यात्रिगुणम् ॥ मत्याप्यासे चतुर्गुणम् ॥ यद्वा गायत्र्या लक्षजपो महापा
पे ॥ पादोनलक्षजपो अतिपातके ॥ अर्धलक्षमनुपातके ॥ पादलक्षमुपपातके ॥ तदूर्ध्वं प्रकीर्णकादिषु ॥ अत्राप्यप्यासादौ द्वैगुण्या
द्विगुण्यम् ॥ अन्यान्यपि महापातकादिषु रहस्यप्रायश्चित्तानि विस्तरेण निबन्धेभ्यो ग्राह्याणि ॥ अविद्वान्मुरवांतरंणव्याजात्प्रायश्चित्ति

९

तं ज्ञात्वा रहसि चरेत् ॥ विद्वांस्तु स्वयमेव ज्ञात्वा चरेत् ॥ दशलक्ष गायत्री जपः ॥ सर्वपापप्रायश्चित्तं ॥ सर्वेषामेव पापानां संकरे समुपस्थिते
 ॥ शतं सहस्रं शोभ्यस्ता गायत्री पावनं महदिति स्मरणात् ॥ भस्माच्छन्नो भस्मशयाना रुद्रजापी सर्वपापान्मुच्यते ॥ स चैकादशवारं ॥ सर्व
 शब्देन महापातकातिरिक्तं ग्राह्यमिति केचित् ॥ महापापान्यपीत्यपरे ॥ पुरुषसूक्तं प्रत्यहं षोडशकृत्वोजपन् मासेन गुरुतल्पादेरपिश्र-
 द्योत् ॥ एवं पवमानजपाद्यमर्षणसूक्तजपादयोः न्यतो ज्ञेयाः ॥ अत्राहारविशेषानुक्तोपयः प्रभृतयः शिलोच्चयादयो माघादयश्च देशका-
 लौ ॥ अथ रिक्तेषु व्याहृतिभिराचमनं ॥ एवं रव्यापनानुतापाध्ययनान्यपि पापनाशकानि ॥ रव्यापनं सभासकपुण्यस्थानेषु च स्वपापकथ-
 नपूर्वकमात्मनिन्दनं ॥ अध्ययनं वेदवेदांतादेश्च ॥ उपदिष्टप्रायश्चित्तेष्वेतदंगं ॥ न स्वतंत्रं ॥ अन्यथा तद्विधिरफलः स्यात् ॥ कृते पापेनुता-
 पो वै यस्य पुंसः प्रजायते ॥ प्रायश्चित्तं तु तस्यैकं हरिस्मरणं परम् ॥ प्रातर्निशितथासंध्यामध्याह्नादिषु संस्मरन् ॥ नारायणमवाप्नोति स
 यः पापक्षये नर इति विष्णुपुराणे ॥ अत्र केचित् अनेन सर्वविधसर्वपापप्रणाशो भवत्येव ॥ इह व्यवहार्यता तु अतिप्रसंगनिवारणाय मन्वा-
 दिप्रायश्चित्तेरेव ॥ रागद्वेषादिकलुषितहृदयतया तत्राविश्वासवतो जनान् प्रतिसंव्यवहार्यता सिद्धये वा तदुपदेश इति प्राहुः ॥ गंगास्नानं
 सर्वविधसर्वपापप्रणाशकम् ॥ चंद्रायणसहस्रं तु यश्चरेत् कायशोधनम् ॥ पिबेद्यश्चापि गंगां भः समौ स्यात्तानवा समौ ॥ भवंति निर्वि-
 षाः सर्पा यथा तादृश्यं दर्शनात् ॥ गंगाया दर्शनान्तद्वत्सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ इत्यादि महाभारतादिवचनेभ्यः न चैतान्यर्थवादाः ॥ स्ना-

प्रा.शे.
१०.

न मात्रेण गंगायां पापं ब्रह्मवधोद्भवम् ॥ दुराधर्षं कथं याति चिंतयेद्यो वदेदपि ॥ तस्याहं प्रददे पापं ब्रह्मकोटिवधोद्भवम् ॥ स्तुतिवादमिमं मत्वा कुं
श्रीपाकेषु जायते ॥ आकल्पं नरकं भुक्ता ततो जायेत गर्दभ इति ॥ भविष्यकोट्यादिभ्यः पापानां पापहं त्रीत्वं स्वर्गमोक्षैकहेतुता ॥ स्वभावेन
गंगायाः शैत्यं शीतरुचेर्यथा ॥ न गंगा सदृशं तीर्थं न देवः केशवात्सरः ॥ ब्राह्मणोभ्यः परं नास्तीत्येवमाह पितामहः ॥ सर्वैकतयुगे तीर्थं त्रेतायां
पुष्करं स्मृतम् ॥ द्वापारे तु कुरुक्षेत्रं कलौ गंगैव केवलम् ॥ गंगा कलियुगे स्मृतेति पाठांतरे ॥ येनाकार्यशतं कृत्वा कृतं गंगैव सेवनं ॥ तत्सर्वं तस्य गं
गां भोदहस्यग्निरिवेधनमित्यादिवचनान्यनुसंधेयानि ॥ कलियुगे इत्थं पापनाशसामर्थ्यं गंगाया एव ॥ न तु पुष्करादीनां ॥ त्रेतादौ तु पापस्या
ल्पत्वात्तन्नाशसामर्थ्यं तेषामपीति सर्वैकतयुग इत्यस्य तात्पर्यम् ॥ ॥ अथ सर्वप्रायश्चित्तविधिः ॥ ॥ तत्र महापातकादर्वाचीनेषु
बहुविधेष्वज्ञानकृतेषु प्रतिनिमित्तकर्तुं अशक्तौ सर्वप्रायश्चित्तं षडब्दं अत्यंतगुणवतो विरक्तस्य ॥ अभ्यासे द्विगुणम् ॥ मत्यात्रिगुणम् ॥
मत्याभ्यासे चतुर्गुणम् ॥ अत्यंताभ्यासे निरंतराभ्यासे वापंचगुणं ॥ बहुकालाभ्यासे षट्गुणम् ॥ उपपातकमारभ्यार्वाचीनेषु पापेष्वज्ञा
नकृतेषु प्रतिनिमित्तकर्तुं मशक्तौ द्व्यब्दं प्रायश्चित्तं ॥ अभ्यासादौ प्राग्वत् ॥ प्रकीर्णकेषु तादृशेषु तादृशस्यैकाब्दं ॥ अभ्यासादौ प्राग्वत्
॥ क्षुद्रपापेषु तादृशेषु तादृशस्य कृच्छ्रातिकृच्छ्रचंद्रायणानि ॥ तत्स्थाने द्वादशकायानि वा ॥ अभ्यासादौ प्राग्वत् ॥ चतुष्टयमिदं चोत्त
मस्य मध्यमस्य द्विगुणम् ॥ अधमस्य त्रिगुणम् ॥ द्वादशाब्दं द्विगुणं ॥ महापातकावधिसकलपापप्रायश्चित्तमिति ॥ सर्वत्रानुक्तनिष्क

१०

तौ कृच्छ्रं चांद्रायणानि समस्तव्यस्त रूपेण योग्यतया योज्यानि ॥ क्षुद्रेषु पापेषु द्वादशषट्त्रिंशद्वाप्राणायामाः ॥ स्त्रीशूद्राणाममंत्रका
 स्ते ॥ पुरुषाकारहंतकाराग्रदानानि वा ॥ मौनलोपेषु विष्णुस्मरणं अथ प्रकाररूपेषु द्वे शक्रमेण प्रकीर्णप्रायश्चित्तान्युच्यन्ते ॥ स्वरेणो
 ष्ठेण वा युक्तं यानमाकृत्या ध्वगंतानमनस्वापीनमनतयान्नमोक्तादिवा स्वदारगामी च स च लस्मान पूर्वकं प्राणायामेन शुद्धोत् ॥ अमत्यास्मान
 मात्रं ॥ अभ्यासे प्राणायामचतुष्टयं ॥ चतुरधिकाभ्यासे एक उपवासः ॥ अत्यंताभ्यासे त्रिरात्रं ॥ साक्षात्स्वरो धारो हिणां द्विगुणं ॥ गुरुत्वं कृ
 त्यहीनपुरुषं प्रयोज्य हुंकारपूर्वकं छलवार्दं विप्रं निर्जित्य वस्त्रेणापि वा विप्रस्य कंठबंधने तृणेनापि वा तस्य ताडने गुर्वादिकं शीघ्रं नत्वा विगत
 कोपं कृत्वा नक्तं भुंजीत ॥ उपवसेदिति स्मृत्यर्थं सारे ॥ अभ्यासे त्रिरात्रम् ॥ गुरुदेवविप्राचार्यमातापितृनरेंद्राणां प्रतिष्ठीयने अतिवादे-
 आक्रोशनेऽतिक्रमेपैशून्ये च जिह्वां दूहे द्विरण्यं दद्यात् ॥ अभ्यासे सहस्रगायत्रीजपः ॥ अमत्या तु प्राजापत्यं कृत्वा स्नात्वा गुरुप्रसादना
 त्सूतो भवति ॥ शूद्रस्य विप्रातिक्रमादौ सप्त रात्रमभोजनं ॥ क्षत्रियातिक्रमे एक उपवासः ॥ विप्रं हंतुं दंडोद्यमने कृच्छ्रः ॥ इदमेवावगुर
 णं ॥ दंडनिपातनेति कृच्छ्रः ॥ अभ्यंतररक्ते त्वक् भेदे वा कृच्छ्रः ॥ अस्थिभेदेनेति कृच्छ्रः ॥ अंगकर्तने पराकः ॥ केचित्तु दंडोद्यमननिपा
 तनरुधिरस्त्रावेतु अर्धकृच्छ्रकृच्छ्रातिकृच्छ्राणि ॥ अन्ये पादकृच्छ्राद्वै कृच्छ्रकृच्छ्राण्याहुस्तेषां कामाकामभेदेन व्यवस्था ॥ अंगछे
 दने दशगोदानं ॥ कामतो द्विगुणम् ॥ अत्र यद्यपि शोणितनिपातनयोः क्रमेण निपातनावगुरणो आवश्यकं तथापि तन्निमित्ते प्रा

यश्चित्ते पृथक् भवतः ॥ तयो रवश्यं भावित्वेन तदभ्यन्तरवर्तित्वात् ॥ यत्र पुनर्निमित्तानां नांतर्भाव नियमस्तत्र पृथक् भवत्येव ॥ यथा पर्वणि
परभार्यारजस्वलांतैलाभ्यक्तो दिवा गच्छति जले इति ॥ विप्रस्य पादप्रहार उपोष्य स्नात्वा प्रणिपत्य प्रसादनं ॥ पादेन स्पर्शस्तु प्रसादनमेव ॥
अप्स्रचाग्नौ च आर्तस्य विष्णुमूत्राद्युत्सर्गे सचैलस्नानपूर्वकं गोस्पर्शः ॥ मत्स्यात्तूपोष्य सचैलस्नायात् ॥ कामतोभ्यासे उपवासत्रयं ॥ इदमा-
पः प्रवहतेत्यस्य गायत्र्या वाजपथ्य ॥ अनापदि विषवणस्नानं त्रिरधमर्षणं च बोध्यं ॥ अनार्तस्य अत्यन्ताभ्यासे वा तत्तत्कृच्छ्रं ॥ उदकं विना मू-
त्राद्युत्सर्गेष्वेवमेव ॥ सर्वमिदं मूत्रपुरीषोत्सर्गोक्तधर्ममात्रोपलक्षणं ॥ निर्जलारण्यादौ तु अपोदृष्ट्वैव शौचसचैलस्नानं कुर्यात् ॥ सूत्रादि-
वेगधारणो अष्टोत्तरशतजपः ॥ श्रौतस्मार्तकर्मलोपे तूपवासः ॥ इदंचानुक्तप्रायश्चित्तसमुच्चयेन वा बोध्यम् ॥ सूर्योदये स्वस्थो मत्स्याक-
सो दिनेति षट्सावित्रीजपन्तुपवसेत् ॥ सूर्यास्तमये सप्तोरात्रौ तिष्ठन् सावित्रीजपन्नाद्यात् ॥ जीर्णमलबद्धवस्त्रधारणादिस्नातकव्र-
तलोपे तूपवासोष्टशतजपो वा ॥ पंचमहायज्ञेष्वन्यतमलोपेनातुरस्योपवासो धनिनः कृच्छ्राधी ॥ आहिताग्नेः पर्वण्युपस्थानलोपे चै-
वं ॥ स्नानं विना भोजने एक उपवासो दिनं व्याप्य जपश्च ॥ ऋतौ भार्यागमनलोपे कृच्छ्राद्धं ॥ अकामतः प्राणायामशतं ॥ इदंचापर्वणि
सन्निहितस्यारोगिणा एव ॥ षोडश्यां रात्रौ तु पर्वण्यपि गच्छेत् ॥ स्वभार्या पर्वण्यपि गच्छेत् ॥ स्वभार्या क्रोधादपगम्येति वदतां वर्णा-
नां क्रमेण कृच्छ्रनवरात्र इति षट्परात्रि रात्राणि सर्वेषां प्राजापत्यमिति गौडाः ॥ त्यागानंतरं संग्रहेच्छायां ऋषिचांद्रायणं कृत्वा स

कार्यः ॥ एकपंचस्युपविष्टानां स्नेहादिना विषमदाने दापने च प्राजापत्यम् ॥ नदीसंक्रमकर्तुश्च कन्याविघ्नकरस्य च ॥ समे विषमकर्तुश्च शुभ्यौ
चांद्रायणं स्मृतम् ॥ संक्रमउदकावतरणमार्गः ॥ पूजादौ मार्गादौ च समे विषमकर्तृत्वम् ॥ अत्र चांद्रायणं भैक्षान्तेनेति स्मृत्यर्थे सारे ॥
पतितम्लेच्छादिभाषणोपपत्तकृतांध्यानं विप्रेण सह भाषणं वा ॥ भार्यान्धनानां लाभस्य विघ्नकरणे प्रत्येकं संवत्सरव्रतम् ॥ यज्ञोपवी
तं विना भोजने बुपाने च नक्तव्रतम् ॥ अंबुपाने त्रिः प्राणायामावा ॥ मत्स्याभोजने तूपवासः ॥ उच्छिष्टस्य मत्स्याभोजनं बुपानयोरप्येवं ॥
यज्ञोपवीतं विना मत्स्यामूत्रादिकरणे भक्षणो चाष्टशतगायत्रीजपः ॥ अकामतः एषु क्रमेण त्रिषट् प्राणायामनक्तव्रतानि ॥ यद्युत्तिष्ठ
त्यनाचांतो भुक्तवानासनात्ततः ॥ सद्यः स्नानं प्रकुर्वीत ॥ अंबुनिस्वप्रतिबिंबदर्शने मयितेज इति मंत्रं जपेत् ॥ अशुचिद्रव्यस्पर्शो वा
कृपाणिपादचापल्यकरणे कामकृते निः प्रयोजने नानृतवादनं च गायत्रीजपः ॥ अकामकृते त्वाचमनम् ॥ अत्यल्पे दक्षिणकर्णस्पर्शः
॥ जलाभावे वा शय्याकूट १ पादुकोपानदारोपितपादौ २ भयोच्छिष्टां ३ धकारस्था ४ शुद्ध ५ जपकृत् ६ होमकृत् ७ श्राद्धकार ८ स
मित्युष्णकुशाग्रंबुगंधाक्षतान् पाणिभैक्ष्याज्यपाणिदेवपूजानिरतानां भिवादने त्रिरात्रमुपवासः ॥ एतैरन्याभिवादने एषामप्ये
वं ॥ आन्हिकविच्छेदेपि त्रिरात्रम् ॥ बहुदिवसविच्छेदे द्विगुणं ॥ निमंत्रितस्यान्यत्र भोजने त्रिरात्रम् ॥ अकामतः सकृत् ॥ निमं
त्रितस्य भोजनाद्यदानेयतिचांद्रायणम् ॥ इंद्रधनुः पलाशाग्न्योरन्यस्य प्रदर्शने उपवासो धनुर्दंडश्च क्रमेण दक्षिणा ॥ दंड्योत्स

गेराजेकरात्रमुपवसेत् ॥ त्रिरात्रं पुरोहितः ॥ अदंड्यदंडनेकच्छं पुरोहितः ॥ त्रिरात्रं राजा ॥ पादप्रतापनं कृत्वा कृत्वा वह्निं तथा त्र्यधः ॥ कुशैः
प्रमृज्य पादौ तु दिनमेकं गृही भवेत् ॥ भूमिकन्या नृते मासंगो मूत्रयावकपानम् ॥ दुःस्वप्नारिष्टयोर्दर्शने सघृतहिरण्यदानम् ॥ विप्रयो विप्रि-
ग्न्योर्दंपत्योर्गोविप्रयोगो बलीवर्दयोर्विष्णुगुरुडयोर्मध्यगमने यत् द्विजस्य सांतपनं ॥ वेदाध्ययनहोमसान्नाय्यांगदोहविवाहकालेष्वे-
षामंतरागमने चांद्रायणम् ॥ कुनरिव श्यावदंतौ प्राजापत्यं कृत्वा दंतान्तरवांश्चोद्धरेयातां ॥ क्षत्रियस्तुरणो पृष्ठं दत्वा प्राणपरायणः ॥ संव-
त्सरव्रतं कुर्यात् ॥ एतदेव फलप्रदं दृष्ट्वा छेदे च ॥ तीर्थयात्रां विना ॥ सिंधुसौवीरसौराष्ट्रास्तथा प्रत्यंतवासिनः ॥ अंगवंगकलिंगेन्द्रान्ग-
त्वासंस्कारमर्हति ॥ एवं मगधदेशेऽपि ॥ कर्मनाशाजलस्पर्शकरतोयाविलंबनगंडकीबाहुतरणेष्वप्येवं ॥ नीलवस्त्रादिधारणो केशनि-
र्मितधारणोऽपि वासः पंचगव्यपानम् ॥ हिरण्योदकपानं च परेद्युः ॥ नीलीमध्यगमने त्रयः प्राणायामाः ॥ नीलीजदंतधावने वस्त्रधार-
णवत् ॥ रोमकूपेषु नीलीरजःपतने वर्णमात्रस्य तप्तकृच्छ्रम् ॥ नीलीं विक्रीणान्पालयंस्तद्दृष्ट्वा जीवंश्च पतति ॥ विरक्तश्चेत् त्रिभिः कृ-
च्छ्रैः शक्योत् ॥ नीलींधृत्वामैशुने उत्सन्नो गर्भश्चांडालो भवति ॥ नीलींधृत्वामृतः षष्टिवर्षाणि विष्टायां कृमिर्भवति ॥ विधवयानीलीधार-
णो तद्गर्तुर्नरकः ॥ नीलीधारणपूर्वकमन्नदाने दातुर्भोक्तुश्च सांतपनम् ॥ नीलीदारुभेदने न कधिरदर्शने चांद्रायणम् ॥ स्त्रीधृताशयने
नीलीब्राह्मणस्य न दुष्यति ॥ कंबले पट्टसूत्रे च नीलीसंगो न दुष्यति ॥ आपां क्लेयपंक्तिभोजने उपवासः परेद्युः पंचगव्यं च ॥ प्रत्यर्कादिमे

हने आत्मनः शकृद्दर्शने च सूर्यो विप्रगां वा पश्येत् ॥ क्षत्रियवैश्ययोरभिवादनं विप्रस्योपवासः ॥ शूद्रस्याभिवादनं त्रिरात्रमुपवासः ॥ गृह
स्थस्यानापदिसिद्धान्नभिक्षाकरणे दशरात्रं वज्रकृच्छ्रसंबन्धिद्रव्यपानं ॥ आपदि त्र्यहम् ॥ देवगुर्वाद्यभिमुखनिष्ठीवने जीवनविरोधेन
जिह्वां दहेद्द्विरण्यं दद्यात् ॥ प्रतिमाभेदने देवालयवापीकूपारामभेदने चेदं विष्णुमनिस्तोके विष्णोः कर्माणि पादोस्यामिति च तस्मिन् आ
ज्याहुतीर्हुत्वा यां देवतामुच्छेदयति तस्यैव ब्राह्मणान्मोजयेत् ॥ प्रतिमात्रमृन्मयी पूजितो जिज्ञता च ॥ प्रायश्चित्तस्याल्पत्वात् ॥ त
दत्र प्रतिमातारतम्येन दंडप्रायश्चित्ताधिक्यं योज्यं ॥ दारिद्र्यक्रोधमात्सर्यादिभर्तुरतिक्रमैः तिकृच्छ्रः ॥ पर्वणि मैथुने सचैलं स्नात्वा वा रु
णीभिर्मार्जयेत् ॥ श्राद्धदिने मैथुने उपवास एव ॥ स्वपत्न्यां रजस्वलायांगत्वा उपवासत्रयपूर्वकं चतुर्थे घृतप्राशनम् ॥ कामतश्चेत्सप्तरात्रमुप
वासः ॥ अकामतोभ्यासे कृच्छ्रः ॥ कामतोत्यंतानवच्छिन्नाभ्यासेन वमासिकव्रतम् ॥ त्रैवार्षिकमिति स्मृत्यर्थे सारे ॥ कामतोभ्यासमा
त्रे तु प्रथमो हि पराक्रमः ॥ द्वितीये सांतपनं ॥ तृतीये प्राजापत्यमिति ॥ अकामतः प्रवृत्तस्य रेतः सेकात् प्राकृतिवृत्तस्य सचैलं स्नानं म
हाव्याहृतिभिर्होमश्च ॥ षण्मासोत्तरंगभिर्णोगमनेष्वेवम् ॥ यदा तु स्त्रीसंभोगमंतरेणाप्यकामतो हठाच्चरमधातुविसर्गस्तदा स्त
नंतरे तोयचत्वरैतः पृथिवी पुनर्माभौ त्वित्यभिमन्त्र्य तेन रेतसास्तनयोर्ध्रुवोश्च मध्यं अनामिकया स्पृशेत् ॥ कामतः प्राणायामत्रयस
हितसहस्रगायत्रीजपः ॥ गानप्रस्थयत्योश्चांद्रायणम् ॥ गृहस्थस्य यत्नपूर्वकं धातुविसर्गे वा रुणीभिर्मार्जनमित्यपि क्वचित् ॥

प्रा.शे.
१३

स्वप्नेतुत्रिनमस्काराः सूर्यस्यगृहस्थैः कार्याः ॥ तयोस्त्वयमर्षणत्रयम् ॥ ब्रह्मचारिणस्तुस्वप्नेरेतस्वलनेस्मात्कार्कसंपूज्य त्रिः पुनर्मासैत्यु-
चंजपेत् ॥ कामतउत्सर्गसंवत्सरव्रतंचरेत् ॥ मयेनरोगेणस्वप्नेगृहस्थादीनांस्वलनेआदित्यार्चनादिपूर्ववत् ॥ नैष्ठिकब्रह्मचारिणोद्वि-
गुणं ॥ वमनेस्मात्वापंचगव्यपानम् ॥ पूर्वदिनशुक्तस्यवमनेउपवासोपि ॥ मांसमाषमसूरवमनेउपवासत्रयं ॥ स्नानपूर्वकप्राणायामत्रयं
घृतप्राशनंच ॥ दिवास्वापनग्नस्त्रीदर्शननग्नस्वापश्मशानाक्रमणहारोहणपूज्यपूजातिक्रमाजीर्णश्मशुकर्मदुर्जनस्यर्शेषुस्नानंका-
मतोनक्तभोजनं ॥ गर्भाधानादिचूडांतसंस्कारेष्वेकैकलोपेपादकृच्छ्रं ॥ चूडायाअर्धकृच्छ्रं ॥ अनापदिद्विगुणं ॥ प्रायश्चित्तोत्तरंतत्तत्संस्का-
रकरणम् ॥ गर्भाधानमात्राकरणेगौदानपूर्वकंपुंसवनंकार्यम् ॥ संवत्सरनित्यक्रियालोपेतुषष्टिप्राजापत्यानि ॥ आक्रोशनानृतवादयोरेक-
स्त्रयोवाउपवासाः ॥ अकामतोभ्यासेतत्तत्कृच्छ्रम् ॥ निषिद्धकाष्ठेर्देतधावनेगौदर्शनम् ॥ गृहीतव्रतस्यप्रमादादिनाभंगेउपवासत्रयम् ॥
पुनर्व्रतग्रहणंच ॥ विप्रस्याष्टवर्षपर्यंतंक्षत्रवृत्त्याधनार्जनेचांद्रायणम् ॥ वैश्यवृत्तौषण्मासान् ॥ शूद्रवृत्तौतुसकृदेवपुनरुपनयनपूर्वकंकृ-
च्छ्रं ॥ शूद्रस्यद्विजकर्मकरणेष्वेतत् ॥ तद्धनत्यागोत्तरमिदंप्रायश्चित्तम् ॥ स्त्रीधनोपजीवनेस्त्रियेतद्धनंदत्वाचांद्रायणं ॥ भार्यायामुपवमे-
थुनेकृच्छ्रम् ॥ गौयुक्तयानस्थस्यमैथुनेतदर्धम् ॥ अकामतोभ्यासेस्नानमात्रं ॥ वस्तिकर्मणिप्रच्छर्दनविरंचनयोरभ्यासेशिशुकृच्छ्रः ॥ अ-
न्यतःस्नानम् ॥ देवागारशिलादिनास्वगृहकरणेकृच्छ्रं यतिसांतपनंच ॥ गुरुप्रतिश्रुतवस्त्रकरणेतत्तत्कृच्छ्रसहितंचांद्रायणम् ॥ भोज-

१३

न काले परिगृहीतमोनत्यागेतदन्त्यागः ॥ अर्धशुक्लान्नपात्रेण जलपाने पशुवत् ॥ सुरवेन जलपाने चोपवासः ॥ इष्टापूर्तादिशुभाशुभम
हाकर्मस्थकृत्विगाचार्यादीनां द्वादशकृच्छ्रास्तदर्थे वा सर्वप्रायश्चित्तं ॥ श्राद्धोपवासादिनिषिद्धदिनेषु दंतधावने गायत्र्याः शतसंयुतांबुपा
नं ॥ कन्याया विवाहात्पूर्ववरजो दर्शने तत्पिता तद्वत्तूरगणयित्वा तत्संख्यया गोदानं कृत्वा अशक्तावेकां गां सुवर्णशृंगादिगोदानविधिना
दत्त्वा त्राप्यशक्तौ सदक्षिणमन्नं विप्रेषु दत्त्वा त्रिदिनमुपोषितां चतुर्थरात्रौ गव्यपयोमात्राहारां कन्यां निवृत्तरजस्कां भूषितां दद्यात् ॥ तामुह
हन्वरस्तच्छुद्ध्यै कूष्माण्डमंत्रैर्घृतं जुहुयात् ॥ विवाहहोमकाले उपस्थिते आरब्धे विवाहे वारजो दर्शने तु स्नापयित्वा तां पुंजानेति ते तैत्तिरी
यमंत्रेण हुत्वा विवाहं प्रवर्तयेत् ॥ सुरापानत्रयं गंधमाघ्रायसोमपोषाह्मणोष्कनिमग्नस्त्रीन्याणायामांस्त्रिरघमर्षणजपवाकृत्वा घृतप्रा
शनं कुर्यात् ॥ असोमपोष इतरस्यामंत्रकंप्राणायामाः ॥ मद्यगंधनतदर्धम् ॥ साक्षात्सुराघ्राणं सुरापानवत् ॥ अमत्याघ्राणं प्राणा
यामास्वयः ॥ मद्यविण्मूत्रपूतिगंधानामन्यतमाघ्राणो विः प्राणायामाः ॥ दर्शने स्पर्शने च स्नानं घृतप्राशनं च ॥ सुरापस्पर्शस्नानं पंचगव्यं
च ॥ तत्प्राणोष्कविः प्राणायामाः ॥ असोमपस्थानपू इतरस्यामंत्रकम् ॥ मद्यविण्मूत्रविपुडुभिः संस्पृष्टे मुखमंडले मृत्तिकागोमयैः
प्रक्षाल्य पंचगव्यं पिबेत् ॥ मदिशंदत्वा स्पृष्ट्वा प्रतिगृह्य च स्नात्वा कुशांबुच्यहं ॥ संक्रांत्यादिनिमित्ते स्नानं भोजनं षडहस्त्रं गायत्री
जपः ॥ शूद्रादिस्पर्शनिमित्ते तूपवासः ॥ चांडालादिस्पर्शनिमित्ते स्नात्वा शुक्तौ त्रिरात्रं काये वा ॥ मत्याचांद्रं सकृत् ॥ कामाभ्यासे द्वि

गुणं ॥ रजक स्पर्शनिमित्ते तदर्थम् ॥ पाने त्वेक उपवासः ॥ चांडालादिरजकादिस्पृष्टस्पर्शनिमित्ते त्वस्मात्वाभोजने उपवासः ॥ नित्यस्नानमकृत्वा शुक्तौ उपवासस्त्रिरात्रं वा ॥ नैमित्तिकस्नाने सर्वत्राष्टशतगायत्रीजपः ॥ कामकृते सहस्रत्रयं ॥ अमेध्याद्यस्पृश्यस्पर्शने त्वस्मात्वा शुक्तौ गृहस्थादेस्त्रिरात्रं ॥ मत्स्याषट्त्रिरात्रम् ॥ व्रतिनः कायं चांद्रं वा ॥ श्वपाकादिस्पर्शनिमित्ते त्वस्मात्वा शुक्तौ मत्स्यात्रिरात्रं ॥ हस्तस्थापितकवलादिभोजने अब्राह्मणसमीपभोजने दुष्टपंक्तौ भोजने बालांस्त्यक्त्वा भोजने शूद्रहस्तेन भोजने पाने चामत्यानक्तम् ॥ मत्स्यात् उपवासः पंचगव्यं च ॥ शूद्रपंक्तौ भोजने द्विरुपवासः ॥ आसनारूढपादोवावस्त्रार्धं प्रावृत्तौ पिवा ॥ मुखेन धर्मितं वापि शुक्तासांतपनं चरेत् ॥ अनाचम्य भक्षणोष्टशतजपः ॥ भोजने तूपवासः ॥ आपोशनं विना भोजने ष्येवं ॥ अभ्यासे सहस्रगायत्रीजपः ॥ भोक्तुकामस्यापोशनात्पश्चादप्यवहारात् ॥ पूर्वमूत्रपुरीषगमने संचैलो बहिराहूवः ॥ षट्प्राणायामश्च ॥ भुंजानस्य मस्तके विष्ठादिपतने न्नत्यक्तानद्यां स्नानं त्रिः प्राणायामाः ॥ भार्यया सहोदरैर्वा भोजने दिनत्रयमभोजनं ॥ ज्ञातिभिः सह भोजने त्वहोरात्रं ॥ ऋतौ भूमौ भोजने होरात्रं यावकाहारः पंचगव्यपानं च घृतहीनाहुतिपंचकभोजनोत्तरसघृतभोजनात्यंताभ्यासे चांद्रायणं ॥ चांडालश्च पचक्षत्तौ ग्रसूतवैदेहिकमागधायोगवाश्चांडालाद्याः विप्रायां शूद्राज्जातश्चांडालः क्षत्रुग्रायां जातः श्वपचः ॥ क्षत्रियायां शूद्राज्जातः क्षत्ताराजन्याच्छूद्रायां जात उग्रः विप्रायां वैश्याज्जातः सूतः विप्रायां क्षत्रियाज्जातो वैदेहिकः क्षत्रियायां वैश्याज्जातो मागधः वैश्यायां शूद्राज्जातो योगवः शौंडिकादयश्च ॥ कापालिकनिर्णयकधातु

कलुषकांत्यजाः ॥ अंत्यजाश्च चर्मकारजक नटबुकडकैवर्तकमेदभिलाः सप्त ॥ सूतिकारजस्वलापतितशचवाहकषट् देवलकविसृष्टा
 ग्न्यारूढपतिताभिः शस्ता अंत्यजाश्चश्वादयश्चांत्यजाद्याः ॥ अविदुराहरवरोष्ट्राद्याः श्वादयः एषामेव पंचमा इति संज्ञा ॥ गोमांसभक्षको-
 यस्तु विकृष्टं बहुभाषते ॥ सर्वाचारविहीनश्च म्लेच्छ इत्यभिधीयते ॥ स एव यवनदेशोद्भवो यावनः ॥ तत्र मुक्तिसमये चांडालांत्यजादि
 दर्शने आचमनपूर्वकं प्राणायामत्रयं भोजनत्यागो सति ॥ तदत्यागे तूपवासः पंचगव्यंच ॥ सूत्राद्युत्सर्गानंतरं शौचकरणं विना भोजने वि-
 रात्रं वा कपानमुपवासो वा ॥ जलपाने तूपवासः पंचगव्यं वा ॥ सूत्राद्युत्सर्गवेलायां भोजने पाने उपवासो व्याहृतिभिः सर्पिषाष्टोत्तरश-
 तहोमः ॥ कांजिकादिना शौचं कृत्वा भोजने पुनर्जलेन शुद्धिं कृत्वा पोष्य पंचगव्यं पिबेत् ॥ एकपंचम्यां तु भुंजानो विप्रो विप्रं च दास्युः शौ-
 षं तदन्नं मुक्तैव गायत्र्यष्टशतं जपेत् ॥ शिष्टं पात्रस्थितं तदुत्तरं मुक्तेर्विरामः ॥ भोजनोत्तरमुच्छिष्टयोः स्पर्शोऽभयोरपि सद्यः स्नानं श-
 तजपो वा ॥ तादृशस्य क्षत्रियवैश्यस्पर्शं क्रमेण नक्तोपवासौ ॥ नक्तं घृतप्राशनमेव स्नानं जपश्चैति स्मृत्यर्थसारे ॥ भोजनोत्तरमेव तयोः
 स्पर्शोऽपवासोऽपवासो वा ॥ मुक्तोच्छिष्टस्य भूद्रश्वादिस्पर्शं तूपोष्य परे घुर्नक्तम् ॥ परे घुः पंचगव्यपानं ॥ मुक्तानां च मेपीदं ॥ इदं का-
 मतः ॥ अकामतस्तु स्नानं शतगायत्रीजपश्च ॥ मुक्तोच्छिष्टानां चांतस्यामेध्यमूत्रादिस्पर्शं पंचगव्यपानम् ॥ उच्छिष्टस्य चांडालादिस्पर्-
 शं त्रय उपवासा अष्टाधिकशतगायत्रीजपश्च ॥ चतुर्थे पंचगव्यंच मिलित्वा पादौ न प्राजापत्यम् ॥ ज्ञात्वा बलात् स्पर्शं द्विगुणं ॥ अ-

न्येतु अनुच्छिष्टस्य चांडालादिस्पर्शोत्थानं ॥ उच्छिष्टस्य तत्स्पर्शपूर्णं प्राजापत्यं ॥ ज्ञात्वा तु द्विगुणमित्याहुः ॥ उच्छिष्टस्य चांडालान्नस्पर्शो-
चांद्रम् ॥ अधरोच्छिष्टे त्रिरात्रम् ॥ शुक्तोच्छिष्टस्यानाचांतस्यांत्यजशौंडिकादिभिर्ज्ञानतः स्पर्शो प्राजापत्यं ॥ अधोच्छिष्टे पादः सर्वत्र ॥
येनास्ये ग्रासः क्षिप्तो न निगीर्णः सौधोच्छिष्टः ॥ शुक्तोच्छिष्टस्य रजकादिस्पर्शो त्रिरात्रं घृतप्राशनम् ॥ सूत्राद्युत्सर्गोत्तरं अकृतशौचः अध-
रोच्छिष्टभोजनाद्युत्तरमनाचांत ऊर्ध्वोच्छिष्टः ॥ तत्राधरोच्छिष्टस्य विप्रस्य चांडालादिस्पर्शो त्रिरात्रोपवासपूर्वकं पंचगव्यम् ॥ तस्य रज-
स्वलारजकादिस्पर्शो एक उपवासः ॥ अनुक्तेषु यत्रानुच्छिष्टस्पर्शोत्थानं विधीयते ॥ तत्रोच्छिष्टस्पर्शो त्रिरात्रं कायवा ॥ ऊर्ध्वोच्छिष्टार्धमध-
रोच्छिष्ट इति कल्प्यं ॥ भुंजानस्य रजस्वलादिस्पर्शो शिशुकच्छः प्राणायामशतं च ॥ अमत्यात्र्यहं ॥ भुंजानस्य गुदस्त्रावेशो च कृत्वा पोष्यं
च गव्यम् ॥ भुंजानस्याशौचप्राप्तौ मुखस्थग्रासं त्यक्त्वा स्नानम् ॥ तद्वासाशने उपवासः ॥ सर्वाशने त्रिरात्रम् ॥ भुंजानस्यानुच्छिष्टेन सगो-
त्रेण वा स्पर्शो भोजनं विरम्य शुद्धिः ॥ भुंजानस्य शुक्तोच्छिष्टेन सवर्णेन स्पर्शोत्थानं जपो वा ॥ भुंजानस्य शूद्रस्पर्शो उपवासः पंचगव्यं च ॥ भुं-
जानस्य चांडालादिशब्दश्रवणे भोजनं विरम्य शुद्धिः ॥ भोजने स्नात्वाष्टशतजपः उपवासो वा ॥ सूत्रादिकाले त्यजादिस्पर्शे तु ॥ दिनमेकं
चरेन्मूत्रे पुरीषे च दिनद्वयं ॥ दिनत्रयं मैथुने च पाने स्यात्तु चतुष्टयं ॥ एव रजस्वलाश्वसूकरशवमद्यभांडादिस्पर्शोपि ॥ चांडालादिस्पर्शो सा-
हमेतत् ॥ द्विगुणमित्यन्ये ॥ उच्छिष्टतैलाभ्यक्तस्य कृतशमश्रुकर्मणः कृतमैथुनस्य चाचमनं विना सूत्रादिकरणे एकोपवासस्त्रिरात्रं वा

ऊर्ध्वोच्छिष्टस्य शकादि विष्टास्पर्शोपवासः ॥ अधोच्छिष्टे स्नानं ॥ उच्छिष्टस्य सूर्यादिदर्शने उपवासः उर्ध्वोच्छिष्टस्य पलांडुलशनादिस्पर्शो विरा-
त्रंकुशजलपानं गायत्रीजपश्च ॥ अकामत उपवासद्वयं ॥ अधरोच्छिष्टस्य तत्स्पर्शे एक उपवासः अनुच्छिष्टस्य तत्स्पर्शे स्नानं तत्सर्वांगावच्छि-
न्नस्पर्शे एक नक्तमिति केचित् ॥ सरायाईषत्स्पर्शे येतदेव ॥ जान्वधः सरास्पर्शे स्नानं ॥ ततः आनासेरुपवासः ॥ तत ऊर्ध्वस्पर्शो विरात्रं ॥
अशुचिलशुनादिस्पृष्टिस्पर्शने तु ॥ अशुचिं संस्पृशेद्यस्तु एक एव सदुष्यति ॥ तं स्पृष्ट्वान्योन दुष्येत सर्वद्रव्येष्वयं विधिरिति ॥ एवं भांडेष-
पिस्पृष्टभांडस्पर्शो योज्यम् ॥ स्त्रीबालवृद्धमक्षिकागृहमार्जारमूषकादयोनित्यं शुद्धाः ॥ उच्छिष्टकाले कर्मानुष्ठाने च मार्जारस्पर्शे स्त्रीन-
मिति मिताक्षरा ॥ पीतावशिष्टमुखनिर्गततोयपाने मत्याभ्यासे चांद्रपराकोवा ॥ पीतावशिष्टपात्रांबुपाने वामहस्तेन वापाने तदर्धे च हं-
वा ॥ अज्ञानात्सकृच्छूद्रोच्छिष्टभोजने विरात्रोपवासः ॥ चतुर्थे पंचगव्यपानं ॥ सप्ताहं पंचगव्यं कामतः ॥ एतदेव योषोच्छिष्टभोजने पि-
क्षत्रियाद्युच्छिष्टभोजने पादोनम् ॥ अकामतोभ्यासे चांद्रम् ॥ कामतो द्विगुणमभ्यासे ॥ भार्यया सह भोजने च दोषाभाव आपदिषयो-
विवाहविषयो वा ॥ ज्येष्ठभ्रातृपित्राद्युच्छिष्टभक्षणो दोषो न ॥ विप्रोच्छिष्टाशने एकाहः ॥ कामतोभ्यासे कृच्छ्रं ॥ उच्छिष्टमात्रतद्रोजनोत्तर-
भोजनपात्रे वशिष्टम् ॥ चांडालस्पृष्टकांस्ये चांडालाद्युच्छिष्टकांस्ये च भोजने कृच्छ्रं ॥ जलपाने पादकृच्छ्रम् ॥ रजकादावर्धम् ॥ चांडालेन
सहैकवृक्षमाकृत्य तत्र फलभक्षणो सचैलं स्नानम् ॥ चांडालादिस्पृष्टभोजने विरात्रम् ॥ मत्याकायम् ॥ चांडालादिहस्तपाचितभोजने-

कायंचांद्रं च ॥ तद्धस्तेन भोजने दिगुणम् ॥ चांडालाद्युच्छिष्टभोजने चतुर्गुणम् ॥ अप्यासे कच्छाब्दम् ॥ अत्र सर्वत्र चांडालान्नभोजने पु
नः संस्कारः ॥ चांडालादिदृष्टान्ने तूपवासः पंचगव्यं च ॥ चांडालादिस्पृष्टांबुपाने उपवासः ॥ तत्स्पृष्टस्पृष्टविषये तदर्थम् ॥ चांडालादिसं
स्कारे भोक्तुः पक्षंगोमूत्रयावकं कच्छं वा ॥ चांडालादिर्यस्य गृहे अज्ञातस्तिष्ठति तस्यान्नममत्याभुक्त्वा प्राजापत्यम् ॥ मत्यापराकः ॥ चां
डालादिभांडसंस्पृष्टांबुपाने गोमूत्रयावकं त्रिरात्रं पुनः संस्कारश्च ॥ शूद्रोदकपाने उपोष्य कुशपलाशविल्वोदकपानम् ॥ चांडालादिस्पर्शो
त्तरमूत्राद्युत्सर्गो त्रिरात्रमुपवासो जातवेदसजपो वा ॥ रजकादिस्पर्शोत्तरमधरोच्छिष्टे तूपोष्य पंचगव्यम् ॥ रजस्वलासूतिकाश्च सूकरा
दिपतितकुणिकुष्ठिकुनरव्यस्पृश्याशौचिनः स्पृष्ट्वा भोजने एतत् स्पृष्टान्ने भोजने च मत्याकायं ॥ अमत्यार्थम् ॥ कुणिर्हस्तविकलः भोज
नकाले न्नममेध्यमक्षिकाकेशादिदूषितं चेदनंतरमपः स्पृशेत् ॥ तच्चान्नं भस्मना मृदांबुना वा स्पृशेत् ॥ अस्थ्यादिदूषिते स्नानं घृत
प्राशनं च ॥ भोजनकाले दंतपाते चैवं ॥ रक्तादिदृष्टौ तूपवासः ॥ मुखे रक्तदर्शने त्रिरात्रम् ॥ तद्भक्षणो ब्राह्मीरसपानं तादृशजलपाने
कुशोदकम् ॥ अशक्त एषु निमित्तेषु ब्राह्मीं पिबेत् ॥ अमेध्यकेशकीटकादिभिः सह पाचितान्नस्य त्यागः ॥ भक्षणो तूपवासः पंचगव्यं
च ॥ वामहस्तदत्तान्नभोजने एकपंक्तावेकस्मिन्नुत्थिते पश्चाद्भुक्तौ चोपवासो नक्तं पंचगव्यं च ॥ मार्जारकाकारवुनकुलगवाद्युच्छि
ष्टस्याल्पस्य भोजने ब्राह्मीरसः ॥ अधिकभोजने उपवासः पूर्णाहारे त्रिरात्रम् ॥ कामतः कच्छपादः ॥ अप्यासे कच्छः ॥ श्वोच्छिष्ट-

भोजने मासं यावकं व्रतम् ॥ विप्रस्य शूद्रगृहभोजने मनस्तापाच्छुद्धिः ॥ कामतश्चेद्दुपदायाः शतं जपः ॥ शूद्रभाजनं भिन्नभाजनयो-
 भोजने उपवासः पंचगव्यं च ॥ मत्यात्रिरात्रं ॥ भिन्नकांस्ये अमत्यात्रिरात्रम् ॥ मत्याकायम् ॥ वटाकांश्च त्र्यकुंभीतिंदुककोविदारकक-
 दंबवल्लीपलाशब्रह्मवृक्षपत्रेषु भोजने चांद्रम् ॥ पद्मपत्रे वा न प्रस्थयत्योश्चांद्रफलम् ॥ अन्येषां चांद्रप्रायश्चित्तम् ॥ दुग्धाज्यादिपेयद्रव्यं
 हस्तस्योच्छिष्टेन स्पर्शेत्तद्व्यंसाहित्येनाचमनाच्छुद्धिः ॥ चांडालस्योच्छिष्टे दानेऽपि द्विरुपवासः ॥ शूद्रेण छिन्नयज्ञोपवीतो ब्राह्मणो मं-
 त्रेणान्यत्तु परिधायोपवसन् गायत्रीशतं जपेत् ॥ ज्ञानतो द्विगुणम् ॥ एवमन्यत्राप्यनादेशे शतगायत्रीजपः ॥ विप्रेण छिन्नयज्ञोपवीते म-
 हासांतपन द्वयम् ॥ चांडालादिपुल्कसम्लेच्छभिल्लपारसीकमहापातकिबौद्धशैवपाशुपतलोकायतिकास्तिकोन्मत्तांस्त्यजनापित-
 विकर्मस्थद्विजोदक्यासूतिकापतितशवस्पृष्टिशावसूतकचैत्ययूपमृतहारककापालिकवनमार्जारस्पर्शसचैलं स्नानम् ॥ कामतस्त्व-
 ग्निस्पर्शनं घृतप्राशनमधिकम् ॥ अत्र शैवपाशुपतौ वेदविरुद्धतदागमोक्तानुष्ठातारौ ॥ रजकचर्मकव्याधकैवर्तशाकुनिकनटधीवरजा-
 लोपजीवनिर्णोजकसौत्रिकशैलूषसर्ववर्णगवनिताचक्रध्वजिवध्यघातिश्च गर्दभग्रामसूकरकुक्कुटैः शिरो व्यतिरिक्तांगस्पर्शे तदंगक्षा-
 लनस्त्रक्षालनपूर्वकमाचमनं ॥ शिरःस्पर्शे स्नानं कामतः स्पर्शे द्वादशवारं मृज्जलैः शोधनमधिकं ॥ इदं सर्वमनातुरस्य ॥ आतुरस्य त्वाचमनमे-
 व ॥ चांडालादिस्पर्शेऽप्येतत् ॥ शूद्रनिषादस्पर्शेऽनाचमनम् ॥ स्मृत्यर्थसारे तु शूद्रस्पर्शे स्नानम् ॥ निषादस्पर्शे सचैलं स्नानमिति ॥ चिरकालं

चांडालादिच्छायारोहणोस्नानंघृतप्राशनं च ॥ तलंघनेष्वेवं ॥ हीनशूद्रस्पर्शोस्नानम् ॥ प्रागुक्तचांडालादिभिर्द्युवहितस्पर्शोस्नानमेव ॥ इदं म
तिपूर्वत्वे सचैलमन्यत्राचैलम् ॥ काष्ठादिद्वारेण तत्स्पर्शं धिदंगस्पर्शस्तदंगस्य वस्त्रादेश्चक्षालनमाचमनं च ॥ नौसंक्रमादौ न स्पर्शदोषः ॥ स
र्वांगावच्छेदेन चांडालादिस्पर्शो विरात्रमुपवासः ॥ चांडालादिभिरेकशारवारोहणो विप्रस्य सचैलं स्नानम् ॥ कामतोष्टशतजपश्च ॥ अप्यासे
तूपवासपूर्वकं पंचगव्यपानम् ॥ एकपाषाणावरोहणेशारवावत् ॥ चांडालादिस्पर्शो रात्रावपि स्नानम् ॥ तच्च दिवोद्धृतजलेनाग्निसन्निधौ स्वर्णज
ले निक्षिप्य कार्यम् ॥ चांडालशवस्पर्शो कृच्छ्रः ॥ चांडालादिभिर्न शय्यासनादौ विरात्रोपवासः ॥ विप्रेण चांडालस्य व्रणबंधनाभ्यंजनरुधिर
त्पादनादौ विप्रस्य प्राजापत्यम् ॥ चांडालेन विप्रस्यैषु कृतेष्वप्येवं ॥ अनप्यासे विरात्रम् ॥ अप्यक्तस्य चांडालादिस्पर्शो एकोपवासपूर्वकं पंच
गव्यम् ॥ चांडालाय कामतः क्रतुप्रदर्शने तन्मृत्यदर्शने तद्गीतश्रवणे भौषज्यक्रियायां च द्विरुपवासः ॥ चांडालादिदर्शने रविदर्शनपूर्वकं पंचद
शप्राणायामा अप्यासे ॥ अन्यथारविदर्शनमेव ॥ चैतन्यव्यवधानेन स्पर्शोस्नानम् ॥ काष्ठादिव्यवधानेन स्पर्शो तदंगक्षालनमुक्तम् ॥ एकशा
खापाषाणयोरारोहणो तु स्नानम् ॥ वचनादेतैः संभाषणोष्टोत्तरशतगायत्रीजपः ॥ अमत्याचे द्विप्रसंभाषणम् ॥ चांडालाद्युपदेशो प्राजापत्य
म् ॥ चांडालकूपतीर्थनिषेवणो विरात्रम् ॥ चांडालेनैकपथगमने गायत्रीस्मरणमल्पकालसाध्ये ॥ अन्यथा सचैलं स्नानम् ॥ चांडालादेः स्ववे
शमन्यवस्थानेन हम् ॥ दधिसर्पिः पयोभिः सह गोमूत्रयावकपानं त्रिसंध्यमवगाहनेन ॥ ततश्च हं दध्ना ॥ अहं सर्पिषा ॥ ततश्च हं पयसा

पलत्रयं दधिपयसोः सर्पिषः पलम् ॥ वस्त्राणां जलेन क्षालनम् ॥ मृन्मयानां त्यागः कार्यः ॥ कुसुंभगुडकार्पासं लवणसर्पिर्धान्यानि द्वारे
 कृत्वा वेश्मनि पावकं दद्यात् ॥ ततो ब्राह्मणभोजनं ॥ त्रिंशद्वा वीरुषभश्चैको दक्षिणा ॥ पुनर्लेपनरवननहोमजप्यैः शुद्धिः ॥ अधिकसंस्पर्गे-
 अधिकं कल्पम् ॥ वृद्धयोगीबालापत्यगर्भिणीनां प्राजापत्यम् ॥ बालानां प्रहरद्वयमभोजनम् ॥ रजकादिष्वेतदर्थम् ॥ गृहदाहवर्ज्यम् ॥ चां-
 डालगृहप्रवेशे चांडालैः सह वृक्षछायायां गृहे वा वस्थाने मासं कृच्छ्राभ्यासः ॥ द्विमासं शूद्रस्य ॥ क्षत्रियवैश्ययोश्चतुस्त्रयः ॥ अनिष्टगंध-
 स्पर्शशब्दरूपवाक्यानामाघ्राणस्पर्शनश्रवणदर्शनकथनेषु रविदर्शनम् ॥ रुद्रनिर्माल्यस्पर्शसचैलस्नानम् ॥ शैवसौरनिर्माल्यनैवेद्यभ-
 क्षणे चांद्रम् ॥ अफ्यासे द्विगुणम् ॥ अमत्याभ्यासे सातपनम् ॥ अनापदि हरेरन्यनैवेद्यभक्षण एवमेव ॥ विष्णोरनिवेदितभोजनेऽर्धकृ-
 च्छप्रायश्चित्तं ॥ हरेर्निर्माल्यनैवेद्यभक्षणो चांद्रायणफलमिति स्मृत्यर्थसारे ॥ धनहर्ताप्रेतक्रियाया अकरणे तद्वर्णवधे यस्माद्यश्चित्तं तद-
 र्धं कुर्यात् ॥ तदेवेति केचित् ॥ गोविप्रचांडालादिहतो ह्यंधगरदाग्निदासघातिशृंगिदंष्ट्रिविषवन्हिजलविद्युत्सरीसृपहतसंकरजातिपति-
 तशवस्यवहनदहनोदकदानादिक्रियाकरणे तत्तत्कृच्छ्रः ॥ अमतिपूर्वत्वे गोमूत्रयावकाहारेण कृच्छ्रम् ॥ तच्छवस्पर्शमात्रे केवलेशुपाते
 चैकोपवासः ॥ यंकंचित्प्रेतमुद्दिश्य तद्वांधवैः सहाशुपाते स्थिसंचयनोत्तरं कृतं स्नानम् ॥ ततः पूर्वतु सचैलंतत् ॥ शूद्रप्रेतानुगमनो द्वि-
 जस्य स्नानमष्टोत्तरसहस्रगायत्रीजपश्च ॥ द्विजप्रेतानुगमनेष्टशतम् ॥ शूद्रस्य तु तत्र स्नानमेव ॥ अनशनजलाग्निपतनानि संकल्प्य

ततोऽप्यष्टस्य सन्यस्तस्य पुनर्गार्हस्थ्यपरिग्रहेण गृहस्थतामिच्छतश्च कृच्छ्रत्रयपूर्वकं चांद्रायणत्रयपूर्वकं वा पुनर्जातिकर्मादिसंस्कारक
रणम् ॥ षण्मासकृच्छ्राभ्यासपूर्वकं वा ॥ अत्र शक्तिसकृदभ्यासकालाद्यपेक्षया व्यवस्था ॥ केचिदत्यसमर्थस्य तत्तत्कृच्छ्रं ॥ चांद्रायणं तु ब
लात्कारेण परंपरेण यावासन्यस्तस्येत्याहुः ॥ येत्वात्मघाताद्यशास्त्रीयमरणेन मृतास्तत्पुत्रैश्चांद्रायणतत्तत्कृच्छ्रद्वयात्मकं प्रायश्चित्तं कृत्वैव
तत्क्रियाः कार्याः ॥ क्रोधादिनात्मत्यागाध्यवसायमात्रे उपवासत्रयम् ॥ अध्यवसायं कतिपयव्यापारं कृत्वा स्वतएव निवृत्तौ घृताभ्यक्तौ मौनी
प्राणायामान् कृत्वा गायत्रीजपन् त्रिरात्रमुपवसेत् ॥ अन्येन निवर्तितस्य द्विगुणम् ॥ अध्यवसायशस्त्रादिसत्तकरणे प्राजापत्यम् ॥ दृढ
क्षते चांद्रम् ॥ चित्तिष्णुस्तु यानारीमोहाद्विचलिता तथा ॥ प्राजापत्येन शुध्येतेति ॥ रजस्वले एकभर्तृके अमत्यामत्यावापरस्परस्पर्शे स
द्यः स्नानेन शुध्यतः ॥ असंपत्नयोस्तु सवर्णयोर्धौ निगोत्रसंबंधयोरमत्यास्पर्शे तदेव स्नानमात्रम् ॥ मत्यात्वेक उपवासः परेद्युः पंचगव्यपा
नं च ॥ असंबंधयोः सवर्णयोः स्पर्शे तु मत्या आशुद्धेरनशम् ॥ अमत्या तु स्नात्वा तद्दिनोपवासान्छुद्धिः ॥ तन्मध्ये तु शुक्लौ दिनसंख्याको
पवासाः ॥ विप्रशूद्रयोरजस्वलयोः स्पर्शे विप्रायाः कृच्छ्रं शूद्रायाः पादः ॥ शूद्रायाः निष्कचतुर्थ्यां शदानमित्यन्ये ॥ अकामतस्तु विप्रायायाव
च्छुद्धेरनशनम् ॥ शूद्रायाः स्नानमात्रं ॥ क्षत्रियवैश्ययोरेतत्काले अभावाच्छुद्धिर्न विचार्यते ॥ यदेवानुच्छिष्टयोः परस्परस्पर्शे न्यस्पर्शे
वा तदेवोच्छिष्टैर्द्विगुणं बोध्यं ॥ अधरोच्छिष्टे ऊर्ध्वोच्छिष्टार्धम् ॥ चांडालाद्यन्तावसाधिपतिशवादीनां मत्यास्पर्शे रजस्वला आशुद्धेर

भुंजानाशुद्ध्यंतेप्रायश्चित्तंकुर्यात् ॥ तच्चप्रथमेहिस्यर्शोत्रिरात्रम् ॥ द्वितीयेह्निद्विरात्रम् ॥ तृतीयेएकाहः ॥ चतुर्थेनक्तम् ॥ तत्रप्रथम
 दिनेयदिसाभुंक्तेतदाशुद्ध्यंतेचांद्रम् ॥ द्वितीयादिदिनेषुभोजनेपादपादन्यूनंकल्प्यम् ॥ अमत्याचांडालादिस्पर्शोतुआशुद्धेरुपवास
 मात्रं ॥ अत्रप्रथमादिदिनभुक्तौप्रागुक्तत्रिरात्रादियोज्यम् ॥ सूतकिशौंडिकादीनांश्वृकशृगालवानरखरोष्ट्रविडुराहकाकुकुरा
 दीनांउच्छिष्टशूद्रस्यचमत्यास्पर्शोतदादिकाहन्यभुंजानायाः शुद्ध्यंतेप्रायश्चित्तम् ॥ तच्चप्रथमेहनिद्विरात्रमभुक्तिः द्वितीयेएकाहम् ॥
 तृतीयेनक्तम् ॥ चतुर्थेएकभक्तम् ॥ अत्रप्रथमादिदिनेषुभुक्तौप्राजापत्यपादपादन्यूनानि ॥ अमत्यास्पर्शोतुआशुद्धेरभुक्त्यैवशुद्धोत् ॥
 भुक्तौप्राजापत्यपादादिन्यूनानादिक्रमेण ॥ चांडालरजकरजस्वलासूतकिश्वादिस्पृष्टैः सहमत्यास्पर्शोअमेध्यादिमलोच्छिष्टादिस्पर्शो
 चतदादिकाहन्यभुंजानायाः शुद्ध्यंतेप्रथमदिनेस्पर्शोपवासः ॥ द्वितीयदिनेनक्तम् ॥ तृतीयेएकभक्तम् ॥ परतःपंचगव्यम् ॥ प्रथमा
 दिदिनेभुक्तौत्रिरात्रोपवासनक्तादि ॥ अमत्यातत्तत्स्पृष्टैः स्पर्शोअभुंजानाशुद्धोत् ॥ भक्तावनशनप्रत्याम्नायाः ॥ उच्छिष्टायाः चांडा
 लादिस्पृष्टस्पर्शोतदाद्यभुक्तात्रिरात्रादि ॥ तेषुभुक्तौउपवासप्रत्याम्नायाः ॥ उच्छिष्टायाः चांडालादिभिः साक्षात्स्पर्शोतुप्रथमादिदि
 नेषुषट्चतुर्द्विरात्रं गोसूत्रयावकं ॥ चतुर्थदिनेस्पर्शोपवासः ॥ सपत्नीरजस्वलांस्पृष्ट्वारजोदर्शनेस्मात्वाभुंजीत ॥ असपत्नींसव
 णींस्पृष्ट्वारजोदर्शनेएकोपवासः ॥ हीनवर्णातांस्पृष्ट्वातद्दर्शनेआशुद्धेरभोजनंपंचगव्यंच ॥ चांडालादिसूतिकाशवस्पर्शोत्तरंर-

जोदर्शने आशुद्धेरभुक्तिश्चाद्रं च ॥ एवं मृताशौचिभिः स्पर्शस्नानात् प्राकुरजोदर्शने आशुद्धेरभोजनमेव ॥ मुक्तौ तु चाद्रं ॥ एवं बंधुमर-
णश्रवणे अमेध्यमलोच्छिष्टादिस्पर्शचस्नानात् प्राकुरजोदर्शनेऽपि ॥ रजोदर्शनात्तरं बंधुमरणश्रवणेऽपि आशुद्धेरभोजनमेव ॥ उच्छिष्टा-
रजः पश्यन्ति चेत् शुद्ध्यन्तेऽहम् ॥ अधरोच्छिष्टे त्वेकाहमुपवासः ॥ अत्र सर्वत्राशक्तायाः सद्यः स्नानेन भोजनं ॥ शुद्ध्यन्ते न शनप्रत्यास्ना-
याः ॥ भोजनकालेरजस्वलायाः श्वांस्तज्जादिस्पर्शेषु द्वात्रिंशो मूत्रयावकाहारः ॥ शतद्विंशत्युपवासश्च ॥ रजस्वलाया मुक्तोच्छिष्टादिज-
स्पर्शत्रिरात्रोपवासः ॥ अधरोच्छिष्टतस्पर्शे एकाहः ॥ रजस्वलाया भोजनकालेरजस्वलांतरदर्शने आशुद्धेरभोजनम् ॥ मुंजानाया-
श्चांडालादिदर्शने उपवासत्रयमपि ॥ एकोपवासो वा ॥ कामतस्तु प्राजापत्यम् ॥ सूतकमृतकयोर्मध्ये रजोदृष्ट्या च स्नात्वा भोजनम् ॥ अ-
शुद्ध्यन्ते उपवासः ॥ आर्तवमध्ये मृताशौचप्राप्तौ आशुद्धेरभोजनम् ॥ अशक्तायाः स्नात्वा भोजनम् ॥ रजस्वलाया व्रतस्थायारजस्वला-
भिषाषणे उपवासः ॥ सर्वत्र रजस्वलाया उपवासासामर्थ्ये अकालकृष्टपलाद्याहारांते पंचगव्यपानम् ॥ एवं गर्भिण्या बालापत्याया-
श्च ॥ रजस्वलाया उक्तस्पर्शादिनिमित्तेन संक्रांत्यादिनिमित्तेन चानैमित्तिकस्नानप्राप्तौ पात्रांतरिततोयेन तत्कार्यं न तु मज्जनम् ॥ तत्र
गात्रमार्जनं वस्त्रपीडनं च न कार्यम् ॥ अन्यद्वस्त्रधारणं च नैत्येके ॥ प्रारब्धे दीर्घव्रते रजोदृष्टौ व्रतलोपो नास्ति ॥ हविष्यभोजनादिशरी-
रनियमं स्वयंकुर्यात् ॥ पूजामन्येन कारयेत् ॥ चतुर्थदिने त्वस्नात्वा मुक्तौ कार्यम् ॥ मत्याचाद्रं ॥ तस्याज्वरादौ तु चतुर्थे हनि अन्या

स्त्रीनरोवा दशवारं द्वादशवारं वा स्पृष्ट्वा सचैलं स्नायादाचमेच्च ॥ अंतैव स्नानागः ॥ ततः शुद्धासायथाशक्तिदक्षिणांदत्त्वा पुण्याहं वा
 चयेत् ॥ अयंचातुरमात्रे स्नानप्रकारः ॥ आतुरे पुंभितुमंत्रैरेपि मार्जयेत् ॥ ते च स सुद्रज्येषा इति च तस्यः ॥ आपो हि षेति तिस्रः ॥ शुची
 वो ह्येति तिस्रः ॥ एतो न्विंद्रमिति तिस्रः च इति ॥ रजस्वला सूतिकयोर्मरणोत्तयोर्मलं प्रक्षाल्य स्नापयित्वा काष्ठवदमंत्रकंदग्ध्वा
 चांद्रायणत्रयं प्रायश्चित्तं कृत्वा स्थीनि मंत्रवद्देहेत् ॥ सूतिकाया आद्यत्र्यहं त्र्यब्दमशीतिकृच्छ्रं वा ॥ द्वितीयादित्र्यहं पुन्यूनम् ॥ रजस्व
 ला जलावगाहाभ्यंगप्रवासदंतधावननखनिहंतनतांबूलमधुमांसगंधपुष्पदिवास्वापग्रहनक्षत्रनिरीक्षणानिवर्जयेत् ॥ मृन्मये
 आयसेवाभुंजीतेत्यादि नियमस्थान् च स्थात् ॥ ॥ इति रजस्वलाविधिः ॥ ॥ अनूक्तेषु दंडादिनास्तुतिनिंदादिभिश्च प्रायश्चि
 त्तादिकल्प्यम् ॥ ॥ इति प्रकीर्णकप्रायश्चित्तानि ॥ ॥ अथ मलिनीकरणप्रायश्चित्तानि ॥ ॥ अथ जातिभ्रंशकरादिषु ॥
 तत्र जातिभ्रंशकरेषु कामतः कृतेषु सप्ताहसाध्यं महासांतपनं ॥ अकामे प्राजापत्यम् ॥ सकृदमत्याकृतयोः संकरीकरणापात्रीक
 रणयोः शिशुचांद्रायणं ॥ अज्ञानतः संकरीकरणानुष्ठाने मासं यावकाशनम् ॥ ज्ञानतः कृच्छ्रातिकृच्छ्रः ॥ अज्ञानतोभ्यासे चांद्रम् ॥
 ज्ञानतोभ्यासे चांद्रद्वयम् ॥ अज्ञानादपात्रीकरणोत्तमकृच्छ्रं शीतकृच्छ्रं वा ॥ ज्ञानतो महासांतपनं ॥ चांद्रपूर्ववत् ॥ अज्ञानतो मलि
 नीकरणानुष्ठाने अहतमयावकपानं ॥ ज्ञाने तप्तकृच्छ्रं महासांतपनं वा ॥ अज्ञानतोभ्यासे कृच्छ्रातिकृच्छ्रः ॥ ज्ञानतोभ्यासे द्विगुणं

एतानिजातिभ्रंशकरादिसामान्यप्रायश्चित्तानियत्रविशेषोक्तस्तत्रकेवलानियोज्यानि ॥ यत्रतुप्रातिस्किपुकानिचिद्वक्ष्यंतेतेषुजा
तिगुणाद्यपेक्षयाएतान्यपियोज्यानि ॥ ॥ इतिजातिभ्रंशकरसंकरीकरणापात्रीकरणमलिनीकरणप्रायश्चित्तानि ॥ ॥ अथोपपा
तकप्रायश्चित्तानि ॥ ॥ तत्रसामान्यतउपपातकेषु ॥ उपपातकशुद्धिः स्यादेवंचांद्रायणेनवा ॥ पयसावापिमासेनपराकेणाथवापुन
रितियाज्ञवल्क्योक्तंचतुष्टयम् ॥ एवमित्यस्यमासपंचगव्यपानेनमासंप्राजापत्याभ्यासेनवामासमतिकृच्छ्रेणवात्रिरात्रोपवासपूर्व
कदशगोसहितवृषभदानेनेत्यर्थः ॥ एतेषांपापाल्यत्वगुरुत्वेदेशकालवयःशक्त्यादिकंचापेक्ष्यव्यवस्थाबोद्ध्या ॥ कामकृतात्यंताभ्या
सेतुगोवधेवक्ष्यमाणत्रैमासिकं ॥ तथाचोपपातकनिवृत्तौगोघ्नवत् ॥ प्रायश्चित्तानिविकल्पितानीतिक्वचित्पतिपदोक्तान्यन्यानुच्यं
ते ॥ तेषामप्येतैः सहविकल्पोविषमभागोवाबोध्यः ॥ तत्रगोवधे तत्रब्राह्मणस्वामिकचतुर्हायन्यादीनांगवांशस्त्रलोष्ठमुष्टिल-
गुडपाषाणविषाणादिनासाक्षाद्ज्ञानपूर्वकंकामतोवधेमासंगोमूत्रयावकथवागूपानं ॥ शृंगलांगूलखुरासृक्स्त्रावयुताद्रहतगोच
मावृत्तस्यगोष्ठेवासः ॥ ततोमासद्वयंचतुर्थकालभोजनंअक्षारलवणमितं ॥ मासत्रयमपिगोमूत्रेणस्नानंगोमतीजपःदिवागाःपा
लयेत् ॥ अनुव्रजेदनुतिष्ठेदनुस्वपेच्च ॥ तासृगच्छत्सूध्वंतिष्ठन्नजःपिबेत् ॥ रात्रौताःसेवित्वानत्वावीरासनीभवेत् ॥ भित्त्याद्यनाश्रि
त्योपवेशनंवीरासनम् ॥ उत्तिष्ठंस्तुदिवातिष्ठेदुपविष्टस्तथानिशि ॥ एतद्दीरासनंनानामेत्यन्ये ॥ चौरव्याघ्रपंकपातादिभयादिभ्यस्ताः

सर्वप्राणैर्विमोचयेत् ॥ तासु शीतोष्णवातवर्षपीडितासु त्रातुमक्षमो नात्मनोरक्षणं कुर्यात् ॥ स्वपरगृहक्षेत्रादावन्नादिकं मक्षयं
 तीर्न कथयेन्न निवारयेत्सि बतं वत्सं च ॥ एवं मासत्रयेण तस्यापविमोक्षः ॥ अत्र स्नानांगभूतमंत्रपाठः काले संध्या वंदनं च कार्यम् ॥ एवं
 ब्रह्मादीनामपि व्रतांगशौचार्थं तद्वत्त्वेव ॥ स्त्रीणां तु गवानुव्रजनगोष्ठशयनगवाजिनधारणजपादिकं नास्ति ॥ स्त्री बालवृद्धादीना
 मर्थम् ॥ शूद्रस्य स्त्री समानधर्मत्वादर्थमेव ॥ शूद्राश्च स्त्रीसधर्माणिः सर्वे स हंशजाः स्मृता इति मनूक्तेः ॥ प्रतिलोमजानामप्यर्थः ॥ वैश्य
 तुल्यशूद्रस्य तु पूर्णमेवेति स्मृत्यर्थसारे ॥ अज्ञानकृतेत्यर्थम् ॥ अत्र पूर्णव्रते एको वृषभो दशगावस्तन्मूल्यं वा दक्षिणा ॥ अर्धव्रते एतदर्थ
 एका गौः ॥ तावति अविद्यमाने सर्वस्वं देयं ॥ अत्र मासमीषद्भो मूत्रसहितयावकपाने प्राजापत्यद्वयं ॥ स्नानादीतिवर्तव्यता सहितमासो
 पवासो शतप्राजापत्यानि ॥ एकादशे स्नातः त्रिंशन्नक्तैः पंचचत्वारिंशत्संकलनया सप्तदशप्राजापत्यानिवास सप्तदशधेनवो वातन्मूल्यं
 वेति चत्वारः पक्षाः ॥ मूल्यं च तावद्द्वयलभ्यं कांचनं गौर्वासोश्चोभूमिस्तिलाघृतमन्नं च ॥ यत्र द्रव्यतन्मात्रो ह्यित्यसंकल्पः कार्यः ॥ -
 चतुर्ष्वपि पक्षेषु दक्षिणा प्रागुक्तैव ॥ ज्ञानकृतेक्षत्रियस्वामिकेता दशगोवधेषणमासं तच्चर्मणा घृतो गोघ्रासदोगो व्रतीयवाशीगो
 भिरैव संचरन्विमुच्यते ॥ अत्र षण्मासिकव्रते द्वादशप्राजापत्यानि द्वादशधेनवस्तन्मूल्यं वेति चत्वारः पक्षाः ॥ दक्षिणा यथाशक्ती
 ति शूलपाणिः ॥ अन्येतु वृषभहंता वृषभस्त्रीगोहंता तांदद्यादित्याहुः ॥ वृषभरहिता दशगाव इति गौडाः ॥ अज्ञानकृतेत्यर्थम् ॥ बाला

दीनांच प्राग्वत् ॥ अज्ञानकृतैर्वैश्यसंबन्धिगोवधे मासपंचगव्यपानम् ॥ गोष्ठे वा सो गवामनुगमनं गोमतीमंत्रजपांते गोदानम् ॥ अत्र
मासव्रते चत्वारि प्राजापत्यानि चतस्रो धेनवः तन्मूल्यं वा ॥ पंचप्राजापत्यानीति मूलपाणिः ॥ दक्षिणात्वेका धेनुः ॥ ज्ञानतो द्विगुणमेत
त् ॥ अत्र चर्मधारणं नास्ति ॥ ज्ञानकृतेश्चूद्रसंबन्धिगोवधे प्राजापत्यचतुष्टयं चतस्रो धेनवस्तन्मूल्यं वा ॥ यस्य तैलगुडादिव्यापारां
तरं कारणांतरनिरपेक्षः कालांतरे गवां प्राणमोक्षः सोऽपि साक्षाद्गोघ्नः ॥ ज्ञानकृतत्वं च गां ज्ञात्वा एतां हन्मीति कामनया हननम् ॥ ए
तद्रहितमज्ञानकृतत्वम् ॥ तद्राहित्यं च कामनाभावेन तत्प्रापकप्रमात्मकज्ञानाभावेन वा ॥ एवं सर्वत्र बोध्यम् ॥ प्रायश्चित्तानंतरं पा
र्वणविधिना श्राद्धं कार्यं तच्च जीवत्पितृकेणापि ॥ किंतु पितुः पित्रादिभ्य एव ॥ गोचर्मधारणादिकं प्रायश्चित्तं च गोपतये गोमूल्यं प्रतिरूप
गवांतरं दत्त्वा कार्यम् ॥ पत्रदाने त्विदं लेख्यं ॥ पूर्वदिने सशिरवं वपनं कृत्वा परदिने घृतं प्राश्योपोष्य तत्परदिने स्नानादिकं विधाय व्रतं तत्प
तिनिधिं वा संकल्प्यानुष्ठाय विप्राय यथोक्तां दक्षिणां दत्त्वा अच्छिद्रावधारणं कुर्यात् ॥ ततः पार्वणविधिना श्राद्धं भोज्यदानं च कार्यम् ॥ य
त्स्वामिकगोवधे यस्यायश्चित्तमुक्तं तत्स्वामिकगर्भिणीकपिलाबहुक्षीरादिकगुणकहोमधेन्वादिवधेत द्विगुणम् ॥ गर्भिण्यां च सचेत
नगर्भयुतायामेवेदम् ॥ उत्सन्नमात्रदार्ययुताचेतनांगप्रत्यंगपूर्णगर्भयुतायास्तु क्रमेण सपादं सपादं द्वयं सपादं त्रयं पूर्णं द्विगुणं च गोघ्न
व्रतम् ॥ लगुडादिघातेऽपि गोजीविनैर्गर्भमात्रघाते पूर्वोक्तोत्सन्नादिक्रमेणैकपादं मर्धपादं त्रिपादं पूर्णव्रतं च ॥ अतिघृद्धातिक्लृशातिबा

79

लातिरोगिणीनां वधे ज्ञाना ज्ञानकृते पूर्वोक्तार्थः ॥ अतिरुद्धत्वं तृणादिच्छेदनासामर्थ्यम् ॥ अतिरुशत्वं दोहवहनायोग्यत्वं ॥ अतिबाल
 त्वं द्विवर्षीयत्वम् ॥ एकवर्षत्रिवर्षयोर्वधेतु पूर्वोक्तक्रमेण पादपादत्रयं च ॥ एकप्रयत्ननिष्पन्नानेकगोवधेतु प्रायश्चित्ते द्वैगुण्यम् ॥ एवं =
 गृहदाहादिस्थलेऽपि ॥ क्रमकृते त्वनेकगोवधे प्रयत्नभेदेन पापभेदात्प्रतिगोवधं यथोक्तप्रायश्चित्तावृत्तिः ॥ बहुभिरेकस्याहनने यत्र
 यावद्विहितं तस्यैव पादं पादं प्रति पुरुषं कार्यम् ॥ केचित्तु अज्ञानतः पादं पादं ॥ ज्ञानतस्त्वर्धमर्धमाहुः ॥ बहुभिरेकव्यापारेण द्वयोर्ब
 हुनां चहनने प्रतिपुरुषं पादद्वयं पादत्रयं च कार्यम् ॥ मिताक्षरा तु बहुभिरेकद्विबहुवधे कामकृते पूर्णमेव पूर्वोक्तपादद्विपादादिक्रमका
 मकृतवधपरमित्याह ॥ प्रयत्नभेदे तु प्रतिवधं प्रति पुरुषं प्रायश्चित्तावृत्तिः ॥ द्वाभ्यामेकस्याः द्वयोर्वा एकप्रयत्नेन वधे प्रत्येकं पूर्वमेव ॥
 बहुनां वधेतु क्तरीत्या प्रत्येकं द्विगुणम् ॥ अत्यंतव्याधिपीडितमरणावस्थापन्नोन्मत्तां धवर्षन्यूनगोवधे पादमेव ॥ अधमशूद्रकैव-
 र्तादिकस्वामिकैकहायनिद्विहायनित्रिहायणीवधे क्रमेण प्राजापत्यार्धं सार्धं प्राजापत्यं प्राजापत्यद्वयं चेति ॥ अज्ञानतोर्धमेतत्
 ॥ गर्भिण्यादौ द्विगुणम् ॥ अतिरोगेति रुशत्वादौ तदर्थम् ॥ अत्र यादक्षिणोक्ता सा प्रायश्चित्तद्वैगुण्ये द्विगुणा अर्धे अर्धापादे पादरू-
 पेत्येवं व्यवस्था बोध्या ॥ अग्निहोत्रिणो वेदपारगस्य होमधेनोः कपिलायाः गर्भिण्याः पुण्यदेशे पुण्यकाले च बुद्धिपूर्वकवधेतु वैश्यव-
 धे वक्ष्यमाणत्रैवार्षिकव्रतम् ॥ एकशतं गावो वृषश्चैको दक्षिणा ॥ एवमन्यान्यपि सहस्रगो दक्षिणा युतानि गुरुप्रायश्चित्तानि ॥ एवं

वधोविद्वद्विषयेयोज्यानि ॥ ॥ अथपंचविधत्वनिर्णयः ॥ ॥ चेतनांतरव्यापारव्यवधानमंतरेणप्राणवियोगफलकव्यापाररूपवध
निष्पादकःकर्ता ॥ १ ॥ यस्त्वप्रवृत्तंपुरुषंवेतनादिनाप्रवर्तयतिप्रवृत्तंवाप्रोत्साहयतिसप्रयोजकः ॥ २ ॥ वध्यस्यपलायनादिनिरोधकोऽनु
ग्राहकः ॥ ३ ॥ एतांहन्तीतिवचुरनुमतिदातानिषेधक्षमोपिमौनालंबीचानुमंता ॥ ४ ॥ उपदेश्यस्यहंतुर्हंतुंक्रोधमत्याद्युत्पादकोनिमित्तं
॥ ५ ॥ प्रयोजकादीनांक्रमेणपादपादहानिरितिशूलपाणिः ॥ अष्टमभागहानिरितिभवदेवः ॥ पैठीनसिः ॥ हंतामंतोपदेशाचतथासंप्र
तिपादकः ॥ प्रोत्साहकःसहायश्चतथाभार्गानुदेशकः ॥ आश्रयःशस्त्रदाताचबुद्धिदाताधिकर्मणाम् ॥ उपेक्षकःशक्तिमांश्चदोषवक्ता
नुमोदकः ॥ अकार्यकारिणस्तेषांप्रायश्चित्तविकल्पयेदिति ॥ एवंसर्वपापेषुयथासंभवंयोज्यम् ॥ ॥ अथरोधादौप्रायश्चित्तम् ॥
क्षीणायागोरक्षीणत्वम्मान् ॥ रोधनेनवधेयत्वाभिकर्गोवधेअज्ञानतोयत्वायश्चित्तमुक्तंतस्यपादः ॥ तादृश्यास्तथाश्रमाद्वधेन
वधेतस्यपादद्वयम् ॥ तथाश्रमाद्वलशकटादावतिकालयोजनेनमरणेतत्सादत्रयं ॥ अतिदोहेष्येवं ॥ अंगुष्ठस्थूलहस्तत्रयप्रमाण
पलाशदंडनिपातनेनतादृश्यास्तथाश्रमाद्वधेसंपूर्णम् ॥ उक्तदंडाधिकदंडादिनावधेतद्विशुणामितिकेचित् ॥ क्षीणत्वज्ञानेतुज्ञान
कृतवधविहितंतस्यपादाधिकम् ॥ रोधश्चात्ररात्रोरक्षार्थंक्रियमाणरोधातिरिक्ताहारप्रचारनिर्गमरोधः ॥ बंधनंचदृढकुशकाशादि
करज्जुव्यतिरिक्तेनअयथाबंधनमकालबंधनंच ॥ योजनंचहलशकटादावतिवाहादिना ॥ भवदेवस्तुवैश्यादिःस्वामिकर्गोऽक्षेण्य

ज्ञानेरोधादिनावधेक्रमेणचांद्रायणपादपादद्वयपादत्रयपूर्णचांद्रायणानि॥ अज्ञानेतुप्राजापत्यस्यैवपादादिकमित्याह॥ शूलपाणि
 स्तुसर्वस्वामिकगोः क्षीणत्वं ज्ञात्वा प्रवृत्तेन पुंसारोधादिनावधेचांद्रायणपादादिकं॥ क्षीणत्वाज्ञानेतुप्राजापत्यस्यैवपादादिकमित्या
 ह॥ चांद्रायणो वृषभसहितागौर्दक्षिणा॥ ताडनार्थमुद्यतं हस्वाभीत्याकूपादौ निपत्यमृते प्राजापत्यम्॥ ॥ अथास्थिमंगादिप्राय
 श्चित्तम्॥ ॥ गवामस्थिमदेलांगूलच्छेदे कर्णशृंगोत्सादने कटिभंगे चर्मनिर्मोर्चने च षण्मासाभ्यंतरे मरणे पूर्णप्रायश्चित्तम्॥ षण्मा-
 सोत्तरं मरणोत्तरं धर्मम्॥ जीवने च मासार्धम्॥ गोमूत्रसहितयावकपानं सर्ववर्णानाम्॥ एतच्चैकप्राजापत्यसमम्॥ हलशकटयोर्विप्रेण
 वृषभवाहने प्राजापत्यद्वयम्॥ योषितो द्विगुणं सर्वेषां॥ समुत्सृष्टगोवृषभयोर्येन केनापि दोहने वाहने च चांद्रायणद्वयम्॥ कपिलादो
 हने विप्रस्याप्येतदेव॥ उत्सृष्टवृषभगोवधो द्विजस्य कपिलगोवधोक्तप्रायश्चित्तम्॥ शूद्रस्य तु विशेषः॥ वृषभादेकत्सृष्टत्वे स्वत्वाभावेपि
 भूतपूर्वस्वत्वमाश्रित्य यत्स्वामिकवृषभादिवधकर्तुः प्रायश्चित्तमुक्तं तत्स्वामिकं तद्विगुणं बोध्यम्॥ अंडनाशोलिंगच्छेदने च मृततुल्यप्रा-
 यश्चित्तम्॥ तदनंतरं मरणे च द्विगुणम्॥ ॥ अथ पालननिमित्तवधे॥ ॥ तत्राविभक्तानां भ्रातृणां मध्ये सर्वा तु मत्या एकेन प्राय-
 श्चित्ताचरणे सर्वेषां पापक्षयान्नपृथक् प्रायश्चित्ताचरणम्॥ तत्र शूद्रस्वामिनो रक्षणभावनिमित्तकवधे यत्किंचिदक्षिणादिकं वैवलं
 प्राजापत्यम्॥ द्विजस्वामिनस्तु सशिवमुंडितस्य त्रिसंध्यावगाहनशीलस्य पूर्वोक्तचर्माहतस्य गोव्रजवासिनो दिवारात्रं तन्मध्ये स्थि

तस्य प्राजापत्यम् ॥ अन्येन ब्राह्मणभोजनमनडुत्सहितागोश्च दक्षिणा ॥ इतिकर्तव्यतासहितप्राजापत्याशक्तौ धेनुद्वयंदक्षिणाप्रागुक्तेव
 शूलपाण्यादयस्तु सर्वेषां केवलं प्राजापत्यम् ॥ तदशक्तौ एकधेनुर्दक्षिणा तु प्रागुक्तेत्याहुः ॥ उत्सृष्टवृषभादिषु स्वत्वाभावादपालना
 न्मृतेष्वपि उत्सृष्टुर्न दोषः ॥ अपालनं गृह्युश्च शीतानिलोद्धनशून्यागाराद्यपेक्षाजलादिमज्जनकृपादिपतनसर्पविद्युद्धननश्वकापा
 तव्याघ्रादिभक्षणकृतः ॥ एतच्च पालनासमर्पणे ॥ तत्समर्पणेतु पालकस्यैव दोषः ॥ परंतु यावत्कालं पालकाधीनता तावदेव ॥ अश
 क्तपालकसमर्पणेतु स्वामिन एव दोषः ॥ एवमिह तैलयंत्रार्थं नियुज्यसन्निधावीक्षणैर्देवाद्गृहदाहगृहभंगाभ्यांगोमरणं घटाभरणा
 दिदोषेण गवां विपत्तौ चार्धप्राजापत्यम् ॥ यदि गोः शक्तिमनपेक्ष्य दत्तभारादिदोषेण मरणं तदा प्राजापत्यम् ॥ शक्तपालकस्य सन्नि
 धिसत्त्वेकांतारदुर्गगृहदाहावदेषु लतापाशाद्यावत्तस्य गोर्द्यदि मरणं तदा प्राजापत्यपाद एवेत्याहुः ॥ तथा विहाय न पर्येत वत्सस्या
 रक्षणोपपाद एव ॥ गोमांसभक्षकाय गोविक्रये चांद्रायणं ॥ यदि तस्मै पालके न धेनवो विक्रियंते तदा तत्स्वामिकगोवधप्रायश्चित्
 तंप्राजापत्यादिकं ॥ पालकबहुत्वे तु पालकानामविभक्तानां सर्वेषामेकं ॥ विभक्तानां तु पादंपादं ॥ बहूनां गवामपालननिमित्तवधे
 पालकस्य द्विगुणम् ॥ तत्रापि बहुकर्तृत्वे प्रत्येकं द्विगुणम् ॥ पालकस्य द्रव्याभावे स्वामिना द्रव्यं दत्त्वा कारणीयं ॥ स्लेच्छपालकत्वे तु
 स्वामिना कर्तव्यम् ॥ ॥ अथोषधाद्युपचारे ॥ ॥ दाहछेदशिराभेदप्रयोगैरुपकुर्वतः ॥ द्विजानां गोहितार्थं च प्रायश्चित्तं मृ

तौ न हि ॥ इदं चाज्ञानिन आदरेण यथावदुपचारेण ॥ शास्त्रस्यानादरेण यथावदुपचारेण ॥ प्राजापत्यव्रतमन्तेधेनुर्दक्षिणा ॥ शिष्य
 गपि विरुद्धौषधदानेनाकामतोष्येकगोवधे द्विगुणं गोवधप्रायश्चित्तं चरेदिति मिताक्षरादौ ॥ अतिदाहेष्येतदेवेति केचित् ॥ एवं यत्र
 णो गोचिकित्सार्थे गूढगर्भविमोचने औषधस्नेहाहारदानैश्च गवादिमृतौ न प्रायश्चित्तम् ॥ इदमपि स्वेच्छया गृह्यमाणे एव ॥ हठादधि
 कं दीयमानमाहारस्नेहादिकं मृतिहेतुश्चेत्यादकृच्छ्रः ॥ एवं नगरग्रामदाहेषु अबद्धानां मृतौ पालकस्य स्वाभिनश्चन दोषः ॥ बंधने तु पा
 दकृच्छ्रः ॥ एवं व्याधियुक्तानां दंडाभिघातादिनामूच्छ्रयाभिपतनैः नंतरगमनग्रासतोयपानैस्तदानीं तनताडनस्य मरणहेतुत्वा
 भावनिश्चये पूर्वव्याधिनष्टानां न प्रायश्चित्तम् ॥ यदि पूर्वव्याधियुतापि प्रहारजनितपीडयैव ग्रासादिकं न कृत्वेव म्रियते तदा धैपाद
 वा प्रायश्चित्तं भवत्येव ॥ शालादौ गवां मशकादिनिवृत्त्यर्थं धूमायाग्निं प्रज्वाल्य पालकादेस्तत्र स्थितौ दैवान्नदग्निना बंधनरहित
 स्य गवादेर्मरणो दोषाभावः ॥ तत्रानवस्थितौ बंधने वा पादकृच्छ्रः ॥ त्रिशूलादिस्थिरतरचिह्नकरणेन गोण्यादिवाहनादिभिश्चर्म
 निर्माचने दोषाभावः ॥ मत्तागौर्यादिनिवारयंतं पालकमतिक्रम्य गर्तकूपादौ पतनादिना म्रियते तदान दोषः ॥ शंकारहिते वनादौ
 सतिसन्निधौ पालकेऽकस्मादागतव्याघ्रादिना मरणोपितदान दोषः ॥ पालकस्य तत्रासत्वे तु दोष एव ॥ एवं राजसैन्यादिभिः श-
 रादिभिर्ग्रामघात राष्ट्रघात वेश्मभंगातिवृष्टिव्याधुपद्रववृक्षादिपतनादिभिरुपद्रुतानामबद्धानां पालकसत्वे मरणो दोषान् ॥

पालकासत्वेबंधनेचदोषादुक्तपादः प्रायश्चित्तम् ॥ गोहरणेतु अश्वगोभूमिकन्याश्च तृत्वाचांद्रायणंचरेत् ॥ क्षुद्रान्यशून्समाहृत्यप्राजा
 पत्यंसमाचरेत् ॥ इतिजाबाल्युक्तंप्रायश्चित्तम् ॥ गोवधोक्तंसर्वेष्टवधेपि ॥ स्त्रीत्वस्याविवक्षितत्वात् ॥ दानंतुस्त्रीगवीनामेव ॥ विधे
 यगतत्वेनस्त्रीत्वस्यविवक्षितत्वादितिमयूखे ॥ अत्रवपनेविशेषः ॥ पुंसांगोवधोक्तंप्रायश्चित्तपादेकंठादधस्थितांगलोम्नांवपनम् ॥
 अर्धप्रायश्चित्तेष्टमशूणामंगरोम्णांचशिरः केशवर्जम् ॥ त्रिपादेगरोमश्मशूशिरः केशानांशिखावर्जम् ॥ पूर्णप्रायश्चित्तेसशिखंवपनम्
 स्त्रीणांतुसधवानांवपनंनक्वापिप्रायश्चित्ते ॥ किंतुसर्वान्केशान्समुद्धृत्यद्व्यंगुलच्छेदनमात्रंकार्यमितिस्मृत्यर्थसारे ॥ ॥ इतिगोव
 धप्रायश्चित्तनिर्णयः ॥ ॥ अथब्राह्मणप्रायश्चित्तनिर्णयः ॥ ॥ ब्राह्मणश्चपंचदशैकविंशतित्रयोविंशतिवर्षरूपेषोडशद्वाविंशति
 चतुर्विंशतिवर्षरूपेवाब्राह्मणक्षत्रियवैश्योपनयनकालेउपनयनाभावात् ॥ तत्रयस्योपनयनेन्नाद्यभावेन तत्कालातिक्रमस्त-
 स्यसाधारणोक्तचांद्रायणादिचतुष्टयान्यतमंशक्त्यनुसारेणकृत्वोपनयनंकार्यम् ॥ अनापदियस्यतदतिक्रमस्तस्यमानवंत्रेमा-
 सिकं ॥ तदसमर्थस्यसशिखवपनपूर्वकमेवविंशतिरात्रंप्रसूतिमात्रंयावकपानंपंचविप्रभोजनंच ॥ यस्यषोडशादिवर्षादूर्ध्वमप्य
 नापदिबुद्धातदतिक्रमस्तेनमासद्वयंयावकपानंमासंपयोमासार्धमामिक्षाष्टरात्रंघृतंषड्रात्रमयाचितंत्रिरात्रमप्सक्षताअहोरा
 त्रमुपवासइत्युद्दलकव्रतंकार्यम् ॥ यस्यपितृपितामहावनुपनीतोतस्यसंवत्सरंभौक्ष्याशनगुकशशूषादिरूपब्रह्मचर्यव्रतम् ॥ त

तउपनयनम् ॥ ततोयावतापुरुषाणांउपनयनंतावत्संख्याकवषपर्यंतंप्रायश्चित्तार्थयदंतियच्चदूरकइत्यादिसप्तपावमानीभिः
येनदेवाःपवित्रेणेतियज्ञपवित्रारख्येनकयानश्चित्रआशुवइतिसामपवित्रारख्येनहंसःशुचिषादित्यनेनेत्येतैर्मंत्रैःस्नानंततोध्या-
प्यता ॥ यस्यतुप्रपितामहादीनामुपनयनंनानुस्मर्यते ॥ तस्यद्वादशावर्षिकंपूर्वोक्तब्रह्मचर्यम् ॥ ततःउपनयनम् ॥ ततःपुरुष-
संख्याकाब्दपर्यंतमुक्तमंत्रैःस्नानम् ॥ तदनंतरमप्यस्यगार्हस्थ्यमात्रोपदेशोनाध्यापनंनापिव्यवहारः ॥ तज्जन्येतुस्वकालाति-
क्रमप्रायश्चित्तमात्रंकृत्वायथाकालमष्टमादिवर्षसंस्कारः ॥ अस्याध्ययनादिकंभवति ॥ ॥ इतिब्राह्म्यताप्रायश्चित्तं ॥ ॥ अथ
स्तेयप्रायश्चित्तं ॥ स्तेयंचौर्यम् ॥ तच्चविप्रस्वामिस्तमस्यमव्यतिरिक्तमेवोपपातकं ॥ स्वर्णादिचौर्यस्यमहापापत्वात् ॥ तत्रविप्र-
स्यविप्रस्वामिकंदशकुंभपरिमितंधान्यंवातस्यरिमितंतदुलाघनंवाततुल्यमूल्यंवाताम्रजतादिकंवाअमत्यापहर्तुस्त्रैमासिकंगो-
वधव्रतम् ॥ गोचर्मगोसेवादितद्विशेषरहितंकार्यम् ॥ मत्याभावेवाकृच्छ्राब्दम् ॥ क्षत्रियादेर्हर्तुः पादपादहासः क्षत्रियस्वस्यता-
वताकामतोपहारेषाण्मासिकम् ॥ वैश्यस्वेत्रैमासिकम् ॥ शूद्रस्वेचांद्रम् ॥ ॥ कुंभपरिमाणंतु ॥ ॥ अष्टमुष्टिभवेत्किंचित्किंचि-
दष्टौचपुष्कलम् ॥ पुष्कलानिचत्वारिआटकःपरिकीर्तितः ॥ आटकानिचत्वारिद्रोणइत्यभिधीयते ॥ दशद्रोणाभवेत्स्वा-
रीकुंभोपिद्रोणविंशतिरिति ॥ स्मृत्यर्थसारेतुकुंभः पंचसहस्रपलपरिमाणइति ॥ सार्धशतद्वयपणमूल्यक्षत्रियस्वामिकगृहक्षेत्र

भूमिवापीकूपतडागादिपानीयरसानांतस्वामिकस्य निक्षेपस्य तावन्मूल्यरजतवस्त्ररत्नादेश्वनारीनराश्वानांचापहारेचांद्रम् ॥ वैश्य
 शूद्रस्वेतादृशेतादृशेपूर्वोक्तक्रमेणचांद्रार्धतत्सादौ ॥ विप्रस्वेतादृशेस्वर्णस्तेयसमम् ॥ तेनषडब्दम् ॥ स्वर्णस्तेयसमवदितिस्मृत्यर्थ
 सारं ॥ अत्रषडब्दन्यूनकल्पम् ॥ त्रपुसीसलोहादिद्रव्याणांअल्पप्रयोजनानांसाहस्रंशतद्वयपणपंचदशांशमितानांहर्तुः सांतपनं
 ॥ एकवारभोजनपर्याप्तानांभक्ष्यभोज्यपानादीनामपहारेतत्सममूल्यकानांयानशय्यासनोपानपुष्पफलमूलपूर्णमृद्भांडमधुमा
 सौषधस्कगंधद्रव्याणामपहारेपंचगव्येनाहोरात्रं ॥ द्विवारभोजनपर्याप्ततदपहारेत्रिरात्रंतत् ॥ त्रिरात्रभोजनपर्याप्ताहारमूल्येष्वेत
 देव ॥ तृणकाष्ठद्रुमशुष्कान्नगुडतैलचर्मणांत्रिभोजनमूल्यानांहरणेष्वेतदितिस्मृत्यर्थसारं ॥ द्वादशाहारपर्याप्तब्राह्मणस्वामिकमणि
 मुक्ताप्रवालताम्ररजतशंखशुक्ललोहकांस्योपलापहारेद्वादशाहंकणान्नता ॥ त्रिभोजनपर्याप्ताहारमूल्यकार्पासकीटजजीर्णाद्विश
 पैकशफपशुरज्जुपक्षिणांअपहारेएकउपवासः ॥ अहंपयः पानंवा ॥ गजाम्बभूमिकन्याहरणेषुदुपवासाः ॥ अश्वामेचांद्रायणं ॥
 षण्मासंगोमूत्रयावकाहारोवा ॥ एवंपुस्तकादिचौर्येष्वपिहियमाणाल्पबहुत्वाभ्यांप्रायश्चित्तादिकल्पम् ॥ देवद्रव्यापहारेऽब्दम् ॥
 यस्यवर्णस्यवृत्तियोहरेत्सतद्वर्णवधप्रायश्चित्तपादोनंकुर्यात् ॥ अत्रसर्वत्रसहस्रंशतद्रव्याल्पत्वमहत्वेदेशकालस्वाम्यपहर्तृगुण-
 वैगुण्याद्यपेक्ष्यप्रायश्चित्तगुरुलघुताज्ञेया ॥ इदंचप्रायश्चित्तमपहृतद्रव्यस्वामिनेतद्रव्यंदत्तैवकार्यं सतिस्वामिनि ॥ वैदिकाग्निभ्यः

काष्ठंगवेतुणंहर्तुः पांथद्विजस्येक्षद्वयंमूलकद्वयंचणकव्रीहिगोधूमयवसुद्रमाषाणांमुष्टिंक्षेत्राद्धरतः स्वाम्यनिषिद्धस्यस्तेयदोषोनेति
 मयूरवे ॥ ॥ इति स्तेयप्रायश्चित्तानि ॥ ॥ अथ ऋणानपाकरणप्रायश्चित्तम् ॥ ॥ यज्ञाध्ययनप्रजारूपाणां देवर्षिपितृऋणा
 नांअनपाकरणंआत्मपितृपितामहादिभिरुत्तमर्णाद्रुहीतानांधनानांअदानंचतत् ॥ तत्रयज्ञब्रह्मचर्याद्यकरणरूपदेवऋष्यादि-
 ऋणोउपपातकसामान्योक्तचांद्रादिष्वेकंशक्त्याकार्यम् ॥ सर्वथातदसंभवेवर्षांतेवैश्वानरेष्टिःकार्यं ॥ साचसत्याधानादिनातदधि-
 कारेतदकरणंप्रतिवर्षंकार्यं ॥ उत्तमर्णऋणादानेतुकालविलंबादिप्रयुक्तमेतच्चांद्राद्यन्यतमंप्रायश्चित्तंउत्तमर्णायतद्वनंदत्वाकार्यंम-
 तिधने ॥ ॥ अथानाहिताग्निताप्रायश्चित्तम् ॥ ॥ साचसत्यधिकारेऽग्न्याधानाभावः ॥ ॥ तत्रवर्षापूर्तौप्रतिमासंत्रिरा-
 त्रम् ॥ ततःप्रत्यब्दंचांद्रादिष्वेकंशक्त्याकार्यम् ॥ अनापदितुत्रैमासिकं ॥ पितर्यनग्नावाधातुरयष्टरियष्टुश्चसूतस्यब्राह्मणपशुः
 कार्यः ॥ औपासनाग्न्यसंधानेआवर्षेप्रतिमासंउपवासः ॥ अब्देचांद्रादिष्वेकं ॥ यद्वाप्रथमवर्षेकृच्छ्रः ॥ द्वितीयेऽतिकृच्छ्रः
 ॥ तृतीयेकृच्छ्रातिकृच्छ्रौ ॥ ततश्चांद्रम् ॥ मयूरवेदंज्येष्ठस्यैवतच्चदायकालदायाद्यकालगृहपतिमरणरूपकालत्रयातिक्रमे ॥
 कनिष्ठस्यतुसंतिज्येष्ठे औपासनाग्निरहितेअनधिकारादेवनप्रायश्चित्तं ॥ एवंपितरितादृशोक्तस्यापि ॥ अथापण्यविक्रयेप्रा-
 यश्चित्तम् ॥ ॥ अपण्यस्यलवणादेर्विक्रयोहिंसः ॥ तत्रसूराविक्रयेसौम्यकृच्छ्रचतुष्टयम् ॥ गुडतिलपुष्पफलमूलपक्वान्न

विक्रये सौम्यकृच्छ्रः ॥ मत्स्याप्राजापत्यम् ॥ लाक्षालवणमधुमांसतैलक्षीरदधितक्रघृतगंधचर्मरक्तवस्त्रतिलाद्यन्यतमविक्रये चां
द्रं ॥ मत्स्याभ्यासेतत्रयं ॥ अमत्यासकृदुपवासः ॥ पयःपायसापूपेक्षुरसगुडखंडादीनां स्नेहपक्वानां च विक्रये पराकः ॥ पूगमंजि
षाखजूरद्राक्षाणां प्राजापत्यं ॥ पनसस्यत्रिदिनम् ॥ कदलीनीरनारीकेलजंबीरबीजपूरकनारंगाणां पादकृच्छ्रः ॥ कर्पूरादेरर्घ्यकृ-
च्छ्रः ॥ कस्तूरिकादीनां कृच्छ्रः ॥ ऊर्णाकेशकेसरिणां भूधेनवदुहाशमशस्त्राणां च विक्रये चांद्रम् ॥ अभक्ष्यमांसतदस्थिशृंगनखशु-
क्तिहिंगुगुगुलुसर्वरसहरितालमनःशिलांजनलवणक्षारमणिमुक्ताप्रवालवैणववेणुमृन्मयानां तप्तकृच्छ्रः ॥ अमत्यासकृदुपवा-
सः ॥ विषशस्त्रगोनीलीकौशेयविक्रये प्राजापत्यम् ॥ कृष्णापीतादिवस्त्रकृष्णाजिनकृष्णवस्त्रविक्रये अहम् ॥ गजविक्रये चांद्रम्
खराश्वाश्चतरकरभाणां विक्रये पराकः ॥ नारीविक्रये चांद्रं ॥ पुरुषविक्रये तद्वयं ॥ कन्यापुत्रविक्रये तद्वयं द्विगुणं ॥ एकाहा द्वेदविक्र-
ये चांद्रं ॥ अंगानां विक्रये पराकः ॥ स्मृतीनां कृच्छ्रं ॥ इतिहासपुराणानां सांतपनं ॥ रहस्यपंचरात्राणां कृच्छ्रः ॥ इतरविद्यामात्रस्थपादकृच्छ्रं
सौमविक्रये उक्तप्राण्यतिरिक्तप्राणिविक्रये च तप्तकृच्छ्रः पुनरुपनयनं च ॥ तुषकपालभस्मरामपिण्याकानां प्राजापत्यम् ॥ मधू-
च्छिष्टत्रपुसीसकृष्णालोहोदुंबरखट्वपात्रगोधूमविक्रये महासांतपनम् ॥ आगमतडागोदपानपुष्करिणीस्कृतविक्रये त्रिष-
वणस्नायीअधःशायीचतुर्थकालाहारोगायत्रीदशसहस्रजपन्संवत्सरेण शुद्ध्यैत् ॥ हीनमानहीनोन्मानाभ्यां विक्रयेऽन्यमि

श्रितान्यवस्तु विक्रये चैवम् ॥ तत्र मानं प्रस्थादि ॥ उन्मानं तुलादि ॥ विषम तुलादिधारणः धर्तुः ॥ निगडादि विक्रये प्राजापत्य
 म् ॥ प्रतिश्रयोद्यानसभाप्रपादिविक्रये तत्तुः ॥ अत्र सर्वत्र दंडशास्त्रपर्यालोचनेन प्रायश्चित्तन्यूनाधिक्यं योज्यम् ॥ तिलतै-
 लदधिक्षौद्रलवणद्राक्षामद्यमांसपक्वान्नस्त्रीपुरुषहस्त्यश्वगोवृषभगंधरसक्षौमकृष्णाजिनसौमनीलीविक्रयात्सद्यः पतति
 विप्रः ॥ प्रायश्चित्तं त्वकामकृते ॥ एतत्सर्वमापदि वैश्यवृत्त्या जीवतो विप्रस्येव ॥ अनापदितु वैश्यभिन्नानां सर्वेषामेव ॥ शूलपाणि
 स्तु ॥ आपदि शूद्रस्यैव दोषाभावः ॥ क्षत्रियस्यापि भवत्येव प्रायश्चित्तमित्याह ॥ शूद्रस्याप्यपि मधुचर्मलाक्षासुरामांसानां विक्र
 ये दोष एव ॥ तिलगोधूमादीनां तु क्रीतानां विक्रय एव दोषः ॥ कृष्युत्पादितानां विक्रये तु नैति बोध्यं ॥ इदं च प्रायश्चित्तजातं तत्तद्वि
 क्रयार्जितधनोत्संगपूर्वकं कार्यमनापदि ॥ ॥ इत्यपण्य विक्रये प्रायश्चित्तम् ॥ ॥ अथ परिवेदने प्रायश्चित्तं ॥ ॥ अकृत-
 विवाहोऽनुजनेन प्रागात्मनो विवाहं कुर्वता तिकांतः सपरिवितिः स च प्राजापत्यम् ॥ चत्वारिकनीयसापूर्वपरिणीतांतेन दत्ता
 मुद्वहेत् ॥ तस्यैव हि साभार्यानां अनुजस्य ॥ अशास्त्रीयत्वात्तद्विवाहस्य ॥ अनुजश्च व्युत्क्रमेण विवाहजन्यदोषवान्परिविदानः प
 रिवेत्तोच्यते ॥ अयममत्याचेत्तदा चांद्रादिष्वेकं कृत्वोटां ज्येष्ठाय दत्वा पुनरन्यामुद्वहेत् ॥ यद्वा ॥ तामेव ब्रह्मचर्यादित भैक्षवत् गु
 रं परिभवपरिहारार्थं निवेद्य तेनानुज्ञातां पुनस्तामुद्वहेत् ॥ इदमेव युक्तम् ॥ मत्याचेत्त्रैमासिकं ॥ अकामतश्चेत्तुच्छाति कृच्छ्रो

कृत्वैव कुर्यात् ॥ इदं कन्यापित्रादिदत्तोद्वाहे देशान्तरे स्थिते ज्येष्ठे कृतविवाहो साविति ज्ञांति मतः परिवित्तुः ॥ कन्यापित्राद्यपरिज्ञाने त
सिन्नादिभिरदत्ताबलात्कारादिना कामतो ज्ञात्वा चोद्वाहं प्राजापत्यादिप्रायश्चित्तपूर्वकं पूर्वोक्तम् ॥ परिवित्तुरब्धविषये परिवित्तस्य-
ज्येष्ठस्य द्वौ कृच्छ्रौ परिवेदनीयायाः कृच्छ्रः पित्रा देदतिः कृच्छ्राति कृच्छ्रौ ॥ परिकर्तान्तर्वाजकस्तस्य चांद्रायणं ॥ इदं निर्गुणे ज्येष्ठे ॥ गुणव
तिज्येष्ठेषु द्विपूर्वकं परिवेदने परिवेत्तादयः परिकर्त्रेताः सर्वे पतिताः संवत्सरप्राजापत्यैः शुद्धेभ्यः ॥ दत्तकादीनां तु नायं दोषः ॥ भिन्नोद
रे च दत्ते च पितृव्यतनये तथा ॥ दाराग्निहोत्रसंयोगेन दोषः परिवेदन इति गौतमस्मरणात् ॥ भिन्नोदर इति सापत्न्यभावात् विषयं ॥ दत्ते
चेति जनककुले ज्येष्ठभातृसखेपि न दत्तकस्य विवाहादौ परिवेत्तृत्वं नापि ज्येष्ठस्य परिवित्तित्वमित्यर्थः ॥ पितृव्यतनये इति देवरेणोत्पा
दितस्य भातुः क्षेत्रजपुत्रस्य विवाहादौ देवरपुत्रादेः परिवेत्तृत्वादिकं नेत्यर्थः ॥ एवं ज्येष्ठायां अनूदायां चाकनिष्ठा विवाहिता साग्रे दिधि
षुः ज्येष्ठा तु दिधिषुः ॥ तत्राग्रे दिधिषु पतिः कृच्छ्रं कृत्वा पुनस्तामेवोद्वाहेत् ॥ दिधिषु पतिस्तु कृच्छ्राति कृच्छ्रौ कृत्वा कनीयस्याः पत्येतां
निवेद्य तस्मै नत्वा तेनानुज्ञातस्तां पुनरुद्वाहयेत् ॥ एवं कन्ययोर्योज्यं ॥ ज्ञानकामकारबलात्कारादिविषये पूर्वोक्तं संवत्सरादिकं व्य
वस्थया योज्यम् ॥ अथानाहिताग्नितायां प्रायश्चित्तं ॥ अनाहिताग्नी ज्येष्ठे तु कनीयानादधीत चेत् ॥ पर्याधाता कनिष्ठः स्यात् ज्ये
ष्ठः पर्याहितः स्मृतः ॥ तयोः संवत्सरव्रतं ॥ इदं ज्ञात्वा कामतः करणे अन्यथा प्राग्वद्योज्यम् ॥ क्लीबवृषलीपतिविरक्तसम्यक्तातिविरो

गिजडमूकगरदब धिरकुञ्जवामनपंगुवृद्धतस्करविवाहानिच्छु शूद्रतुल्यमृतभार्याणां परिवेदने दोषो न ॥ एवं धने कृष्यादौ वेश्या
 यां वा सत्तयादाराग्निहोत्रानिच्छु परिवेदनेऽपि ॥ धनधर्मविद्याजनार्थं देशान्तरस्थे ज्येष्ठे द्वादशवर्षे प्रतीक्षा ॥ कार्यान्तरार्थं देशान्तर
 स्थे दशवर्षे ॥ ॥ इति परिवेदनप्रायश्चित्तं ॥ ॥ अथ भृतकाध्ययनादौ प्रायश्चित्तम् ॥ ॥ पणपूर्वकाध्यापकादध्ययनग्र-
 हणं भृतकाध्ययनम् ॥ पणपूर्वकमध्यापनं च भृतकाध्यापनम् ॥ तत्कर्तारोऽप्यसा ब्राह्मींस्त्वर्चलां त्रीन्पक्षान्नियतं पिबेतां ॥ अना
 पदिशक्त्या घपेक्षया चांद्रादिष्वेकं ॥ अनुप्रयोगप्रदानेऽप्येवं ॥ उत्कर्षहेतोरधीयानस्य किंपठसिनाशितं त्वयेत्येवं पर्यनुयोगोऽनुप्र
 योगदानं ॥ अनुप्रयोगप्रदाताभ्यासे पातित्यमाहुः ॥ ॥ इति भृतकाध्ययनादिप्रायश्चित्तं ॥ ॥ अथ पारदार्ये प्रायश्चित्तम् ॥ ॥
 पारदार्यं च गुरुतल्पं तदातिदेशिकतत्समव्यतिरिक्तपरस्त्रीगमनरूपं ॥ पुरुषान्तराव्यभिचरितां जातिमात्रविप्रां क्रूतौ विप्रोगत्वा
 पूर्वोक्तं वार्षिकं ब्रह्मचर्यव्रतम् ॥ धर्माधिकर्मशीलत्वादिगुणशालिनीं तादृशीं गंतुं विप्रस्य द्विवार्षिकं प्रायश्चित्तम् ॥ श्रोत्रियपत्न्यां तादृ
 श्यां त्रिवार्षिकं तत् ॥ ताभिर्यदिद्रव्यं दत्तं सवेत्तर्हितत्वं त्यज्य प्रायश्चित्तम् ॥ द्वित्रिचतुर्वारिगमने क्रमेण द्वित्रिचतुर्गुणं ॥ अग्रे च पाति
 त्यम् ॥ एवं द्वितीयतृतीयादिगमनेऽपि ॥ शूलपाणिमिताक्षरादयस्तु ॥ एकस्थामेव द्वित्रिवारिगमने पूर्वोक्तमेव पादहान्येति प्रोचुः ॥
 क्षत्रियादीनां स्वस्ववर्णासु गमने पादहानिः ॥ विप्रस्य क्षत्रियादिस्त्रीषु द्विवार्षिकत्रिवार्षिकषाण्मासिकानि शुण्वतीषु ॥ शूद्र

स्यपरकीयायांगुणवत्यांशूद्यांगंतुः षाण्मासिकं ॥ अकामतः सर्वत्रैतदर्थं ॥ स्वभर्तृव्यतिरिक्तसवर्णेकपुरुषगामिन्यांगंतुः पूर्वोक्तमेव पादहान्या
कार्यं ॥ पुरुषद्वयगामिन्यां द्विपादहानिः ॥ पुरुषत्रयगामिन्यां त्रिपादहानिः ॥ पुरुषचतुष्टयगामिन्यां चतुर्पादहानिः ॥ पुरुषसंज्ञकायां विप्रायांगंतुः स्वहोपवास-
पूर्वकं घृतपात्रदानं ॥ तादृश्यां क्षत्रियायां उपवासत्रयपूर्वकमादकयवदानं ॥ वैश्यायांगंतुः चतुर्थकालाहारो विप्रान्मोजयेत् ॥ शूद्रायांगंतुः सचैलस्नान
पूर्वकं उदकुंभदानं ॥ पंचमादिगामिन्यां बंधकीसंज्ञायां अष्टमुष्टयवदानं ॥ तादृश्यां शूद्रायां विप्रस्योदकुंभदानम् ॥ क्षत्रियायां धेनुदानं
वैश्यायां वस्त्रदानं ॥ अश्यासे प्रायश्चित्तावृत्तिः ॥ गौडास्तु विप्रादेः क्षत्रियादिगमनस्यैवाधार्थादिहानिमाहुः ॥ अनृतौ जातिमात्रविप्रा-
विप्रोगत्वा मानवंत्रैर्मासिकं कुर्यात् ॥ इदं शस्त्रत्रियादिस्त्रीषु क्रमेण द्वैर्मासिकं चांद्रायणमासिकानि ॥ क्षत्रियादीनां स्वस्ववर्णास्वनृतौ
गमने द्वैर्मासिकान्येव ॥ आसुगर्भोत्पत्तौ तु तत्तद्विषये सर्वत्रोक्तमेव द्विगुणं कार्यम् ॥ शूद्रायांगर्भोत्पत्तौ तु त्रीणि वर्षाणि चतुर्थकालेन
क्तं भुंजीत ॥ विप्रस्यानिच्छंतीषु विप्रादिस्त्रीषु गंतुरनुक्रमेण गोघ्नत्रैर्मासिकं द्वैर्मासिकं चाद्रमासिकानि ॥ गोभिन्नास्तिर्यग्योनिषु महि-
षीगर्दभादिषु गमने सचैलस्नानं गोभ्यस्तृणभारदानं च ॥ एकउपवासोवा ॥ कामतोभ्यासे कृच्छ्रपादम् ॥ अत्यंताभ्यासे प्राजापत्यम् ॥ शु-
नीगमनाभ्यासे अतिकृच्छ्रः ॥ गविसकृद्गमने उपवासत्रयपूर्वकं गोदानं ॥ कामतस्तु त्रैर्मासिकं गोघ्नव्रतम् ॥ कामतोभ्यासे प्राजापत्यं त्रैर्मा-
सिकं च ॥ कामतोभ्यासे संवत्सरव्रतम् ॥ आजन्मात्यंताभ्यासे गुरुतल्पसमं रजकचर्मकारबुकडकैर्वर्तमेदभिक्षाः सप्तांतेव सायि

भिचार एव ॥ अनिच्छंत्यास्तुमलिनाया अधः शयानायाः पिंडमात्रोपजीविन्यागृहे भर्त्रागुप्तमवरुद्धायाः कृच्छ्रं पराको वा शक्त्यपेक्षया ॥ अस्मासे-
चांद्रं ॥ अकामतो ब्राह्मण्या वैश्यक्षत्रियगमने मासं तदर्थं चक्रमेण गोसूत्रयावकपानं ॥ ज्ञानतस्तस्य कृच्छ्रं चांद्रद्वयं ॥ सकृच्छ्रं चांद्रमेकं चांद्रचक्र-
मेण ॥ अनिच्छंत्याः स्वपतिश्चातिमत्यावा शूद्रगमने रेतः सेकात्मा कृत्विह तौ सकृच्छ्रं चांद्रं रेतः सेके सकृच्छ्रं चांद्रत्रयं ॥ बुद्धिपूर्वकं गर्भपर्यंतं क्षत्रि-
यवैश्यगमनाभ्यासेः निच्छया क्षत्रियवैश्यगर्भप्रसवे च कृतचिह्नाया निर्वसिनं ॥ शूद्रविषये तु कामतः संभवे गर्भात्पुत्रावपि अनिच्छयोत्पन्नग-
र्भस्यावेपि च तथा निर्वसिनं ॥ तादृक् क्षत्रियाया वैश्यगमने सकृच्छ्रं चांद्रायणं ॥ शूद्रसंगमे सकृच्छ्रं चांद्रद्वयं ॥ वैश्यायास्तादृश्याः शूद्रसंग-
मे सकृच्छ्रं चांद्रं ॥ शूद्रायाः शूद्रगमने प्राजापत्यं ॥ अज्ञानतः क्षत्रियायाः विप्रक्षत्रवैश्यगमने पुत्रक्रमेणाहंकायकायाति कृच्छ्राणि ॥ वैश्या-
या विप्रक्षत्रियवैश्येषु गमने कृच्छ्रपादकृच्छ्रार्धकायानि ॥ शूद्रायां विप्रक्षत्रियवैश्येषु अहोरात्रत्रिरात्रार्धकृच्छ्राणि ॥ विप्रायागर्भोत्पत्तौ तत्प्र-
सवे च विप्रगर्भे पराकः ॥ क्षत्रगर्भे चांद्रं ॥ वैश्यगर्भे सपराकं चांद्रं ॥ इदमकामतः कामतश्चोद्दिगुणं ॥ सर्वत्र प्रागुक्तेन समुच्चय इत्युच्यते ॥ यदा शूद्रग-
र्भप्रसूते तदा त्यागः पतितत्वात् ॥ केचिद्विप्रायाः शूद्रगर्भस्यावेपाते च चांद्रत्रयं ॥ कामतोद्दिगुणमित्याहुः ॥ एवं क्षत्रियवैश्यक्षत्रियो विप्रादिगर्भे पा-
दपादन्यूनं ॥ यदा त्वाहितगर्भा एव व्यभिचरंति तदा गर्भबाधशंकाया दशमासोत्तरं प्रसवे सति प्रायश्चित्तमाचरेयुः ॥ गर्भस्य तु न दोषः ॥ तच्च मासं-
यावकपानं ॥ यदा त्वौद्धत्यास्त्रियः प्रायश्चित्तं नेच्छति तदा तासां नासाकर्णादिकर्तनं ॥ यदा विप्रस्त्री प्रागुक्तरजकादीनकामतोगच्छति तदा चांद्र-

त्रयं ॥ चांडालाद्यंतेवसायिगमनेतुचांद्रचतुष्टयं ॥ मत्स्यादिगुणं ॥ रेतः सेकात्प्राकृनिवृत्तौचांद्रमेव ॥ गर्भोत्पत्त्यंतरं अंत्यजगमनेतुप्रसवोत्तरमेव
 यश्चित्तम् ॥ तदनुष्ठानयावत्पृथगवतिष्ठेत् ॥ नतुगृहेप्रचरेत् ॥ तच्च सार्द्धं कृच्छ्राब्दहिरण्यं वा सोधेनुर्वादक्षिणा ॥ इदमकामतः ॥ मत्स्या
 त्यजसंगमेतुमरणच्छुद्धिः ॥ रजकादितोगर्भोत्पत्तौ च त्याग एव ॥ प्रायश्चित्ताकरणेतुपुल्लिंगेनांकनीयावध्येत्यन्ये ॥ अनिच्छंत्याव
 लादनुलोम्येन व्यभिचारे कृच्छ्रं ॥ द्विर्भोगे पराकः ॥ त्रिरेदवं ॥ रेतः सेकात्प्राकृनिवृत्तौ उपवासत्रयं ॥ एवं बंदिग्राहं गृहीत्वा बलाद्रुक्ता
 याः सातपनं ॥ तथा त्वजाद्युपभोगाभ्यासे त्याग एव ॥ मनसा भर्तुरभिचारे त्रिरात्रं ॥ क्षीरोदभोजनमधः शयनं चतुर्थे हनि अपक्रम
 ग्नायाद्वा त्रिंशदधिकचतुःशतावृत्तगायत्रीमंत्रेणाभिषेकः ॥ वाचाभिचारे मासं क्षीरोदनमन्यत्यागवत् ॥ रजोदर्शने तु तेनैव वाचिकमान
 सिकव्यभिचारशुद्धिः ॥ प्रायश्चित्तं तु रजोदर्शनात्प्राकृव्यवहार्यत्वं सिद्धये ॥ पतिभ्याः गुरुशिष्यादिगर्भायाः कृतचिन्हायाः गृहान्निर्वा
 सनमेव ॥ इदमपि प्रसवे एव नतुस्त्रावादौ ॥ अन्यगर्भायास्तु यावत्प्रायश्चित्तं गृहे निरोध एव ॥ शूद्रस्य विप्रस्त्रीगमने वीरणाकुशवे
 दितस्याग्नौ दहनं विप्रस्त्रियास्तु वपनं कारयित्वा सर्पिषाभ्यज्य नग्नां रवरमारोप्य राजमार्गं प्राप्नुयान् ॥ ततः पूता भवेत् ॥ वैश्यस्य
 लोहितदुर्भे वैदितस्याग्नौ प्रक्षेपणम् ॥ विप्रायाः प्राग्वत् ॥ क्षत्रियस्य शरपत्रैर्वैदितस्य तत् ॥ विप्रायाः पूर्ववत् ॥ एव वैश्यस्य राज
 कन्यायाश्च शूद्रस्य राजन्यवैश्यस्त्रीगमनेपि ॥ ज्ञानतश्चापूर्वकसंगमे इदम् ॥ अकामतः स्वभार्याप्रांत्याश्च शूद्रस्य विप्रस्त्रीगमने

नस्तेषां स्त्रीषु व्याधशैलूषनदवेणुजीविकापालकम्लेच्छादिस्त्रीषु च विप्रस्य च कामतः सकृद्रमने चांद्रद्वयं ॥ अमत्यापराकश्चांद्रवा ॥ रे
तः सेकात् प्राक् निवृत्तौ कार्यम् ॥ एतदभ्यासे तु कायावृत्तिः ॥ आस्वेव कामतोभ्यासे कृच्छ्राब्दम् ॥ अज्ञानात्तथाभ्यासे चांद्रद्वयं ॥ गर्भोत्प-
त्तौ त्रैवार्षिकम् ॥ अज्ञानत आसू चतुर्विंशतिवारगमनात्प्रातित्यम् ॥ ज्ञानतस्तदर्धादिति गौडाः ॥ संवत्सरादर्वाकृज्ञानतोद्वादशधागम-
नादज्ञानतश्चतुर्विंशतिवारगमनाभ्यासे च द्वौ मासौ भैक्ष्यभुक् द्वौ मासौ गोमूत्रयावकभुक् द्वौ मासौ पंचगव्याशी एवं षण्मासाच्छुध्यति ॥
अंत्यजवत्शौडिकादिस्त्रीषु योज्यम् ॥ अमत्या सकृद्रक्ष्यमाणचांडालादिस्त्रीषु गमने षडब्दम् ॥ गर्भोत्पत्तौद्वादशवार्षिकं ॥ ज्ञानतोभ्या-
से वाग्निप्रवेशादिनामरणमेव ॥ क्षत्रियादीनां पादहानिः ॥ ज्ञानेतु सर्वेषां मरणमेव ॥ अनुपनेतृभ्रातृजायायां मत्या सकृद्रमने चांद्रम्
॥ मत्याक्रियासिद्धेः प्राक् निवृत्तौ चांद्रम् ॥ मत्याक्रियासिद्धिपर्यंतं सकृद्रमने अमत्याभ्यासे च संवत्सरं विप्रकुले भैक्ष्यम् ॥ मत्याभ्यासे तु शु-
रुतल्पसम एतदेवानुपनेतृपितृव्यमातुलजाययोः ॥ विधवा सपरस्त्रीषु गमने कृच्छ्राधिकं तत्तत्पूर्वोक्तं प्रायश्चित्तम् ॥ आसुरजस्वलासु ग-
मने प्रकीर्णकप्रकरणोक्तं रजस्वलाप्रायश्चित्तैः सह तेषां समुच्चयः ॥ तत्राप्यधिकेन न्यूनस्य प्रसंगात्सिद्धिः ॥ साम्येतु तंत्रम् ॥ यत्तुरजस्व-
लागमनमनुपातकमिति तत्तादृश्यां श्रोत्रियपत्न्यां कामतोभ्यासे बोध्यम् ॥ ॥ अथ स्त्रीणां प्रायश्चित्तं ॥ ॥ यत्पुंसः पारदार्येषु त-
च्चैर्न चारयेद्भूतमिति ॥ स्त्रीणामर्धइतितु स्त्रीपुंससाधारणव्रतोपदेशविषयम् ॥ इदं च स्त्रीणां समानेषु उत्तमेषु वावर्णेषु इच्छापूर्वकव्य-

द्वादशवार्षिकं ॥ वैश्यस्य नवाब्दम् ॥ क्षत्रियस्य षडब्दम् ॥ एवं शूद्रस्य क्षत्रियवैश्यस्त्रीगमने षड्वार्षिकं वैश्यस्य क्षत्रस्त्रीगमने षडब्दं
एतदपि गर्भानुत्पत्तौ गर्भोत्पत्तौ द्विगुणम् ॥ शूद्रस्याकामतौ तस्य तव्यभिचारि विप्रस्त्रीगमने मासंगो मूत्रयावकहारकता ॥ वैश्यक्षत्रिययोः कृ-
च्छ्रं सांतपनम् ॥ ॥ इति पारदार्योपपातकप्रायश्चित्तानि ॥ ॥ अथ परिवर्तिवार्युष्यलवणप्रायश्चित्तानि ॥ ॥ कनीयसि कृतविवा-
हे ज्येष्ठस्य विवाहसहितं पारिवर्त्यंत दान्यपरिवर्तिस्तत्यायश्चित्तं परिवेदनप्रकरण एवोक्तम् ॥ वार्युष्यं निषिद्धं ह्युपजीवनंतत्र चान्द्रादि-
ष्वेकं त्रैमासिकं वा जातिशक्तिगुणाद्यपेक्षया योज्यम् ॥ लवणक्रिया लवणोत्पादनंतत्राप्येवं बोध्यम् ॥ ॥ इति परिवर्तिवार्युष्यलवणक्रि-
याप्रायश्चित्तानि ॥ ॥ अथ स्त्रीशूद्रवैश्यक्षत्रवधे प्रायश्चित्तानि ॥ ॥ तत्र नात्रेया अगर्भिण्या स्त्रिया वधः स्त्रीवधः कामतौ गुणवत्तरा
ह्यणीवधे विप्रस्य षड्वार्षिकं ब्रह्महत्याव्रतं ॥ क्षत्रियवैश्यशूद्रजातिस्त्रीवधे तदर्थं तदर्थं तदर्थं ॥ अमत्याचेत्सर्वत्र तत्तदर्थम् ॥ सा-
पत्नमातृभगिनी स्नुषाभार्याद्यतिप्रत्यासन्नगुणवत्तरवधे येतदेव ॥ निर्गुणतरसापत्नभगिनीपितृष्वसृमातृष्वसृमातुलानीपितृ-
व्यजायाभ्रातृजायाश्वशूणावधे एतदेव पादोनं ॥ निर्गुणतरायाः सपिंडसगोत्रस्त्रियावधेः धर्मः ॥ असौमपाग्निहोत्रिश्रोत्रियपत्नीत्वादिगुणवि-
शेषे द्विगुणं ॥ गुणानामाधिक्ये प्रायश्चित्ताधिक्यं ॥ सकृत्सवर्णव्यभिचारिणीनां ब्राह्मण्यादीनां वधे दृषभैकादशगोदानदक्षिणासहितसंवत्सर-
व्रतं ॥ गोदानसहितषण्मासिकव्रतं धेनुसहितसांतपनं धेनुद्वयदानं चेति क्रमेण ॥ इदं कामतः अकामतश्चेत्तदर्थं ॥ अथ सकृत्सवर्णव्यभिच-

रितासु अप्रसूतास्वर्धम् ॥ प्रातिलोम्येन व्यभिचरित ब्राह्मण्यादिवधे तु गोवधोक्तं यथाहं योज्यम् ॥ प्रातिलोम्येनात्यंत व्यभिचरितानां त
त्प्रसूतानां ब्राह्मण्यादीनां वधे क्रमेण चर्मकार्मुक छागमेषदानानि ॥ चर्मत्रिचर्ममयं जलभांडम् ॥ अज्ञानत इदं ॥ ज्ञानतस्तु द्विगुणं ॥ स्मृ
त्यर्थं सारे तु ज्ञानतो वधेषु चतुर्द्वेकमासाः प्रसूतादीनां वधे चैवमित्युक्तम् ॥ अप्रसूतासु किंचिदधिकं ॥ अनुलोमेनात्यंत व्यभिचरिता
सु ततोपि किंचिदधिकं ॥ गणिका कर्मणा जीवन्तीनां विप्रादिकां तानां वधो किंचिज्जलदानं ॥ जलस्पर्शमात्रमित्यन्ये ॥ पत्यादिहननशूद्रग
मनादिभिरतिदुष्टं ब्राह्मण्यादिवधे तु न किंचित्प्रायश्चित्तं ॥ किंतु विपरीतं पुण्यमेव इत्याहुः ॥ जातिमात्रक्षत्रियवैश्यशूद्रवधेषु क्रमेण त्रै
वार्षिकवार्षिकषाण्मासिकानि ब्रह्महत्याव्रतानि ॥ त्रैमासिकसार्धनवमासिकानीत्यन्ये ॥ अमत्येदं ॥ मत्या तु द्विगुणं ॥ क्षत्रियादिकर्तृकै
एतद्वधे पादपादहानिः ॥ प्रांचस्तु ॥ अमत्या जातिमात्रक्षत्रवधेन वरुच्छाणि तादृक्कवैश्यवधे चत्वारि ॥ शूद्रवधे द्वयं ज्ञानतः सर्वत्र द्विगुणमित्या
हुः ॥ नृपतिवधे द्वादशवार्षिकं ॥ प्रयोजकादीनां पादपादहानिः सर्वत्र ॥ अत्र सर्वत्र शवशिरः कपालध्वजतावश्यकौ ॥ कामतः सकृत्प्रति
लोमसूतवधे चांद्रम् ॥ वैदेहवधे पादोनम् ॥ चांडालवधे द्विपादम् ॥ मागधवधे पादोनम् ॥ आयोगवधे द्विपादं ॥ ज्ञानतोर्ध्वं ॥ चांडालवधे
द्विचांद्रमित्यर्थः ॥ द्विगुणमत्यजातिवधे ॥ ततः स्त्रीवधेषु रात्रमुपवासः ॥ तिलदानं चेत्याहुः ॥ चोराणामेतेषां वधे एकोपवासपूर्वकं घृ
तप्राशनम् ॥ अथान्यहिंसायां तत्रास्थिमतां कृकलासादीनां अनुक्तप्रायश्चित्तानां सहस्रवधे अनस्थिमतां क्षुद्राणां जलूकमत्कुण-

यूकादंशादीनां शकटपूर्णवधे कृमिकीटपतंगपिपीलिकाश्वमरदंशमक्षिकादीनां सहस्रवधाभ्यासे च षाण्मासिकं शूद्रव्रतम् ॥ दशधेनु
दानं वा ॥ परिमाणाधिक्ये प्रायश्चित्ताधिक्यं ॥ इतोल्पपरिमाणवधे मलिनीकरणात्वात् त्र्यहंत स्यावकपानं ॥ अमत्याल्पे तद्वधे घृणादि-
जंतुवधे च किंचिद्देयम् ॥ अष्टमुष्टिमितधान्यं किंचित् ॥ ततोऽल्पे क्षुद्रतमे अनस्थिजंतोश्च प्राणायामाः ॥ फलपुष्पधान्यांतरसंजातप्रा-
णिवधाभ्यासे दिनमेकं घृताहारः ॥ क्षत्रियादीनां पादपादहानिः ॥ स्त्रीणामर्धं ॥ गौडास्तुककलादिसहस्रवधे जलूकादिशकटवधे च त-
प्तकृच्छ्रं ॥ अभ्यासे प्रागुक्तमित्याह ॥ माजरिगोधानकुलमूषकमंडूककुक्कुटचाषकाकोलूकश्वसर्पादीनां प्रत्येकं वधे पादकृच्छ्रं ॥ त्रिरात्रं
क्षीरपानं वा ॥ एकवर्षवत्सदानं वा ॥ समुद्रगानदीस्नानं ॥ योजनगमनं वा यथाहं योज्यं ॥ मत्याद्विगुणं ॥ अभ्यासे आवृत्तिः मत्याभ्यासे का-
यं ॥ समुदितवधाभ्यासे षाण्मासिकशूद्रवधव्रतम् ॥ दशधेनुदानं वा ॥ अत्र कपालधारणादिकं नास्ति ॥ कोकिलाकपोतशुककपिंजलदि-
ट्टिभरवंजरीदानांपुरुषभारवधेऽप्येतदेव ॥ गजवधे पंचनीलवृषभदानं ॥ हयवधे तु चरवस्त्रयुग्मं ॥ उष्ट्रे गुंजाभारः स्वर्णं वा गुंजामितं ॥ ख-
रैवृष एकवर्षवत्सो वा ॥ अजामेषयोरप्येवं ॥ अत्राभ्यासे त्रिरात्रं उपवासोऽपि ॥ अत्यंताभ्यासे सप्तरात्रोपवासश्च ॥ हंससारसपावा-
वतमयूरचक्रवाकबकबलाकाविषजकंकशावित्कारंडवश्येन भासराजपक्षादिषु गौदेया ॥ गृध्रकाकोलूककपोतकुक्कुटबृहत्स-
क्षादिषु त्रिवर्षवत्सः ॥ शुकचापरवंजरीदलावकसारिकादिषु द्विवर्षवत्सः ॥ टिट्ठिभतित्तिरकारंडवचटकादिषु क्षुद्रपक्षिषु एक

वर्षोवत्सः ॥ क्रव्यादव्याघ्रसृगालादिवधेवानरहंसशयेनकंकगृधादिषु जलचरबलाकादिपक्षिषु स्थलचरकाकादिषु भासेमयूरे
चप्रत्येकंवधेधेतुर्देया ॥ अक्रव्यादहरिणादिमृगेषु खंजरीटादिपक्षिषु च वत्सतरीदेया ॥ सर्पादिसरीसृपेषु लोहदंडस्तीक्ष्णोभयाम्नः
॥ यद्वा ॥ शुकेषु द्विवर्षोवत्सः ॥ क्रौंचे त्रिवर्षः ॥ महिषादिवधे वत्सतरी ॥ वराहे घृतकुंभः ॥ तित्तिरौ तिलद्रोणः ॥ नपुंसकमृगपक्षादि
वधे माषमितंसीसंपलालभारोवा ॥ अत्रदानाशक्तौ तु स्मृत्यर्थे सारे ॥ गजाम्बोष्ठरवरगौरगवयक्रक्षमहिषमेषादिष्वमत्याप्रत्येकंव
धेसार्धकृच्छ्रः ॥ समस्तवधे चांद्रम् ॥ मत्याप्रत्येकंवधे पिचांद्रम् ॥ मत्यासमस्तवधे त्वावृत्तिश्चांद्रस्य ॥ हरिणसारंगकरुवराहमिंह
गंडकव्याघ्रमहामत्स्यग्राहशिशुमारादिष्वमत्याप्रत्येकंकृच्छ्रः ॥ समस्तवधे कृच्छ्रद्वयं ॥ मत्याप्रत्येकंवधे चैवम् ॥ समस्तवधे चांद्रम्
॥ श्वकृकवानरजंबूकविडुराहादिषु अमत्याप्रत्येकं त्रिरात्रं समस्तवधे कृच्छ्रः ॥ मत्याप्रत्येकंवधे चैवम् ॥ समस्तवधे द्विगुणम् ॥ मार्जार
रसर्पाजगरदुंदुभनकुलमंडुकमूषककर्कटशलभसेधागोधाशल्यककूर्मशशादिष्वमत्याप्रत्येकंवधे पादकृच्छ्रः ॥ समस्तवधे त्वर्धकृ
च्छ्रः ॥ मत्याप्रत्येकंवधे चैवं ॥ समस्तवधे कृच्छ्रः ॥ हंसादिष्वमत्याप्रत्येकंवधे कृच्छ्रः ॥ गृधादिषु पादन्यूनः शुकादिष्वर्धकृच्छ्रः ॥ मत्या
द्विगुणं ॥ टिट्टिमादिषु पादः समस्तवधादौ द्विगुणं ॥ हरिणादिषु हंसादिषु च हंतृ बहुत्वे प्रत्येकं त्रिरात्रं ॥ श्वादिषु गृधादिषु चैवं गजा
दिषु प्रतिपुरुषकृच्छ्रः मार्जारादिशुकादिषु च प्रत्येकमुपवासः टिट्टिमादिषु प्रतिपुरुषेन क्तम् ॥ मृतप्रायेषु तु गजादिषु अमत्याप्रत्ये

कंवधेत्रिरात्रम् ॥ हरिणादिषु द्विरात्रं ॥ स्वरादिषु चतुर्थकालाहारः ॥ मार्जारादिषूपवासः ॥ गृधादिषु नक्तं ॥ शकादिष्वेकभक्तं ॥ टिट्टिमा
दिषु जले प्राणायामः ॥ अविज्ञातसर्वमृगपक्षिषु त्रिरात्रमिति इदं सर्वदेशकालजातिशक्तिगुणाद्यपेक्षया गुरुलघुविषये योज्यम् ॥ ॥ इ
ति रूपांशूद्रादिवधेन्यहिंसायां च प्रायश्चित्तानि ॥ ॥ अथ दुर्मादिच्छेदने प्रायश्चित्तम् ॥ ॥ वृक्षगुल्मलतागुच्छक्षपप्रतानौषधिवी
रुधां फलपुष्पादिभिरुपयोगिनीनां यज्ञाद्यदृष्टार्थं विनाच्छेदशतगायत्रीजपः ॥ तत्र वृक्षाः पिप्पलाशोकाश्मपनसाद्याः ॥ गुल्मामाल
त्यादयः ॥ लताद्राक्षादयः ॥ गुच्छाः ॥ कुरंदकादयः ॥ क्षपाः करवीरादयः ॥ प्रतानाः सारिवादयः ॥ औषधः शाल्यादयः ॥ वीरुधांगुड-
च्याद्याः ॥ इदमकामतोऽसकृच्छेदे कामतः सकृच्छेदे च ॥ ग्राम्यारण्यौषधिच्छेदनात्यंताभ्यासे तु दिवा गोपरिचर्यां कृत्वा रात्रौ क्षीरं-
पीत्वा स्वपेत् ॥ कामतोऽभ्यासेऽकामतोत्यंताभ्यासे च वृक्षलतादिविषयेऽप्यर्धकृच्छ्रः ॥ फलवतां च्छेदे प्राजापत्यम् ॥ कृष्याद्युपकरणा
दिदृष्टार्थयज्ञाद्यदृष्टार्थं च्छेदे तु न दोषः ॥ महाफलप्रदानानारिकेलादिवृक्षाणां कामतः च्छेदनात्यंताभ्यासे संवत्सरव्रतम् ॥ सकृ-
च्छेदे तु कृद्भिर्गुणजपः ॥ एवं चैत्यशमशानसीमापुण्यस्थानदेवालयस्थे वृक्षेऽन्यस्मिन्नपि चतुष्पथस्थे महाछाया वृक्षे प्रख्याते वा वृ
क्षे च्छिन्नेद्भिर्गुणजपः ॥ प्राजापत्यं च बोध्यम् ॥ शूद्रस्तु दंडानुसारेण जपस्थाने द्विरात्रोपवासादिकल्प्यम् ॥ इत्थं च्छिन्नवृक्षादेरग्र
हणविषयं ॥ च्छित्वा परिग्रहणोत्तु दंडाधिक्यदर्शनात्प्रायश्चित्तातिरेको बोध्यः ॥ कामतोत्यंताभ्यासे वृक्षादौ सर्वत्र चांद्रादिष्वेकं ॥

॥ इति द्रुमच्छेदप्रायश्चित्तानि ॥ ॥ प्रसंगाच्छादिदंशोप्रायश्चित्तम् ॥ ॥ श्वकसृगालखरोष्ट्रविदुराहकाककुक्षुदवानरपुं
 श्रलीकव्यादनराश्वैर्नाभेरधर्षदृष्टोविप्रोजलेप्राणायामत्रयंकृत्वा घृतं प्राश्य शुध्यति ॥ अत्र घृतप्राशनं भोजनस्थाने ॥ तेना
 हारांतरनिवृत्तिः ॥ अत्र सरुधिरदंशो षोडशप्राणायामाः ॥ आपोहिष्ठेत्यादिभिः स्नानंचाधिकं ॥ अतिगाढदंशो समुद्रगायानघां प्रा
 णायामशतमन्यत्पूर्ववत् ॥ अत्र शक्तौ सत्यां ब्रह्मचारिणस्त्रिरात्रं सायंदुग्धपानमेव ॥ गृहस्थस्य द्विरात्रम् ॥ अग्निहोत्रिण एकाहं ॥
 नाभेरूर्ध्वदंशोऽदमेव द्विगुणं ॥ मुखे दृष्टस्य त्रिगुणम् ॥ मस्तके दंशो चतुर्गुणम् ॥ मार्जारसूषकनकुलाजमहिषीहीनजात्यारण्यसृ
 गैश्च दृष्टे दशप्राणायामाः ॥ नाभेरधर्षदृष्टस्य पंच ॥ क्षत्रियादौ पादपादन्यूनं ॥ शूद्रस्यामत्र कप्राणायामाः ॥ उपवासादेव शूद्रस्य शु
 द्विरित्यन्ये ॥ स्त्रीणां तु श्वादिदंशो रुमात्वोदितस्य नक्षत्रचंद्रादेर्दर्शनात् शुद्धिः ॥ कृच्छ्रादि व्रतस्थायादंशो तु त्रिरुपवासपूर्वकं चतुर्थया
 वकभोजनम् ॥ ततो व्रतशेषसमाप्तिः ॥ व्रतस्थस्य पुंसोऽप्येतदेव ॥ जपाद्यधिकं प्राणायामादिकंच ॥ रजस्वलायाः श्वादिदंशो तु ए
 कोपवासमुपवासपंचकं वा कृत्वा षष्ठे पंचगव्यपानं ॥ नाभेरूर्ध्वं तु प्रागुक्तक्रमेण द्वित्रिचतुर्गुणं बोध्यं ॥ अत्यसमर्थस्य दिवादंशो
 आनक्षत्रादभोजनं ॥ रात्रिदंशो आसूर्यादभोजनं गायत्रीशतजपो वा ॥ यदा तु श्वादिदंशो जेवाशस्त्रघातादिजेवाव्रणे कृमयउत्स
 र्द्यंते ॥ तदा गोमूत्रगोमयाभ्याम्विसंध्यं स्नानं त्रिरात्रं पंचगव्यपानंच ॥ नाभेरूर्ध्वं कंठोदधः षड्रात्रं ॥ शिरोव्रणो कृमिषुकायं ॥ युग

पदनेकव्रणेषु कृमिसंभवे सांतपनं वृषभश्च दक्षिणा ॥ इदं चश्चादिदं शनिमित्तप्रायश्चित्तसहितमेव ॥ शस्त्रादिव्रणेषु कृमिदर्शने तु के
वलमेवैतत् ॥ क्षत्रियादीनां पादहानिः ॥ अन्यव्रणेषु कृमिदोषेतु उपवासहिरण्यदानकृच्छ्रैः शुद्धिः ॥ ॥ इतिश्चादिदं शकृमिव्रणादि
प्रायश्चित्तानि ॥ शास्त्रोक्तोपायार्जितादर्थान्तरेणोपजीवनं निघार्थजीवनं ॥ तत्र चांद्रादिष्वेकत्रैमासिकं वा जातिशक्त्याद्यपेक्षया
॥ नास्ति क्यं वेदनिंदनं तेन जीवनं च परलोको नास्तीत्यभिनिवेशश्च ॥ तस्मिन् सकृत्कृते कृच्छ्रः ॥ तेन जीवनेऽतिकृच्छ्रः ॥ अज्ञानतोर्धं
ज्ञानतोभ्यासे चांद्रादिष्वेकम् ॥ अत्यन्ताभिनिवेशेन बहुकालाभ्यासे ग्रीष्मवर्षाहेमंतर्तुषु क्रमेणातपाश्चावकाशजलशयनानि ॥
पंचवर्षे प्रतिग्रहेषु भौक्ष्यं वा ॥ ॥ अथ व्रतलोपे ब्रह्मचारिणः प्रायश्चित्तं ॥ ॥ सच ब्रह्मचारिणः पुंस्त्रीमैथुनरूपः सर्वसाधार
णस्तु देवताराधनाद्यर्थे गृहीतव्रतलोपः प्रायश्चित्तार्थं प्रक्रांतव्रतकृच्छ्रादिव्रतच्युतिश्च ॥ किंचिद्व्रतसंकल्पत्यागश्च ॥ संकल्पितस्मात्
कव्रतादेर्मिथ्याकरणं च ॥ शिष्टाप्रतिषिद्धस्य भोजनव्यतिरेकेण मया जलं न पातयमित्यादिनियमत्यागश्च ॥ तत्र कालदेश
शक्तिबहुत्वाल्पत्वादिकं पर्यालोच्योपपातकसामान्यप्रायश्चित्तानियोज्यानि ॥ ॥ अवकीर्णतारूपे ब्रह्मचर्यादिव्रतलोपे तूच्य
ते ॥ तत्र गुरुतल्पतत्समानेतरांस्त्रियंगत्वानैर्ऋतदेवतेनैकाक्षेण गर्दभेण पशुनारण्ये चतुष्वथैरात्रौ लौकिकाग्नौ पाकयज्ञधर्मेणा
श्वलायनादिगृह्योक्तपशुकल्पतंत्रेणैवातस्याजिनमूर्ध्वबालं परिधाय त्रिषवणस्मादी लोहितपात्रः स्वकर्माचक्षाणः सप्तगृहेभौ

ह्यंकुर्वन् एकवारभोजी वर्षेण शुद्धोत् ॥ एवमशक्तौ नैर्ऋतं चरुं निरूप्य पत्न्या कामाय स्वाहा ॥ कामकामाय स्वाहा ॥ नैर्ऋत्ये स्वाहा ॥ रक्षोभ्यः
 स्वाहा ॥ देवताभ्यः स्वाहेति हुत्वा होमशेषं समाप्योक्तमब्दव्रतं चरित्वा श्रद्धेयं ॥ इदमश्रोत्रियविप्रपत्न्यां श्रोत्रियवैश्यपत्न्यां च ज्ञेयं ॥ यदा तु शु
 णवत्योः श्रोत्रियपत्न्या विप्रक्षत्रियस्त्रियोरवकीर्णतिदा त्रिवार्षिकं द्विवार्षिकं च व्रतं होमश्च ॥ अमत्यावकीर्णत्वे ईषत् व्यभिचारि
 ण्यां च तत्त्वे वार्षिकव्रतविषयेषां णमासं ब्रह्मह व्रतं च रवासाश्चरेत् ॥ द्विवार्षिकादिविषये त्वमत्यार्धम् ॥ अत्यंत व्यभिचरितशूद्रायां
 सचैलस्नातस्योदकुंभदानं ॥ तादृक्कृष्यायां चतुर्थकालाहारो विप्रान् भोजयेत् ॥ तृणभारं च गोभ्यो दद्यात् ॥ तादृक्कृष्यायां त्रि
 रात्रोपोषितेन घृतपात्रं देयं ॥ तादृक् विप्रायां षडुपवासागोदानं च कार्यम् ॥ गोष्ववकीर्णस्य पलालभारसीसमाषयोदानं ॥ स्त्रीसंभो
 गमंतरेण मत्यारेतो विसर्गे ब्रह्मचारिणो नैर्ऋतयागमात्रं ॥ दिने स्वप्नेरेतो विसर्गे चैवं ॥ कृच्छ्रचांद्रायणादिव्रतेषु अतिदिष्टब्रह्मचर्येषु
 रेतस्कंदनेप्येवं ॥ रात्रिस्वप्नेरेतस्कंदने ब्रह्मचारी स्नात्वा अर्कमर्चयित्वा पुनर्मामैतृचोजपेत् ॥ गायत्रीं वा त्रिजपेत् ॥ अष्टशतगायत्री
 जपइत्यन्ये ॥ वानप्रस्थयत्योर्मत्या ब्रह्मचर्यलोपे पराकत्रययुक्तमवकीर्णव्रतम् ॥ मृत्या कृच्छ्रत्रयम् ॥ ॥ अथ प्रसंगादुच्यते ब्र
 ह्मचारिणः प्रायश्चित्तं ॥ ॥ ब्रह्मचारिणानातुरस्य गुरुशुश्रूषादिगुरुतरकार्यव्यग्रतया सप्तरात्रं भैक्षस्याग्निकार्यस्य वा
 लोपे ॥ कामावकीर्णोऽस्य वकीर्णोऽस्मि कामाय स्वाहा ॥ कामावपन्नोऽस्य वपन्नोऽस्मि कामकामाय स्वाहा ॥ इत्याभ्यामाज्याहुती हि

त्वा ॥ समासिंचंतु मरुतः समिंद्रः सहस्रस्यतिः समायमग्निः सिंचत्वा युषा च बलेन चेत्येतेनोपतिष्ठेत् ॥ अव्यग्रतया तल्लोपेत्ववकी
र्णिव्रतं ॥ अन्ये सप्तरात्रमवकीर्णिव्रतमित्याहुः मणिवासोगवादीनां प्रतिग्रहे अष्टसहस्रगायत्रीजपः ॥ उपनयनोत्तरं दिनचतुष्ट
यव्रतमध्ये मेखलायज्ञोपवीतदंडादीनां नाशे वस्त्रं सूत्रांतरं बाधुत्वा मनोज्योतिरित्यादि मनो लिंगाभिस्त्वमग्नेव्रतपाअसीत्यादि
व्रतलिंगाभिश्च तस्त्र आज्याहुती हुत्वा उपनयनोक्तविधिनाधारयेत् ॥ असद्वैद्यभोजने सप्तोदिते सप्तास्तमिते च चांते दिवा स्वा
पेन गनस्त्रीदर्शने न गनस्वापेशमशानक्रमणहयाधारो हण पूज्याति क्रमेषु चैतैर्जुहुयात् ॥ यज्ञोपवीतं विना तदन्यथा वा कृत्वा भो
जने विष्णुसूत्रोत्सर्गे वा गायत्र्यष्टसहस्रजपः ॥ पानेत्रिः प्राणायामाः ॥ फलादिभक्षणे षट् ॥ भोजनमेहनयोरप्येवमित्येके ॥ सू
र्योदयस्वापिनो दिवोपवासो दशाधिकसहस्रगायत्रीजपः ॥ अस्तमयस्वापिनस्तुरात्र्युपवासोत्तरदिने प्रागुक्तजप इत्यन्ये ॥
स्थावरजंगमवृक्षवल्मीकपशुसरीसृपादिप्राणिबंधकूष्मांडीभिर्होमः ॥ यज्ञोपवीतमेखलाजिनदंडानां लोपे व्याहृतिहोमं षट्
प्राणायामांश्च कृत्वा पुनर्धारयेत् ॥ संध्याग्नि कार्यलोपे कृत्वा अष्टसहस्रगायत्रीजपः ॥ भिक्षादनम कृत्वा स्वस्थस्यैकान्नाशनेः
ष्टशतजपः ॥ भिक्षायां तु कचिदेकान्नाशने दोषो न ॥ शौचाचमनसंध्याभिक्षाग्नि कार्यकोपीनमेखलाजिनलोपे शूद्रादिस्पर्शे छ
त्रपादुकाभ्यंगोद्धृतनानुलेपाजनजलक्रीडाघूतनृत्यगीतवाद्याद्यभिरिति पारवंडादिसंभाषणपर्युषितभोजनादिकरणे-

सकलदोषपरिहारार्थं कृच्छ्रत्रयं महाव्यादृतिहोमश्च ॥ बहुकालं बहुतरधर्मलोपेतं बोधियेति मंत्रस्य शिवालये लक्षजपः ॥ गु
रुशुश्रूषाद्यल्पलोपेष्टशतजपः ॥ मधुमधमांसलशुनभक्षणं कृच्छ्रं ॥ मत्स्यापराकः ॥ अभ्यासे द्विगुणं ॥ पुनरुपनयनं च ॥ तत आ
रब्धव्रतस्य समापनम् ॥ मद्यग्रहणं क्षत्रियादिविषयं ॥ तदेकनाशय रोगाद्यर्थं मध्वादिकं गुरुच्छिष्टं कृत्वा भोक्तव्यं ॥ ततो रोगनिवृ
त्तौ हंसः शुचिषदित्यादित्यमुपतिष्ठेत् ॥ मध्वादेरकामतो भक्षणो दोषो न ॥ गुर्वाजाविघाते गुरोः प्रतिकूलाचरणे च स्नात्वा प्रणिपा
तादिना गुरुप्रसाद्यगतकोपदुःखं कृत्वा मुह्येत् ॥ एतदज्ञानपूर्वकं सकृदपराधं ॥ अन्यत्रात्यन्ताभ्यासे पितृविषये ब्रह्महत्यावत् ॥
ब्रह्मचारिणो यतिव्रतिनोश्च मासिकादिप्रेतश्चाह भोजने त्रिरात्रमुपवासश्च चतुर्थे नक्तं प्राणायामत्रयं च पंचमदिने घृतप्राशनं च
अनापदितुं कार्यं ॥ एकोपवासः पंचगव्यं च ॥ अभ्यासे तत्कृच्छ्रादि ॥ शूद्रान्नभोजने पराकः ॥ क्षत्रियोच्छिष्टं भोजने स्नात्वा ष
शतजपो द्वादशदिनमुपवासश्च ॥ उच्छिष्टमत्र तद्वोजनोत्तरं पाकपात्रेऽवशिष्टम् ॥ वैश्यशूद्रोच्छिष्टेधिकं कल्प्यं ॥ चौरव्याघ्रादि
भयाकुलदेशं महांधकारं रात्रौ गुरुणा स्वकार्यार्थं प्रेषितः शिष्यो देवात् मृतश्चेत् गुरोः कृच्छ्रत्रयं ॥ सर्वत्रारोग्यार्थं मौषधपथ्यान्न-
दानेन तदर्थं त्रिभूमाणा यत्ने रोगो ब्राह्मणादिप्राणिमृतौ न कश्चिद्दोष इति प्रासंगिकः सर्वहिंसापवादः ॥ ॥ इति व्रतच्युतिप्राय-
श्चित्तानि ॥ ॥ अथाभिशांसिप्रायश्चित्तम् ॥ ॥ यस्तु विप्रो विप्रं महापातकादिना मिथ्या अभिशंसते ॥ अनेन ब्रह्महत्यादि

प्रा.शे
३५

कंगोहत्यादिवाकृतमितिसंव्यवहर्तृजनान्प्रतिमिथ्याब्रूयात्समासमंबुभक्षो नियतेन्द्रियः शूद्रवतीमंत्रजपशीलः शूद्रोत् ॥ इदमुपपात
काभिशंसनाभ्यासे महापातकस्य सकृदभिशंसने च क्षत्रियाद्यभिशंसने विप्रस्यार्धार्धहानिः ॥ यदा क्षत्रियादया विप्रमभिशंस-
तितदा तेषां द्वित्रिचतुर्गुणम् ॥ शूद्रस्य जपस्थानेः मंत्रक प्राणायामाः सत्याभिशंसने सर्वत्र तदर्धम् ॥ अतिपातकमिथ्याभिशं-
सिनामुक्तमासव्रतपादोनं ॥ अनुपातकाभिशंसिनांततो न्यूनं ॥ उपपातके सकृदभिशंसने ततो न्यूनं ॥ उपपातकाभिशंसना-
भ्यासे मासव्रतमुक्तं ॥ प्रकीर्णकेषु सकृदभिशंसने ततोऽपि न्यूनं ॥ अतिपातकादिष्वभ्यासे किंचिदधिकमूत्थम् ॥ अथ मिथ्याभि-
शस्तस्य महापातकेषु कृच्छ्रं ॥ अतिपातकादिषु पादपादहासः मिथ्याभिशस्तस्य वर्षपर्यंतं प्रायश्चित्ताकरणं मासमंबुभक्षिता ॥
तत्र सार्धकृच्छ्रद्वयम् ॥ महापापाभिशस्तस्य वर्षोत्तरं द्विमासं तत्र पंचकृच्छ्राः ॥ गुरुविषये कामतो मिथ्याभिशंसनावृत्तौ पंचवर्षं
विप्रकुले भैक्ष्याचरणं संवत्सरं वा षण्मासं वा गवानुगमनं अत्राभ्यासाभिनिवेशादितारतम्येन व्यवस्था ॥ ॥ इति अभिशंसि मि-
थ्याभिशस्तयोः प्रायश्चित्तानि ॥ ॥ अथ स्मृतविक्रये प्रायश्चित्तं ॥ ॥ सच धनं गृहीत्वा दास्यार्थं कन्यापुत्रादेर्दानं ॥ एवं भार्यावि-
क्रेष्युत्थं ॥ तत्र कन्याविक्रये देवगृहप्रतिश्रयोद्यानारामपुष्करिणीसभाप्रपापुण्यसेतुविक्रये सकृदतिविषये च चांद्रादिष्वेकं ॥ -
अथ वार्त्तिमासिकं ॥ आपदितस्तकृच्छ्रः ॥ अत्यन्तापदिसांतपनं ॥ पुत्रविक्रये च सर्वे द्विगुणं ॥ एकपुत्रस्यानापदिकामतः स्मृत

३५

विक्रयेचत्रिषवणस्त्रायीअधः शायीचतुर्थकालाशीवत्सरेणशुध्यति॥ ईदृशकन्याविक्रयेतदर्थेनशुद्धिः॥ कामतोनापदिअनेक
 पुत्रस्यसुतविक्रयेचांद्रं॥ आपद्येकपुत्रस्यकामतः सुतविक्रयेचांद्रद्वयम्॥ ॥ इतिपुत्रकन्याविक्रयप्रायश्चित्तानि॥ ॥ सुत
 विक्रयोत्तरंधान्यपुष्पपशुस्तेयइतिउपपातकगणोपठितंतत्प्रायश्चित्तंस्तेयप्रकरणेवोक्तं॥ ॥ अथायाज्ययाजनेप्रायश्चित्तं॥
 तत्रब्राह्मयाजकोब्राह्म्योपनेताब्राह्म्याध्यापकःअहीनयाजकःशूद्रांतैष्टिकर्मयाजकोवेदविप्लावीतस्करेतरशरणागतत्यागीतस्कर
 रक्षकःवशीकरणोच्चारनादिरूपाभिचारकर्ताचामत्याकृच्छ्रसांतपनातिकृच्छ्रेषुत्रिषुयथायोग्यंकृत्वित्समुदितंकृचिदेकंकु-
 र्यात्॥ आततायीविषयाभिचारेनदोषः॥ ब्राह्म्यलक्षणंप्रागुक्तं॥ द्विरात्रादिद्वादशोहांतोहर्गणोयज्ञोहीनःमत्याब्राह्म्यस्योपनय
 नाध्यापनयाजनेषूद्दालकव्रतं॥ मत्यासर्वेष्वेवंवा॥ उद्दालकव्रतंचब्राह्म्यप्रकरणोक्तं॥ विप्राद्यंतैष्टिकर्मसलोभात्याजनेक
 मेणकायोतिकृच्छ्रस्तप्तकृच्छ्रश्च॥ अश्यासेद्विगुणं॥ अत्यंताश्यासेत्रिगुणम्॥ शूद्राद्ययाज्ययाजनेतत्सौरोहित्येतद्दध्यापनेचा
 मत्याचांद्रादिष्वेकमशक्तौकृच्छ्रंमत्यात्रैमासिकं॥ अश्यासेद्विगुणादि॥ कामतोत्यंतशूद्रयाजनाश्यासेग्रीष्मवर्षाहेमंतेषुक्र
 मेणपंचतपोभ्रावकाशजलशयनानिकुर्यात्॥ गोमूत्रयावकाशनंच॥ अकामतोश्यासेतल्लब्धसर्वद्रव्यत्यागेनदशसहस्र
 प्राणायामाश्यासेनशुध्यति॥ परिवेदकादियाजनेष्वेवं॥ सर्वत्रलब्धद्रव्यत्यागपूर्वकमेवेतत्प्रायश्चित्तानुष्ठानं॥ एवंपर्वचांडा

लश्रोत्रावकाशाद्यनध्यायेषु अध्ययनमशुचिनाध्ययनं वा निषिद्धाध्ययनं निषिद्धाध्यापनं च वेद विप्लावनं तत्राद्ये मत्यात्रिरात्रमुपवा-
सः ॥ अश्यासेहच्छं ॥ अत्यंताभ्यासेहच्छत्रयं ॥ कामतोत्यंतानवच्छिन्नाभ्यासे संवत्सरं यवौदनभोजनं ॥ एतदेवगर्हिताध्यापक-
याजकयोर्दक्षिणात्यागमात्रमधिकं ॥ स्मृतिधर्मशास्त्रव्याख्यानेधीतेचतदर्थं ॥ नित्यानध्यायेष्वध्ययनेयावदधीतं तावज्जले घमर्षण-
चत्स्वाध्यायं जपेत् ॥ अशक्तो जले स्थित्वा जपमात्रं ॥ अत्यशक्तः स्थले जपेत् ॥ मत्याप्रत्यनध्यायमुपवासः ॥ अशुचिनाध्ययने चै-
वं ॥ नैमित्तिकानध्यायेष्वध्ययने चाप्येवं ॥ दुर्बोधस्य तदर्थं ॥ काककुक्षुटमूषकमंडुकादेरंतरागमने नक्तं ॥ तावदध्ययनविरामश्च
॥ गवाश्च महिषादिपशुस्त्रीशूद्राद्यंतरागमने तूपवासः ॥ मार्जारसपनकुलपंचमैजात्यादेरंतरागमने त्रिरात्रमुपवासश्चिषवण-
स्नानं च ॥ जानुश्याग्रामांतरागमनं वा ॥ श्वघृकसृगालवानररजकादीनामंतरागमने कायम् ॥ खरवराहोष्ट्रादिचांडालसूति-
कोदक्याशावादेरंतरागमने कायत्रयं ॥ गौरगवयाजादिब्रह्मोक्तनास्तिकादेरंतरागमने त्रैमासिकं ॥ शशमैषस्वपाकादिगमने
षाण्मासिकं ॥ गजगंडसारव्याघ्रमहापातकीकृतघ्नादिगमने कच्छाब्दम् ॥ तावत्प्रायश्चित्तकालमनध्ययनं च ॥ अमत्यासर्वत्रा-
र्थं ॥ केचिदंतरागमने सर्वत्र तदानीमैवानध्ययनं विरामे प्रायश्चित्तं नैत्याहुः ॥ ॥ इत्ययाज्ययाजनादिप्रायश्चित्तानि ॥ ॥ अथ-
पितृमातृकृतत्यागे प्रायश्चित्तम् ॥ ॥ अपतितानां पितृमातृगुरूणां गृहान्निष्काशनं हिंसः ॥ तत्र मत्यातकतुश्चांद्रादिष्वेकं त्रै-

मासिकं वा ॥ जातिशक्तिगुणाभ्यासादिकापेक्षया योज्यं ॥ मत्याभ्यासे मासं षष्ठान्नकालनामासं संहिताजपोवाधिकः ॥ भार्यासुतत्या
 गेष्वेवं ॥ मातुस्तु सर्वदोषेष्वप्यत्याज्यते च सर्वथारक्षणीयत्वात् ॥ ॥ इति पित्रादित्यागप्रायश्चित्तानि ॥ ॥ अनंतरंतडागाराभवित्रये इ
 त्युपपातकं पठितं तत्प्रायश्चित्तं तु सक्तविक्रयप्रसंगे उक्तं वेदितव्यं ॥ ॥ अथ कन्यादूषणे प्रायश्चित्तं ॥ ॥ तच्चांगुल्यादिना तस्याः क्ष
 तयो नित्यकरणं मिथ्या तद्दोषरव्यापनं च ॥ तत्र सवर्णानां कन्यादूषणे चांद्रं त्रैमासिकं वा ॥ आनुलोम्येना सवर्णकन्यादूषणे मासं पयः पानं क
 यं वा ॥ प्रातिलोम्येतु क्षत्रियवैश्ययोः कृच्छ्राब्दं ग्रीष्मवर्षाहै मंतेषु क्रमेणा तपाश्चावकाशजलाशयपूर्वकं मासं गोमूत्रयावकपानं वा शुद्रस्य तु वि
 प्रादिकन्यादूषणे वध एव ॥ अत्यंताभ्यासे सवर्णस्यापि कृच्छ्राब्दं ॥ सोमविक्रयी वृषलीपतिः कौमारदारत्यागी शूद्रयाजकौ गुरोः
 प्रतिहंता सरोभिन्नमद्यपो ब्राह्मणवृत्तिघ्नः कूटव्यवहारी मित्रघ्न कुशरणागतघाती प्रतिरूपवृत्तिश्चैते मत्याप्रवृत्तास्त्रैमासिकं
 व्रतं कुर्युः ॥ मत्याषाण्मासिकं ॥ अभ्यासे कृच्छ्राब्दं ॥ ॥ इति कन्यादूषणादिप्रायश्चित्तानि ॥ ॥ अथ क्रमप्राप्तपरिवेदकयाज
 नादौ प्रायश्चित्तं ॥ ॥ परिवेदकयाजने १ तस्मै कन्यादाने २ गुरौ कौटिल्ये ३ आत्मार्थपाकारं भवेच्च मद्यपायाः स्वस्त्रिया अपि उपभोग
 रूपे मद्यपस्त्रीनिषेवणे देवताराधनाद्यर्थं गृहीतव्रतलोपेन्यस्मिन् व्रतलोपे चैतेषूपपातकेषु चांद्रादिष्वेकं त्रैमासिकं वा ॥ ॥ इति परि
 वेदकयाजनादिप्रायश्चित्तानि ॥ ॥ अथ स्वाध्यायाग्निस्तुत्यागो प्रायश्चित्तम् ॥ ॥ तत्रात्यंतापदिस्वल्पकालमधीतवेदत्यागे

प्रा.शे.
३७

कायम् ॥ अधिककालेति कृच्छ्रं ॥ ततोप्यधिकेपराकः ॥ मासोत्तरवेदत्यागेचांद्रं ॥ यदातु धनार्जनाद्यासक्ततया असच्छास्त्राभ्यासकु
टुंबलालनाद्याकुलतयाचिरकालं वेदं त्यजति तदा चांद्रादिष्वेकं त्रैमासिकं वा ॥ नास्तिक्याद्यसनासक्त्यावावेदत्यागो ब्रह्महत्यासमः
॥ तथा नास्तिक्यादग्नित्यागे मासद्वये जाते कायं कृत्वा पुनः संधानं ॥ मासचतुष्टयेति कृच्छ्रः ॥ षण्मासत्यागेपराकः ॥ तदूर्ध्वं चांद्रा
दिष्वेकं ॥ संवत्सरादूर्ध्वं त्रैमासिकं द्वैमासिकं वा यदात्वालस्यादिनात्यजति तदा द्वादशाहातिक्रमे त्रय उपवासाः ॥ मासातिक्रमे द्वादश
॥ संवत्सरातिक्रमे मासोपवासो मासपयो मक्षणां वा प्रमादादिना तत्यागे तु आत्रिरात्रात् द्वादशप्राणायामाः ॥ आषट्परात्राच्चतुर्विंश
तिः ॥ आद्वादशरात्रात्संचाशत् ॥ आविंशतिरात्राच्छतप्राणायामाः ॥ आत्रिंशत्परात्रादुपवासः ॥ आषष्टिरात्रात्त्रिंशत् ॥ आसंव
त्सरात्कायं ॥ अतः परंप्रत्यक्षं कायं ॥ सर्वत्रयावत्कालमहोमीतावद्व्यंतंदुलादिदेयं ॥ प्रमादभिन्नविषये तु संवत्सरादूर्ध्वं अग्नित्या
गेचांद्रम् ॥ द्विवर्षत्यागेचांद्रं सोमायनं च ॥ चांद्रद्वयं वा ॥ त्रिवर्षोर्ध्वं संवत्सरं कृच्छ्राच्चरणंगोदानं च कृत्वा पुनराधानं ॥ संस्काराद्यक
रणरूपे विभवे सत्यरक्षणरूपे च सक्तत्यागेचांद्रादिष्वेकं ॥ ॥ इति स्वाध्यायाग्निस्तत्यागे प्रायश्चित्तानि ॥ ॥ पातित्यादित्याग
कारणाभावेपि पितृव्यमातुलादिरूपबांधवैः सह संभाषणसहभोजनादिवर्जनरूपे शक्तौ सत्यां पालनाद्यकरणरूपे च बांधवत्या
गेभार्यायाः वेश्यात्वकरणेन जीवनरूपे स्त्रीधनोपजीवनकरणे च स्त्रिया जीवने हिंसया जीवने वश्याद्यर्थोपधिभिः जीवने जा

३७

लबडिशादिविधानरूपेतिलेस्वादिपीडनयंत्रप्रवर्तनरूपेचहिंस्त्रयंत्रप्रवर्तनेमृगयाघृताद्यष्टादशव्यसनेषुचचांद्रादिष्वेकंत्रेमासिकंवा
अत्यंताभ्यासेघृतेमृगयायांचपंचवार्षिकव्रतं॥ अनृतवादीतस्करोराजभृत्योवृक्षारोपेणवृत्तिर्गर्दोग्निदोहयगजरथारोहणजीवीरंगोपजी
वीश्वगणिकः शूद्राध्यापकोवृषलीपतिभांडीकः श्ववृत्तिर्ब्रह्मजीवनिक्षत्रोपजीवीचिकित्सकोदेवलकोराजपुरोहितः कितवोमद्यपः
कूटकारकोपत्यनरपशुविक्रेतापारवंडयागभोज्यान्नाशीचेत्येतेब्राह्मण्यमिच्छंतोलब्धद्रव्यं त्यक्त्वात्रैमासिकंकुर्युः॥ बहुकाला-
भ्यासेसंवत्सरंचतुर्थकालाहारः॥ तत्रश्वगणिकः श्वगणजीवी॥ भांडीकरत्नूर्यादिजीवीबंदीवा॥ श्ववृत्तिर्नीचसेवकः ब्रह्मजीवी
मूल्येनद्विजकर्मकर्ता॥ द्रव्यग्रहणेनपरहास्यकरणरूपेदासीभवनरूपेवाआत्मविक्रयेशूद्रसेवाकूपेशूद्रप्रेष्यत्वेहीनजाति
षुमैत्रीरूपेहीनसरस्येचचांद्रादिष्वेकंत्रेमासिकंवा॥ बहुकालेशूद्रसेवायांचतुर्थकालेमितभोजनत्रिकालस्नानाभ्यांत्रिवर्षेणशु-
द्धिः॥ समुद्रयानेब्राह्मणन्यासहरणेसर्वपण्येर्व्यवहारेभूम्यनृतेचशूद्रसेवावत् उत्तमाजातिसरस्यविघटनेउपोष्यपरदिनेपयः
पारणाम्॥ अकृतसवर्णविवाहस्यहीनवर्णविवाहोहीनयोनिनिषेवणेसाधारणस्त्रीसंज्ञकवेश्यादिसंभोगश्च॥ तत्राद्येचांद्रा
दिष्वेकंत्रेमासिकंवा॥ सकृदमतिपूर्वकवेश्यादिगमनेप्राजापत्यं॥ द्विरात्राभ्यासेकामतश्चसकृद्गमनेसमरात्रंसप्तकुशोदकपानं
मतिपूर्वकाभ्यासेचांद्रं॥ अत्यंताभ्यासेत्रैमासिकं॥ रेतःसेकात्प्राक्निघृत्तौसचैलस्नानंगोप्यऔषधिसारदानंच॥ आजन्मा

त्यंतानवच्छिन्नाभ्यासे गुरुतल्पवत् ॥ अत्र प्रतिनिमित्तं नैमित्तिकस्य प्रायश्चित्तस्यावृत्तिर्नास्ति ॥ किंतु मत्यागमनाभ्यासे हर्गुण
वृद्धिमासादवर्षाक ॥ ततो मासगुणवृद्धिर्यावदब्दं ॥ ततो द्विगुणावृद्धिर्यावत्पापाचरणम् ॥ अमत्यागमनाभ्यासे तु सकृत्कृतं ते यत्प्रो-
क्तं तत्र त्रिभिर्दिने र्निगुणं ॥ मासासं च गुणं ॥ षणमासा द्दशगुणं ॥ अब्दासं च दशगुणं ॥ अब्दाद्विंशतिगुणं ॥ ततोऽप्येवं प्रकल्प्यं
॥ एवमुपपातकाभ्यासे तु क्तप्रकारविशेषे सर्वत्रोक्तं ॥ महापातकाभ्यासे तु सकृत्कृतं ते यत्प्रोक्तं तद्वितीये द्विगुणं ॥ तृतीये त्रिगुणम् ॥
चतुर्थे निष्कृतिर्नास्तीत्यादिकं ॥ अगृहीताश्च मित्वमनाश्च मित्वं ॥ वर्षपर्यंतमाश्रमं विनावस्थाने प्राजापत्यं कृत्वाश्रमस्वीकारः ॥ द्वि-
तीयेति कृच्छ्रः ॥ तृतीये कृच्छ्राति कृच्छ्रं ॥ अत ऊर्ध्वं चांद्रादि इत्यादि ॥ अनापदितु प्रथमे बदे चांद्रादिष्वेकं त्रैमासिकं वा ॥ ततो वर्षे
षु द्वित्रिचतुर्गुणम् ॥ परपाकरतिः परान्नपुष्टता ॥ चार्वाकादिशास्त्राभ्यासो सच्छास्त्राधिगमनं ॥ स्वर्णाद्युत्पत्तिस्थानेषु राजा-
ज्ञयाधिकारित्वमाकराधिकारस्तेषु भार्याविक्रये च चांद्रादिष्वेकं त्रैमासिकं वा ॥ ॥ इति परान्नपुष्टतादिचतुरूपपातकप्रायश्चि-
त्तानि ॥ ॥ अथासत्यतिग्रहे प्रायश्चित्तानि ॥ ॥ तत्र प्रतिग्रहस्यासत्वं चातिदुष्टं चांडालादेः कर्मदुष्टपतितादेश्च दातृत्वे भ-
वति ॥ कुरुक्षेत्रादिदेशे ग्रहणादिकाले च भवति ॥ स्वरूपतोऽपि स्मरामद्यमेषी कृष्णाजिनकालपुरुषमृतशय्यो भयतो मुख्यादेर-
सत्वं ॥ मद्यं वृक्षादिसंभवधान्यसंभवाकरा ॥ तत्र निमित्तद्वयसमावेशो यथापतितादेर्मेष्यादिप्रतिग्रहः ॥ तत्र निमित्तद्वयस

मावेशो ब्रह्मचर्यपूर्वगोष्ठेवासः प्रत्यहं त्रिसहस्रगायत्रीजपपूर्वकमासंपयोव्रतम् ॥ अश्यासे सदा जलेवासः ॥ षष्ठे काले पयःपानं
 मासमेवं कुर्यात् ॥ त्रिचतुर्निमित्तसन्निपाते चैवं ॥ अंते विप्रभोजनमुभयत्र ॥ यदैकमेव निमित्तं तदा चांद्रं पवित्रेष्टिर्मृगारेष्टिर्मित्र-
 विंदेष्टिर्गायत्र्यालक्षजपोवा ॥ सर्वत्रानुक्तौ दातृदेशकालद्रव्येष्वप्युष्टेषु द्वादशानिष्कप्रमाणद्रव्यप्रतिग्रहे कार्यं ॥ एवं सर्वत्र द्रव्यानुसा-
 रात् प्रायश्चित्तवृद्धिहासौ ॥ दातृदेशद्रव्यकालेषु अन्यतरदोषे प्रायश्चित्तस्यैकैकगुणावृद्धिः ॥ अल्पद्रव्याणां मणिवासोगवादीनामे-
 कैकप्रतिग्रहे गायत्र्यष्टसहस्रजपः ॥ ततोऽल्पत्वे भिक्षामात्रप्रतिग्रहे पुण्यमंत्रानुच्चारयेत् ॥ प्रायश्चित्तमिदं सर्वं सति द्रव्ये गृहीत-
 द्रव्यत्यागोत्तरमेव ॥ त्यागश्चाप्यप्रक्षेपः कस्येचिद्दानं वा ॥ एकतरनिमित्ते तु त्यागप्रायश्चित्तयोर्विकल्प इत्याहुः ॥ षोडशमहादाना-
 न्यप्यसत्प्रतिग्रहः एकस्य महादानस्थाने कैः प्रतिग्रहे तु न दोषः ॥ शस्त्रविषब्रह्मदंडहयरत्नगजतिललोहानां मृतशय्यालंकारव-
 स्त्रादीनां तिलधेन्वाश्च प्रतिग्रहोऽसत्प्रतिग्रहः ॥ नवश्राद्धमासिकश्राद्धगजच्छायासुभोजनं तीर्थे प्रतिग्रहश्च तथा ॥ विद्यातपोहीने-
 न प्रतिग्रहोऽपि उत्तमद्रव्यप्रतिग्रहोऽपि चासत्प्रतिग्रहः ॥ उत्तमत्वं च मूल्यतो वचनाच्च देवविप्रराज्ञां द्रव्यमुत्तमद्रव्यं गोभूसरस्वत्यश्च
 छांदोग्येतु अन्नदधिमधुत्राणगोभूरुक्माश्वगजा उत्तमा इत्युक्तम् ॥ देवलोरत्नक्षेत्रवेशमहेमकुण्याभरणानि चेत्याह ॥ मृतशय्या
 प्रतिग्रहे पुनः संस्कारोऽप्यधिकारः ॥ एवं समुत्कर्षानृते गुरोरलीकनिर्वधे गुरौ व्यभिचाराद्यभिशापे ज्ञानतः कृतमासंपयसावर्तनम्

एतदेवाशुचिद्रव्यस्याग्नावंभसिचत्यागे ॥ अमत्याकृच्छं ॥ गुरुविषयेतुगुरुं प्रसाद्यकृच्छ्रस्नानाभ्यांशुद्धिः ॥ एतानिस्मृत्यन्तरोक्तोपपात
कानिप्रासंगिकानि ॥ ॥ इत्यसत्यतिग्रहप्रायश्चित्तानि ॥ ॥ अथनिन्दितान्नभक्षणोप्रायश्चित्तं ॥ ॥ तत्रान्नमदनीयमात्रं ॥ तस्य
निन्दितत्वं च स्वभावकालसंपर्कक्रियाभावपरिग्रहैः ॥ तत्रस्वभावाल्लुपुनादेः ॥ कालतः पर्युषितादेः संपर्कात्स्वस्पृष्टादेः ॥ क्रियातोहस्त
दानादिनाभ्यंजनादेः ॥ भावादिक्षरसादेः ॥ भवतिहिकस्यचिदिक्षरसेभावोमदीरेयमिति ॥ परिग्रहात्सतितान्नादेः ॥ तत्रस्वभाव
दुष्टलुपुनगृजनछत्राकविडुराहग्रामकुक्कुटपलांडूनांप्रत्येकममत्यासकृत्भक्षणोसांतपनम् ॥ अफ्यासेयतिचांद्रायणं ॥ मत्यास
कृच्चैचांद्रम् ॥ अफ्यासेतदावृत्तिः ॥ अत्यन्ताफ्यासेसैरापानसममुप्रायश्चित्तांतेपुनरुपनयनमेतेषुसर्वत्र ॥ पुनरुपनयनेचस्वा
ध्यायादिकालापेक्षावपनमेस्वलादंडभेदश्चर्यादीनिच ॥ अत्रगृजनंविषदिग्धमाणहतमृगमांसमिति कश्चित् ॥ कलिंजमिति
तत्क्षामेतिचप्रांचः ॥ गृजनंलशकनतुल्यः कंद इतिमिताक्षरा ॥ गाजशख्यंमूलंयदीयंपत्रंगायकाः कंदसुख्यंभक्षयंतिविताश्चम
दार्थ्यसपत्रविशेषश्चेतिमाधवः ॥ चरकादिवैद्यकोक्तपलांडुवांतरभेदेषुछत्राकादिभेदेकवकादौचनरगोमांसादौचैवमेवयो
ज्यं ॥ एतेषांमुखप्रवेशयात्रेबलात्कारेणभक्षणोचानुपनीतेबालेनसकृद्रक्षणोचगायत्र्याअष्टाधिकसहस्रेणमूर्धनिसंततविं
दुपातेनोपवासेनचशुद्धिः ॥ इतरौषधानाश्याधियुक्तस्येतद्रक्षणोदोषोन ॥ अत्रापिपूर्वोक्तसंततजलाभिषेक उपवासश्चे

तिस्मृत्यर्थसारे ॥ सर्वत्र तत्कालच्छर्दितेर्धप्रायश्चित्तं ॥ गंधवर्णरसैर्लशुनादितुल्यस्य भक्षणे सांतपनं ॥ यतिव्रतिब्रह्मचारिणां
 तप्तकृच्छ्रादि ॥ लङ्कारव्यं पक्षिणं कुसुं भं वार्ताक कुं भीतक श्लेष्मातक फलानिक वाक कृष्णसर्पपतंदुलीयकनालीकानालिकेशसु
 रवंडारव्यशाकानिकालिंदवर्तुलालाबुचभक्षयित्वा अरण्यकंदकि कुसुं भरक्तशिगुभूस्तृणकोविदारं पुष्कद्रश्चेतकंदकीवंताकेषु
 राजसर्पपाख्यशाकोदुंबरपूतिकारवङ्गारव्यशापापुष्पशाल्मलेषु भक्षितेषु अन्येषु च कटुदुर्गधिकंदमूलफलादिषु भक्ष्या भक्ष्यत्वे
 न संदिग्धेषु व्रश्चनप्रभवलोहितवृक्षनिर्यासादिषु रेतोविण्मूत्रेषु करनिर्मथितदधिबहिर्वैदिवाक्रत्वजश्चकपुरोडाशेषु भक्षितेषु च
 अमत्यासकृच्चेदुपवासः ॥ आवृत्तिरभ्यासे ॥ मत्यासकृच्च त्रिरात्रं ॥ कामतोभ्यासे प्राजापत्यम् ॥ अत्यंताभ्यासे तप्तकृच्छ्रः पुन
 रूपनयनंच ॥ अन्यथापतेत् ॥ नीत्यास्त्वमत्यासकृद्रक्षणे विप्रस्य चांद्रम् ॥ अभ्यासे मत्यासकृच्चाभ्यासे चारुतिः ॥ अत्यंताभ्यासे
 सांतपनम् ॥ संधिनीयमसूयंदिनीमृतवत्सा अनिर्दशामेध्यसे विन्यत्यवत्सानांगवामनिर्दशाजामहिष्योरेकशफानांच महिषीव
 र्जितारण्यमृगानांचाजावर्जितसर्वद्विस्ततीनांचक्षीरेषु दधितत्संभवभिन्नशक्तेषु चामत्यापीतेषु तेषां मत्यापानोत्तरं समनंत
 रमेवच्छर्दनेचैक उपवासः ॥ मत्यात्रिरात्रं ॥ अमत्याभ्यासे च त्रिरात्रं ॥ शानतो द्वित्रिरभ्यासे च्छर्दनेच पक्षंगौमूत्रयावकपानं ॥ अ-
 त्यंताभ्यासे मासंतत् ॥ संधिनीवृषभेणोपजिगमिषुः ॥ स्यंदिनीस्त्वक्षीरा ॥ अविस्वरोष्ट्रनारीवानरविद्वराहेश्वापदक्षीरेषु अ-

प्रा.शे
४०

मत्यासांतपनं ॥ मत्यातप्तकच्छः ॥ अभ्यासेचांद्रं पुनरुपनयनं च ॥ अत्यंताभ्यासेसांतपनं ॥ स्त्रियाः क्षीरं द्विजः पीत्वा कथंचित्काम-
मोहितः ॥ पुनः संस्कृत्य चात्मानं प्राजापत्येन शुध्यति ॥ ब्रह्मचारियत्योः कच्छस्तप्तकच्छो वा ॥ शक्तेषु दधितद्विकारश्च भोज्यः ॥ शू-
द्रस्य कपिलाक्षीरपानेन नवाब्दं ब्रह्महव्रतं ॥ विप्रस्यापि हुतशेषातिरिक्ततप्ताने पशुत्वप्राप्तिः ॥ सर्पसरीसृपमूषकमार्जारकृकला
सककंदनकुलमंडुकशृंगिमयूरवानरकपिश्च गोमायुवृकसिंहव्याघ्रादिक्रव्याज्जंतुगजाश्चोष्ट्रवरैकशफानां उभयतो दंतानां
चकाकबकबलाकोहंसगृध्रजालपादचक्रवाकविविष्करपुंडरीककपिंजलभासचाषकुक्षुटप्लवचक्रवाककारंडवगृहचटकक-
पोतपारावतरखंजनपांडुकशकसारिकासारसटिट्टिभोलूकश्येनकंकरक्तपादतिक्तिरिक्कोकिलाहारितमद्रुकलविंककौंचदार्या
धारादीनां मनुष्याणां जलचरजलपक्षिणां प्राणिभक्षकाणां नरवैविदार्यान्नादिभक्षिणो मत्स्यादिजंतूनां मत्स्यानां च सूनागत
मांसभक्षणे शकृमांसभक्षणे च शशकशल्लुककच्छपगोधारवद्भ्यतिरिक्तपंचनखमांसभक्षणे च तेषां विष्मूत्ररक्तवसामज्जानां
दुच्छिष्टानां च भक्षणे चामत्याकायं ॥ अभ्यासे महासांतपनं ॥ मत्यातप्तकच्छो मत्याभ्यासेचांद्रं ॥ अत्यंताभ्यासेपतनं ॥ तेषां कर्णादिमल
षट्कभक्षणे धर्मितस्मृत्यर्थसारे ॥ अमत्यासकृद्भक्षणे एकोपवासः ॥ कामतो द्विगुणं ॥ तथाभ्यासे त्रिरात्रसप्तरात्रद्वादशरा-
त्रपक्षव्रतमासव्रतचांद्रायणान्यभ्यासाधिक्यतारतम्यमालोच्य योज्यानि ॥ अभ्यासे सर्वव्रतांत एकदिनं घृतप्राशनं पुनः सं

४०

स्कारश्च ॥ समुदितभक्षणाभ्यासेषाणमासिकं संवत्सरं चेति प्राञ्चः ॥ एषां ज्ञानतो भक्षणे द्वीरणेतु सांतपनं ॥ अज्ञानतः प्राजा
 पत्यं ॥ अकामतोभ्यासेचांद्रं ॥ कामतोभ्यासेषाणमासं ॥ अत्यंताभ्यासेसांवत्सरमिति मिताक्षरा ॥ एषां केशनखप्राशने अ-
 जाविमहिषीमृगाणां मांसभक्षणे मृल्लोष्ठभक्षणे वामत्या एक उपवासः ॥ मत्यात्रिरात्रं ॥ एवं कीटपतंगकुमिजलचरास्थिरक्त
 भक्षणे रक्तवर्मने चापीति स्मृत्यर्थसारे ॥ मांसभांडे पक्कस्यान्नस्याशने अहंकुशपक्कपयः पानं ॥ व्रतिनः केशादेर्मुखप्रवेशमात्रे-
 तस्य घृतं ब्राह्मीरसं वापि बेत् ॥ केशादिभक्षणे तु सद्यः कुशहिरण्योदकसहितघृतप्राशनं ॥ ज्ञानतोभ्यासे त्रिरात्रोपवासो घृतप्राशनं
 च ॥ ब्रह्मचर्यादेर्मधुमांसादिभक्षणे धिकं त्रिरात्रं कार्यं कायं वा पुनरुपनयनं च ॥ ततो व्रतसमापनं ॥ अज्ञानतः सकृदो मांसभक्षणे का-
 यं ॥ ज्ञानतो द्विगुणं ॥ अज्ञानतोभ्यासेचांद्रं ॥ समुद्रगानदीतीरेऽनडुत्सहितगौश्च दक्षिणा ॥ ज्ञानतोभ्यासे संवत्सरं ॥ अत्यंताभ्यासे
 पातित्यं ॥ कपिरवरविदुराहादिरेतो विण्मूत्रपुरीषाणामन्यतमभक्षणे न्येषांचामेध्यानामेतद्भक्षणेचांद्रं ॥ अज्ञानतस्तत्तत्कच्छं ॥
 अभ्यासादावधिकं कल्प्यं ॥ पुनरुपनयनं सर्वत्र ॥ बलाद्रेतो मूत्रादिपाने प्राजापत्यं ॥ ऊर्नेकादशवर्षस्याथेतदेव ॥ गोमूत्रपुरीषं मे-
 धम् ॥ ॥ अथोच्छिष्टाद्यभक्ष्यभक्षणे प्रायश्चित्तं ॥ ॥ तत्र काकादिपक्षिश्चापदारुबिडालनकुलोच्छिष्टेषूयस्य नैरसे च के-
 शाद्यवपन्ने दवद्रोण्यादौ द्रव्यशुद्धिरहितं चान्ने अमत्याभक्षिते एकाहं ब्राह्मीसूवचलापानं ॥ मत्याचे त्रिरात्रम् ॥ माधवीधेनु-

तिलदमोदकैः प्रोक्षणमकृत्वा भोजने एतत् ॥ मार्जाराद्युच्छिष्टस्य तथा प्रोक्षणैः शुद्धिस्मरणादित्युक्तं ॥ अल्पद्रव्यं चेदमत्याभ्यासकृच्छ्रं
मत्याभ्यासे पक्षं यावत् कर्तव्यं ॥ व्रतस्थस्य ब्रह्मक्षत्रियवैश्यशूद्रोच्छिष्टे तु विप्र एकत्रिपञ्च सप्तरात्राणि क्रमेण पञ्चगव्यं पिबेत् ॥ अभ्यासे
ष्वेषामावृत्तिः ॥ मत्याभोजने त्वेतान्येव सोपवासानि कुर्यात् ॥ मत्याभ्यासे कृच्छ्राति कृच्छ्रतप्त कृच्छ्रचांद्राणि ॥ क्षत्रादौ पादपादहा
निः ॥ अन्यस्य विप्रोच्छिष्टभोजने सकृदजानतः कृते महाव्याहृतिभिर्मंत्रितपयःपानं ॥ ज्ञानतस्तदभ्यासादौ सांतपनं ॥ उच्छिष्टं चा
त्रैकपञ्चयुपविष्टविप्रादीनां भोजनमध्ये एकेनापि पात्रत्यागेशेषमन्नं शूद्रादिविषये तद्भोजनोत्तरं पाकपात्रे वशिष्टमप्युच्छिष्टं ॥ एवं
विधिशूद्रोच्छिष्टभोजने त्रिरात्रोपवासो घर्मर्षणजपः ॥ कामतस्त्वेतद्विषये पञ्चरात्रं सप्तरात्रं उपवासश्चांद्रं वाभ्यासादितारतम्येन
योज्यम् ॥ गुरुभिन्नविप्रोच्छिष्टभोजने श्वोपहतभोजने कृच्छ्रं ॥ भोजनपात्रेषु शुक्तशेषमत्रोच्छिष्टं ॥ श्वशूद्रशुक्तशेषभोजनपात्रे वशि
ष्टं कामतो शुक्तातप्त कृच्छ्रं कार्यं ॥ अकामतः प्राजापत्यं ॥ अभ्यासे पराकंचांद्रत्रयं वा ॥ अपत्यशुक्तशेषभक्षणं चांद्रं ॥ क्षत्रियवैश्यग
र्दभादिशुक्तशेषस्य पात्रावशिष्टस्य भोजने पादौ न कृच्छ्रं सार्धं कृच्छ्रत्रयादिकेचित् ॥ मांडस्थे न्नैकेशपि पीलिकामेध्यसेविकीटैरुप
हतं तावन्मात्रमुद्धृत्य मुद्रस्मृतास्त्रवेडूर्यहिरण्यरजतादिभिर्गोवालदमयुक्तवारिणां शेषं प्रोक्षयेत् ॥ हस्तस्थितमेवंभूतं त्यजेत् ॥
सुरवस्थं निष्ठीव्यधृतं प्राशयेत् ॥ श्वचांडालं रजस्वलासूतिकापतितादिदृष्टान्नमपि मुद्रस्महे मां बुभुक्षिः प्रोक्षयेदिति मयूरवेस्मृतिः

मनुष्यरेतोविण्मूत्रमक्षणेवर्णाः क्रमेणतप्तकृच्छ्रातिकृच्छ्रकायत्रिरात्राणिकुर्युः ॥ मत्याचांद्रतप्तकृच्छ्रातिकृच्छ्रकायानिपुनः सं
स्कारश्चोभयत्र ॥ अंत्यजानां भुक्तशेषस्य पाकपात्रावशिष्टस्य मक्षणेवर्णक्रमेण चांद्रमहासांतपनषट्शत्रुत्रिरात्राणि ॥ अप्यासे
द्विगुणं ॥ निरंतरेपतनं ॥ भोजनपात्रावशिष्टतदुच्छिष्टभोजने द्विगुणं ॥ सहभोजने त्रिगुणं ॥ अत्रपुनः संस्कारोयुक्तः ॥ मत्याप्या
सेपतनं ॥ कानिचिदुच्छिष्टभोजनप्रायश्चित्तानि प्रकीर्णकप्रसंगे दर्शितानि ॥ ॥ अथाशुचिद्रव्यस्पृष्टमक्षणेप्रायश्चित्तं ॥
तत्र केशकीटनीलीलाक्षास्थिरुमायुचर्मकधिरविण्मूत्रमांसवसामज्जाशुक्रस्रग्गुण्यमहापातकिट्टस्य दुष्टपक्षवलीटस्य वि
दुराहाद्युच्छिष्टस्य गवाघातस्य शकपयुषितयाश्च वृथापक्वस्य देवपित्र्यान्नस्य होमार्थहविषांचाशनेपानेचामत्याचेदुपवासः ॥ म
त्याकृच्छ्रपादोत्पसंसर्गे महासंसर्गे त्वर्धकृच्छ्रः ॥ तत्रापिसंस्पृष्टमेधादेरसोपलब्धौ तप्तकृच्छ्रः ॥ अविज्ञातजात्यस्थ्यादिदूषिते क
र्णादिमलषट्कदूषिते चार्धम् ॥ जलपानसमये मुखनिसृतं जलं यदि भोजनभाजने पतेत् ॥ तदा तद्भाजनान्नभोजने चांद्रं ॥ इदं ज्ञा
नतोऽत्यंताप्यासे ॥ अकामतोप्यासे सकृत्कामकृतंच त्रिरात्रं ॥ स्रग्भिन्नगौडीमाध्वीमद्यवासितशुष्कभांडस्थोदकस्या
ज्ञानतः सकृत्पानेच्छर्दनेच अहंकुशमूलादिपक्वक्षीरपानं ॥ तदप्यासे चैतदेव षड्रात्रं ॥ ज्ञानतस्तु पंचाहशं स्वपुष्पीपक्व
पयःपानं ॥ तथाप्यासे सप्तरात्रं गोमूत्रयावकपानं ॥ अत्यंताप्यासे द्वादशाहं ब्राह्मीपक्वपयःपानं प्रत्यहमष्टसहस्रगाय

त्रीजपञ्च ॥ अच्छर्दनेन जीर्णत्वे एतदेव तत्र तत्र द्विगुणं ॥ एवं भाण्डस्थोदकपाने एतदर्थम् ॥ शकृत्सु
राभाण्डस्थोदकपाने एक उपवासः ॥ परे हि घृतप्राशनमात्रं ॥ तादृशभाण्डस्थपर्युषितजलपानेच्छर्दने च अहंशं रघुष्णीपक्षक्षीरपानं
अकामतो द्विस्त्रिंश्यासे पंचरात्रं तत् ॥ कामतः सकृत्पाने सप्तरात्रं ॥ तथाभ्यासे पक्षं ॥ अत्र सर्वत्र जलपानस्य तपस्वाज्जलमल्पपे
यमित्याहुः ॥ जीर्णत्वे आर्द्रभाण्डस्थजलस्य पीतस्य वमने च प्राग्वत् ॥ आर्द्रभाण्डस्थोदकपाने जीर्णे चाद्रं कामतः ॥ अकामतः षडुप
वासाः ॥ अभोज्यान्मभाण्डस्थितजलदुग्धदधिपाने ब्रह्मकूर्चः ॥ शूद्रस्यात्र सर्वत्र विषये किञ्चिद्दानमेव ॥ अंतस्थितक्लिन्नमृतपंचन
खरखरविदुराहादिशुक्लात्यंतोपहतकूपादिजलपाने षडुपवासाः ॥ अतिरुच्छ्रोवा ॥ व्रतांते पंचगव्याशनं च अक्लिन्ने उपवासत्रयं पं
चगव्यंचांते ॥ शूद्राणां नक्तं ॥ इदं ज्ञानतोभ्यासे ॥ अकामतोर्धे ॥ प्राञ्चस्तु अकामतः प्रागुक्तं कामतस्तु द्विगुणमित्याहुः ॥ तादृक्
मनुष्यपशवयुक्तकूपादिजलपाने तु अज्ञानतः सकृच्च षडुपवासाः ॥ कामतोभ्यासे च पराकः ॥ मत्याभ्यासे तप्तकृच्छ्रः ॥ अधिक
तराभ्यासे चाद्रं ॥ तादृशस्थूलतडागादिजलपाने तु न्यूनैकल्प्यं ॥ विण्मूत्रास्थ्यादिदूषितकूपादिजलपाने त्रय उपवासाः ॥ तादृ
शकुंभस्थजलपाने सांतपने ॥ इदमज्ञानतः ॥ कामतस्तु द्विगुणं ॥ पूर्वोक्तकूपादौ पानव्यतिरेकेण स्नानमात्रेणैक उपवासस्त्रि
षवणस्नानं गायत्रीजपञ्च ॥ चांडालादिरवाततडागादिषु जानुदघ्नादल्पपरिमाणजलेषु तथा विधजलासु चांडालादिकसंपर्क

युतहृदपुष्करिणीषु चाकामतो जलपानेन कृतं ॥ कामत एक उपवासः ॥ अन्यस्वाति तचांडालादिपरिगृहीततादृशकूपपादिजलपा
 ने एतदर्थं ॥ अप्यासे कृच्छ्रं ॥ कामतोप्यासे द्विगुणं ॥ जानुद्वयहृदपुष्करिण्यादिषु महाजलाशये च न दोषः ॥ तादृशकूपे तु विप्रस्य
 महासांतपनं ॥ क्षत्रियादीनां कृच्छ्रकृच्छ्रार्थपादाः अमत्यार्थं ॥ अशक्तः पंचगव्यं पिबेत् ॥ चांडालादिभांडस्थजलपाने कूपवत् ॥
 चांडालादेः कूपभांडादिजलस्य पानोत्तरं वमने विप्रस्य कृच्छ्रं ॥ रजकाद्यंत्यजस्वातकूपभांडादिजलतद्रांडस्थपयोदध्यादिपाने त्व
 मत्यादिजाः क्रमेण ब्रह्मकूर्चपानेन त्रिदोकोपवासात्कुर्युः ॥ शूद्रस्तूपवासं शक्त्यादानं च कुर्यात् ॥ मत्यासर्वत्र द्विगुणं ॥ अंत्यतस्वातवापी
 तडागादिषु अल्पजलेषु पानादिकरणे एक उपवासो मत्याद्विगुणं ॥ अमत्याप्यासे कायं ॥ मध्यमजलेषु पंचगव्यं ॥ महत्कृत्तन दोषः ॥ अ
 त्सर्वत्र पुनः संस्कार इति केचित् ॥ शूद्रामेध्यसेविकीटादिस्पृष्टान्नभोजने त्वहोरात्रमभोजनं ॥ अथ चांडालाद्यन्नभोजने प्रायश्चित्तं ॥ त
 त्रज्ञानतः सकृच्चांडालाद्यन्नभक्षणं चांद्रं ॥ अज्ञानतस्तत्सकृच्छ्रः, एककाले एकप्रयत्नोपक्रमाणां ग्रामानामेकस्मिन्प्रयोगे भोजनं सकृद्रो
 जनं ॥ एवं पुनर्भोजनेप्यासः ॥ वारत्रये त्वंताप्यासः ॥ एवं सर्वत्र बोध्यं ॥ भवदेवस्तु अज्ञानतः सकृद्रोजने तत्सकृच्छ्रं ॥ अप्या
 से चांद्रायणं ज्ञानतो द्वे गुण्यमित्याह ॥ सिद्धान्तार्थं ॥ सक्तुजलादौ शक्कान्ते ॥ आमान्ते तु तदर्थमात्रं बोध्यं ॥ बलात् सकृत् शक्क
 तदन्नभोजने उपवासत्रयं ॥ बलात् सिद्धान्नभोजने पराकः ॥ ज्ञानाप्यासे चांद्राप्यासः ॥ अज्ञानतोप्यासे तत्सकृच्छ्राप्यासः

चांडालादिपक्वान्नाशनेसर्वत्रपुनरुपनयनं ॥ कामतश्चतुर्विंशतिवारं भोजनेपातित्यं ॥ अज्ञानतस्तु तद्विगुणवारं भोजनेतत्रचक्षुः
दशवार्षिकंप्रायश्चित्तं ॥ यवनस्लेच्छयावनानां अन्नभोजनेष्वेवं ॥ अत्रप्रायश्चित्तेन पापनाशोपिवचनान्नव्यवहार्यता ॥ द्विजस्य
ज्ञानात्स्वेच्छयाचांडालयवनादीनां दासत्वांगीकारे तु प्राजापत्यद्वयं ॥ पुंश्चल्यभिः शस्तस्लेच्छचांडालादीनां बलादेकमासं दा-
सतामापन्नो द्विजो बलात्कारितगोवधोच्छिष्टमार्जनोच्छिष्टभक्षणतत्सत्रीसंगादिः प्राजापत्येन शुद्ध्यति ॥ आहिताग्निश्चांद्रेण
॥ संवत्सरोषितस्य प्राजापत्यं पराकश्च ॥ शूद्रस्य संवत्सरावासे पक्षं यावत्कपानं ॥ मासं वा सेकच्छ्रपादः ॥ मयूरवे तु प्राजापत्यादिकं
मासमात्रे गोवधादौ तत्प्रातिस्विकं तत्प्रायश्चित्तमकामकृते विहितं कार्यमित्युक्तम् ॥ एवं वर्षपर्यंतं प्रायश्चित्तकल्पनाकार्या ॥ चतु-
र्वर्षपर्यंतमिति क्वचित् ॥ अग्रे पातित्या प्रायश्चित्ताभावः ॥ एतदेव ज्ञानात् शूद्रादिदासत्वांगीकारे ॥ अज्ञानादर्थमित्याहुः ॥ चां-
डालादिस्पृष्टान्नभोजने प्राजापत्यं ॥ ज्ञानतो द्विगुणं ॥ एतदेव पतितकुणिवजस्वलादिस्पृष्टान्नभोजने ॥ अज्ञानतः सकृच्चांडा-
लरजस्वलापतिताद्युच्छिष्टभोजने चांद्रम् ॥ तद्भोजनानंतरं पाकपात्रे वशिष्टमन्नं तदुच्छिष्टं ॥ ज्ञानतो द्विगुणं ॥ चांडालादिभो-
जनपात्रावशिष्टरूपोच्छिष्टभक्षणे तु प्रकीर्णकप्रसंगोक्तं ज्ञेयं ॥ क्षत्रियवैश्ययोरापदि बलात्कारे नंतरं चर्विततांबूलाद्युच्छिष्टभो-
जने चक्रमेण कायं कायार्थं ॥ विप्रस्य तत्रापि चांद्रमेव ॥ क्षत्रविशोरप्यापदभावे न्नरूपोच्छिष्टभोजने च चांद्रमेव ॥ सर्वत्रानुच्छि-

षादुच्छिष्टे द्वे गुण्यं ॥ तत्रापि पाकपात्रावशिष्टोच्छिष्टाद्रोजनपात्रावशिष्टोच्छिष्टे द्विगुणमधिकं वा कल्प्यं ॥ तथा च तत्स्पृष्टमात्रा
 तद्द्विगुणं तद्द्वस्तदत्तस्य तद्द्वहपक्षस्य वा भक्षणं कल्प्यं ॥ सह भोजने त्रिगुणं ॥ उच्छिष्टे चतुर्गुणमित्यादि बोध्यं ॥ चांडालादिसंसर्गि
 णोन्नस्य तत्पाकस्य भोजने कृच्छ्राद्यं ॥ शुष्कादौ तदर्थं चांडालादिस्पृष्टजलक्षीरदध्यादिपाने लघुसांतपनं ॥ एतत्पीतशेषांबु-
 पानेषु उपवासपूर्वकं पंचगव्यपानमज्ञानतः ॥ ज्ञानतो द्विगुणं ॥ अप्यासे आवृत्तिः ॥ अज्ञानतः सकृत् शौंडिकाद्यन्नभोजने मा-
 संगो मूत्रयावकपानं ॥ शुष्कान्ने तदर्थं षडुपवासावा ॥ आमाम्ने तदर्थं ॥ ज्ञानतो द्विगुणं ॥ अप्यासे आवृत्तिः ॥ ज्ञानतोऽष्टधा भो-
 जने कृच्छ्राब्दं ॥ अज्ञानतस्तथात्वे चांद्रद्वयं ॥ ज्ञानादष्टचत्वारिंशद्वारं भोजने पातित्यं ॥ अज्ञानतः षण्णवतिवारं भोजने तत्र द्वा-
 दशाब्दं ॥ ज्ञानतः सकृदेतदुच्छिष्टान्नभोजने विप्रस्य चांद्रं ॥ क्षत्रियवैश्ययोस्तप्तकृच्छ्रः ॥ एतदर्थमेतत्स्पृष्टमात्रान्नभोजने ॥
 शुष्कान्नस्योच्छिष्टभोजने ष्येवं ॥ अत्राशुक्तः कुशोदुंबरविल्वार्द्यैः पनसांबुजपत्रकैः ॥ शरवपुष्पीसकवर्चादिक्वाथं पीत्वा तु शुद्ध्य-
 ति ॥ तत्पीतशेषजलपाने उपवासत्रयपूर्वकं पंचगव्यपानमज्ञानतः ॥ ज्ञानतो द्विगुणं ॥ अप्यासे आवृत्तिः ॥ गवोच्छिष्टाशने च्छर्द-
 ने एक उपवासः पंचगव्यपानं च ॥ अप्यासे उपवासत्रयं ॥ चतुर्थे पंचगव्यं ॥ अच्छर्दने ज्ञानतः सकृद्भोजने ष्येतदेव ॥ मतिपूर्-
 वकाभ्यासेति कृच्छ्रः ॥ केचित्स्वकाकोच्छिष्टेषु पुनः कृतपाकपर्युषितान्नेस्त्रीशूद्रोच्छिष्टे च अन्नेषु क्तेष्वेवमेव प्रायश्चित्तमा-

प्रा.शे
४४

हुः ॥ प्रपाजलपानेसीरवृक्षनिर्यासाधारपात्रस्थजलपानेनौकाजलनिःसारणीपात्रस्थजलपानेकूपादेश्चर्मपुटकनिःसारि
तजलपानेचसचैलक्ष्मानपूर्वकमुपवासः ॥ अशक्तस्थपंचगव्यपानं ॥ आपदितदेवजलंभूमिषं कृत्वापात्रांतरेणोद्धृतं पेयं प्राणा
पदिदोषोन ॥ शूद्रभांडस्थजलपानेउपोष्यबिल्वपत्रपलाशकुशकाथोदकपानं ॥ नवभांडेतु न दोषः ॥ एवं पेयोदध्यादावपि अत्र स
र्वत्र पुनरुक्तिः ॥ प्रासंगिकी वैलक्षण्योक्तिः स्मृत्यंतरानुरोधेत् ॥ तत्र शक्त्याद्यपेक्षया व्यवस्था ॥ शातातपः ॥ घृतं तैलं दधि क्षी
रं तथैवेक्षुरसोगुडः ॥ शूद्रभांडस्थितं तं कंतथा मधुन दुष्यति ॥ ॥ अथ भावदुष्टादिभक्षणे प्रायश्चित्तं ॥ ॥ तत्र यद्वर्णत आ
कारतो वा विसृष्टशतयाजुगुप्सितशरीरमलादिभावनां जनयति अरिप्रयुक्तगरादिशंकां वा जनयति तद्भावदुष्टं ॥ क्षुधार्तश्च न-
कोष्ठं क्लेशममकं त्वन्नमेव हि ॥ ब्रूते व्यर्था शोयस्त्वेवं तद्भावादुष्टं ॥ काक्रियास्मिन्निति विनिंघदीयते यत्तच्च ॥ तयोर्भाजने कामतः कृ
ते त्रिरात्रमुपवासः ॥ गोमूत्रयावकपानमित्यन्ये ॥ अज्ञानतोर्धं ॥ चर्दने घृतप्राशनं ॥ भक्ष्याभक्ष्यत्वेन शंकितवस्तुभक्षणे अ-
क्षारलवणे ॥ रूक्षां ब्राह्मीं स्फुवर्चलां पिबेत् ॥ त्रिरात्रं शरवपुष्पीं वापयसा सह ॥ कुशपद्मोदुंबरपलाशबिल्वपत्रकाथं वापिबेत्
शंकायाश्च विज्ञाने द्विगुणं ॥ अज्ञानतः शंकितभक्षणाशुद्ध्यर्थं वर्षांते त्रीन्द्वावेकं वा कृच्छान्कुर्यात् ॥ ॥ अथ कालदुष्टाश-
ने प्रायश्चित्तं ॥ ॥ कालदुष्टमग्नेहाक्तपर्युषितादि ॥ मत्यातद्भक्षणे त्रिरात्रयावकव्रतं ॥ अमत्यात्वेकउपवासः ॥ अनिर्देशगो-

क्षीरादिपानेचैवं ॥ यवगोधूमपयोदधिपिष्टविकारेस्नेहपक्वेस्नेहाक्तान्नादौचनदोषः ॥ शृंगास्थिदंतशक्तिशंखकपर्दजनि
 तपात्रैः कंदशालूकजैश्च जले पीत्वा न चोदकं च वर्षाकाले अहादवाक् अकाले च दशाहादवाक् पीत्वा पंचगव्यं पीबेत् मत्स्योपवा-
 सः ॥ ग्रहणकाले न च श्राद्धे च भोजने ग्रामयाचकान् भोजने च चांद्रं ॥ ग्रहणनिमित्तनिषिद्धकाले संधिकाले तिप्रातरतिमायं
 काले च भुक्तारात्रौ धानादधिसक्तुतिलसंबद्धान् भोजने एवमादिष्वनादिषु प्रायश्चित्तेषु प्राणायामशानं ॥ मत्स्योपवासः अमत्स्यो
 पवास इत्यन्ये ॥ ॥ अथ गुणदुष्टभोजने प्रायश्चित्तं ॥ ॥ शक्तानि कषायादींश्च अन्यान्यमेध्यानि चामत्स्यापीत्वा भुक्त्वा चोपवा-
 सेत् ॥ मत्स्यात्रिरात्रं यावकं ॥ आमलकयुक्तकांजिकायां न दोषो भिद्यारणो च ॥ शक्तं कालवशादम्लतांगतं ॥ उद्धृतसारपिण्या
 कमथितादिभक्षणे मत्स्यात्रिरात्रं यावकं ॥ अमत्स्यार्धं ॥ छर्दित्वा घृतं पिबेत् ॥ वैष्णवे वा दिरहितान् भोजने अतिथिदेवतादिप्र-
 योजनमनुद्दिश्य हृद्यापकस्थं कृसरसं यावकं पायसापूपशकुलीमधुमांसादिभक्षणे च मत्स्योपवासः ॥ मत्स्यात्रिरात्रं यावकं ॥
 कायमप्यासे ॥ आहिताग्निस्त्वमत्स्यात्रिरात्रं ॥ मत्स्याकोयं कुर्यात् ॥ हस्तदानादिक्रियादुष्टस्यामत्स्याभोजने न क्तं ॥ मत्स्यातूपवा-
 सः पंचगव्यं च ॥ तत्र माक्षिकमिक्षरसविशेषरूपं फाणितं शाकंगौरसलवणघृतानि चैतानि हस्तदत्तानि दुष्टानि अमत्स्याप्यासे
 तूपवासः ॥ मत्स्याप्यासे त्रिरात्रं ॥ अत्यंताप्यासे सांतपनं ॥ ॥ अथ श्राद्धभोजने प्रायश्चित्तं ॥ ॥ तत्रांतर्दशाहेन वश्राद्धा

नि ॥ एकादशाह आह्नमारभ्यो नाब्दांता निषोडशौ को हिष्टानि नवमिश्राणि ॥ सपिंडीकरणं मिश्रंततः पराणि पुराणानि ॥ तत्र न
व आह्नभोजने कायं ॥ अनापद्यत्र चांद्रं ॥ एकादशाहं महौ को हिष्टे चैवं ॥ पादोनं कायमापदि ॥ अनापदितु चांद्रकायं चेत्यन्ये ॥ द्वा
दशाहं आद्यमासिके चो नमासिके च पादोनं कायमेव ॥ अत्रानापदिकायं ॥ अन्ये पराकमाहुः ॥ द्वितीयमासिके त्रैपक्षिकमासि
कै ऊनषाणमासिके ऊनाब्दे चार्धं कृच्छ्रं ॥ अनापदि पादोनं ॥ त्रिमासाद्यब्दमोक्षांतेषु सपिंडने चाब्दिके चोपवासः पादकृच्छ्रो वा, अनापदितुरात्रं
कृच्छ्रार्धं वा ॥ अन्ये त्वनापदि त्रैपक्षिके तिकृच्छ्रः ॥ षाणमासिके कृच्छ्रः ॥ आब्दिके आपदि त्रिरात्रं गोमूत्रयावकपानं ॥ अनाप
दिकाय पादमित्याहुः ॥ तदुत्तरं प्रत्याब्दिके त्रिवर्षपर्यंतं नक्तं ॥ अनापदितूपवासः ॥ गुरुविप्राद्यर्थकद्रव्यार्थं नव आह्नभोजने त्रि
रात्रं ॥ महौ को हिष्टे द्वादशाहादौ च त्रिरात्रं ॥ द्वौ मासिकादौ उपवासः ॥ त्रिमासादौ नक्तं पंचगव्यं च ॥ प्रत्याब्दिके न्यपुराणेषु च षट्प्रा
णायामाः ॥ दृष्टौ त्रयः प्राणायामाः ॥ तत्रैव निस्पृहस्य भोक्तुर्जपशालिनो वा तदर्धं ॥ क्षत्रियादि आह्नेषु द्वित्रिचतुर्गुणानि क्रमा
त् कार्याणीति स्मृत्यर्थसारे ॥ अन्यत्र तु पार्वण आह्ने षट्प्राणायामाः ॥ त्रिमासादिवत्सरांतमुपवासः ॥ सपिंडन आह्ने च आद्य
मासिके पादोनं कृच्छ्रः ॥ त्रैपक्षिके तदर्धं ॥ द्वौ मासिके पंचगव्यपानं च ॥ प्रत्यब्दनक्तं इदमापदि ॥ अनापदितु द्विगुणमिति ॥ चां
डालोदकसर्पविप्रपशुदंष्ट्रिविद्युत्पातपतनविषोद्धनानाशकैर्मृतानां स्तेनपतिताद्यभोज्यान्नानां च नव आह्नेषु चांद्रं ॥ प्रथ-

समासिकेचांद्रपराकश्च ॥ द्वादशाहादौ पराक एव ॥ द्विमासत्रिपक्षादावतिरुच्छः त्रिमासादौ कायं ॥ आब्दिकेपादरुच्छः ॥ द्वि-
तीयवर्षादावुपवासः ॥ सम्यग्विषयेपि द्विव्यर्थभोजनेष्वेवमेव ॥ अपांक्तेयानामेकादशाहश्चाह्नो भोजने शिशुचांद्रं ॥ यतिव्रति-
ब्रह्मचारिणां तु प्रथममासिकादिषु नवश्राद्धे सूतकान्तस्य च भोजने उक्तं कृत्वाधिकत्रिरात्रोपवासं प्राणायामत्रयपूर्वकघृतप्राश-
नंच कृत्वा व्रतशेषसमापनं ॥ अनापदितुकायं त्रिरात्रोपवासो द्वादशप्राणायामाः पंचगव्याशनंचाधिकं ॥ कामतो भोजने पुनरु-
पनयनमित्यन्ये ॥ अप्यासेतूक्तं रुच्छादिद्विगुणं ॥ आमहेमसंकल्पितश्राद्धेषु तत्तदर्थानि ॥ गुरुविषये तु पवासो नक्तं षट्त्रिंश-
त्प्राणायामाश्च ॥ अतिश्रोत्रियादिपुराणश्राद्धेषु अनुक्तप्रायश्चित्तेषु सर्वश्राद्धेषु च गायत्र्या दशकृत्वापः पीत्वा श्रद्धयति ॥ ततः सं-
ध्योपासनहोमादियथोचितं कुर्यात् ॥ वृद्धिश्राद्धे प्राणायामत्रयं ॥ चोलनामकरणजातकर्मांगश्राद्धेषु चूडाहोमांते च सीमांते
सोमेचाधानांगब्रह्मोदने चामत्यापदि च शुक्तौ सांतपनं ॥ मत्यापदिचांद्रं ॥ अन्यसंस्कारेषूपवासः ॥ अनापदि त्रिरात्रं ॥ अ-
न्यदत्ताकन्यान्यसोपुनर्दत्तायासापुनर्भूः ॥ असंस्कृते पूर्वगर्भे प्रसूते सति द्वितीयगर्भे संस्कारो यस्याः सा पुनरेता ॥ कृत्वादि-
षोडशाहास्यश्चादेव यागर्भिणी सारितोधा ॥ मर्तृशासनोल्लंघिनी कामचारिणी ॥ आसांगर्भेषु शुक्तौ पूर्ववत्सांतपनंचांद्रवा ॥
सर्वस्त्रीप्रथमगर्भेषु चैवं ॥ अनिर्दशाह नवश्राद्धे कामतो शुक्तवतो विप्रस्यानापदिसंवत्सरपर्यंतं भोजनात् प्राक्संहिताध्य-

यनमितिकेचित् ॥ ॥ अथपरिग्रहाशुचिदुष्टभोजनेप्रायश्चित्तानि ॥ ॥ तत्रराजपुरोहितराजभृत्यवैश्यशूद्राणांक्षौद्राजा
विकसाहिषिकस्थानिकभूपालानांस्तेनगायकलक्षकवाधुषिकदीक्षावस्थितानांकदर्यबद्धाभिःशक्तपुंश्चलीदोभिकवैद्यनदन
र्तकगणकानांभगवृत्तिस्त्रीसदृशचेष्टितनिराचारनिषिद्धाचाराणामाचार्याग्निगुरुधर्मशास्त्रगोब्राह्मणादिद्वेषिणांसंवत्सराभ्य
स्तोपपातकानांचर्मकारस्वर्णकारशौण्डिकव्याधपुनर्भूजातभूणभविषकारशस्त्राकारलोहकाराणामन्तोन्मत्तक्रुद्धातुरगणग
णिकानांश्चक्रमद्यस्त्रीमृगजीविनामश्वरथगजारोहणवृत्तीनामुच्छिष्टभोजीक्रूरोग्रपतितपिशूनानांरजकनिर्णैजकैवर्तका
नांशूद्रयाजकाध्यापकचित्रकारशिल्पिब्रह्मविक्रयिणांवृथाश्रम्यनाश्रम्याश्रमभेदिनामपण्यविक्रेतृसोमलताविक्रेतृशैलूषतं
तुवायतुन्तवायकिरातानांचतिब्रह्मचारिणोव्रात्यतथाजकादीनानित्यरोगियोनिमंकीर्णसंकरजातिकुंडगोलकतदन्नाशिना
घाटिकविप्रगोदेववृत्तिमानांपरिदेवनसंबंधिनांगरदसूपकारवैणवोपजीविपारवंडिलिंगानांसूतादिप्रतिलोमजानांकर्मरक्त
तमोग्रदंडपातिनांपुण्यसोमयागात्मविक्रयिणांअनृतवादिद्वेषिहेमकाराणांवृक्षारोपणवृत्तीनांकूटकृत्तृषलीतत्पतितसंब
धिनांतुर्थादिस्वनव्यतिरिक्तकरणैर्नृपतिप्रबोधकानांकितवसृगयाजीविनिषादतत्कर्मकृतांभूल्येनद्विजकार्यकर्तृणांप्राणिव
धजीविलोकायतिकदेवलकस्त्रीजितकुष्ठिकुनरिवश्यावदंतानांपित्रादिविवदमानस्यनद्यादिसंतरणजीविग्रामयाजकत

तुरोहितवणिजपशुमारकदुर्लभसेवककांडपृष्ठानांपर्याहितपरीषपुनर्ष्वग्रेदिधिषूपतितज्जातानांचक्रितौलिकपक्षिरक्षक
 समुद्रतारकहीनांगातिरिक्तांगानांअपुत्रकानग्निं कसुमूषूणांपतिपुत्ररहितस्त्रियाः पंचयज्ञानकृत्वा नित्यपरान्नभोजिविरू
 पपरपाकनिरतस्य पंचमहायज्ञकरणं विना भोजनरूपपरपाकनिवृत्तस्या पंचसंज्ञकज्ञानवर्जितग्रहस्थस्याचार्यपितृमा-
 तृसूतगुर्वग्नित्यागिनां सूतकन्यास्त्रीसत्यविक्रयिणां गृहस्थितोपपत्तिकज्ञातोपपत्तिकस्त्रीपरिग्रहिणो घृतजीविविधिनि
 षेधातीतसूतकिंकुलालानांचतुःषष्टिपलान्नभक्षकरूपकुंडाशिनः कांस्यसीसादिकारवाद्योपजीविभ्रांडैवस्त्रादिकर्तृप
 श्चादिविक्रयिमहर्षविक्रयिणां ताम्नादीनां स्वर्णादिसदृशरूपकर्तृणामित्यादिपापिनामेषां मार्गेतिष्ठतां भिक्षान्नप्रतिग्रह-
 चांद्रायणं ॥ एतेषां कृतनिष्कृतीनां सुरव्यतस्तत्तद्वस्तूपजीविनांचान्नभोजनेदानेयाजनेप्रतिग्रहेचैवं ॥ एतच्च तत्तद्वस्तुपाजि-
 तधनत्यागपूर्वकमेव ॥ कुनरिव कृष्णादंतकुष्ठिप्रभृतीनांच प्रागुक्तानां विप्रान्नदशूद्रस्य शूद्रान्नदविप्रस्यास्वामिकशूद्रस्याप्रसू-
 ताया दुहितुश्चान्नभोजने शिष्टजुगुप्सितान्नस्य महापापिवीक्षितस्य श्चादिस्पृष्टस्योदक्यादिदृष्टस्य गवाघ्रातस्य पक्ष्यवलीढस्य
 असंस्कृतस्य बहुयाचितस्य सरोषसविस्मयदत्तस्य पादस्पृष्टस्यावज्ञातस्यानर्चितदत्तस्या तुष्टिकरस्यात्मानस्य भोजने चाम-
 त्यात्रिरात्रं ॥ अमत्याभ्यासे कृच्छ्रः ॥ मत्याति कृच्छ्रः ॥ मत्याभ्यासे तप्त कृच्छ्रः ॥ ब्रह्मचर्यादेः कायाति कृच्छ्रतप्त कृच्छ्रचांद्रायणम

प्रा.शं.
४७

त्यादिषु क्रमेण पुनः संस्कारश्च ॥ यद्वा त्रिषट् नवद्वादशरात्राणि पयसा भूयोभ्यासे चांद्रं ॥ अत्यंताभ्यासे चांद्रवृद्धिः ॥ आपदि एक
द्वित्रिचतुरूपवासाः ॥ अत्यंतापदि त्रिषट् नवद्वादशप्राणायामाः ॥ आमान्नेषु स्नानं ॥ एतद्दृष्टि विप्रान्न भोजने एकमुक्तं ॥ अना
चारदुष्टाचारेन क्तं ॥ ब्राह्मणब्रुवे स्नानमष्टशतजपश्च ॥ एवं शारवारंडान्नस्य ब्राह्मणादिसंघाताद्युपदेशत्यक्तादिरूपस्थानं क-
स्वामिकरूपस्य वा गणान्नस्य कोमुक्तेत्यादि स्मयादिना दीयमानदुष्टान्नस्य नगरमाधुकराद्यन्नस्य आसन्नानं गुणिनां सन्नानं पाप
कर्मणां कुरुते यस्तदन्नस्य च भोजने प्राग्वदेव ॥ आचारदुष्टोस्वरे भोजनप्रकरणे गणिकाद्यभोज्यान्नमक्षणे चैवमित्युक्तं ॥ ॥
अथ जातमृताशौचान्न भोजने प्रायश्चित्तं ॥ ॥ द्विजाशौचे सवर्णानां सुपवासस्त्रिरात्रं वा ॥ विप्रक्षत्रियवैश्यभूद्राशौचेषु अम
त्याविप्रो मुक्तान्तैकद्वित्रिरूपवासान् कुर्यात् ॥ अभ्यासे त्वेकत्रिपंचसप्तोपवासाः ॥ यद्वाभ्यासे द्वात्रिंशत्षष्टिशतप्राणायामाः
॥ उपवासैः प्राणायामानां समुच्चय इत्येकं ॥ अन्येत्वापि अज्ञानत एवासकृत् भोजने एवैतत् ॥ अभ्यासे त्वधिकमित्याहुः ॥ म
त्याचेत्कायसांतपनमहासांतपनचांद्राणि ॥ एकद्वित्रिचतुःकायानिवा ॥ मत्याभ्यासे कायातिरुच्छ्रतमरुच्छ्रचांद्राणि ॥ कामतो
भूयोभ्यासे एकद्वित्रिषण्मासेषु क्रमेण यावकव्रतं ॥ अत्यंतापदि मत्याभ्यासे पि प्रागुक्तप्राणायामा एव ॥ अज्ञानात् मुक्तौ छर्द
ने चानापद्यपि अष्टविंशतिशतपंचशताष्टसहस्रगायत्रीजपो वा बोध्यः ॥ द्विजाशौचे शूद्रस्य मुक्तौ स्नानं ॥ शूद्राशौचे शूद्रस्य

४७

स्नानं पंचगव्यं च ॥ आशौचि विप्रस्पृष्टपानीयपाने पंचगव्यमज्ञानतः ॥ ज्ञानतश्चेदुपवासः ॥ ब्रह्मचर्यादेस्तत्पाने पंचगव्यमुपवा
 सश्च ॥ प्रत्यहं सहस्रजपश्च त्रिरात्रं ॥ जाताशौचे आहिताग्न्याशौचे च लघुसर्वयोज्यं इत्येके ॥ आशौचे मुक्तवतं न स्पृशेदापुरीषो
 त्सर्गात् ॥ इदं च प्रायश्चित्तं तद्वर्णनामाशौचव्यपगमे कार्यं ॥ तावदाशौचान्नभोजिनोऽप्याशौचात् ॥ एतच्चाशौचि स्वाभिकान्न
 भोजन एव ॥ आशौचि स्पृष्टाशौचि स्वाभिकान्नभोजने तु तत्प्रायश्चित्तद्वयसमुच्चय इत्यन्यत्र विस्तरः आशौचि गृहे न्यदीयान्न
 भोजनेऽपि नक्तमुपवासो वा प्रायश्चित्तं ॥ अथ कापालिकान्नभोजने तज्जलपाने च क्रमात्कायतदर्थं च ॥ अभ्यासे द्विगुणं ॥ सत्या
 प्यासे चतुर्गुणं ॥ तत्स्त्रीसंगमने चैवं ॥ अत्यंताभ्यासे षड्विंशं ॥ अन्नसत्रप्रवृत्तभ्याग्निहोत्रिणाश्चाशौचवत्पितृदीयामानेषु
 दोषो न तयोः पक्षान्नग्रहणे तु क्रमेणैकरात्रं यावकव्रतं द्वादशचतुर्विंशतिः प्राणायामावा ॥ पक्षे मासे वा देवपितृभोजयतोऽ
 न्नाशने चांद्रं ॥ पतितगृहवासान्नभोजनप्रतिगृहेषु ज्ञानाभ्यासे मासोपवासाः ॥ अज्ञानाभ्यासे चांद्रं ॥ पूर्वगणितव्यतिरिक्त
 निषिद्धाचरणशीलानामन्नभोजनेतूपवासः ॥ बत्सराभ्यासे पराकः ॥ उक्तातिरिक्तनिषिद्धमूलफलपत्राद्यशने उपवासः ॥ ॥
 इति निर्दिष्टान्नादनप्रायश्चित्तानि ॥ ॥ अथ नटादिकर्मकरणे ॥ ॥ वशीकरणोच्चाटनादिकेपेभिश्चारे शक्तौ सत्यामपालनरू
 पे विना कारणं गृहान्निष्काशने संभोगादित्यागरूपे च भार्यात्यागेऽपि उपपातकसामान्यप्रायश्चित्तानि शक्त्यापेक्षया योज्यानि

अत्रोपपातकप्रायश्चित्तेषु यथोपदिष्टं विप्रस्येव ॥ क्षत्रियस्य पादोनं ॥ वैश्यस्यार्धं ॥ शूद्रस्य पादं ॥ तत्स्त्रीणां तदर्थं ॥ रजस्वलानां
तत्र तत्रोक्तमेव कार्यं ॥ ॥ इत्युपपातकप्रायश्चित्तानि ॥ ॥ अथ महापातकेषु तत्रादौ ब्रह्महत्याप्रायश्चित्तं ॥ ॥ तत्र ब्राह्मण-
त्वप्रकारकज्ञानपूर्वकं मारणकामनया ब्राह्मणवधे मरणादेव शक्तिः ॥ तच्चात्मनोऽग्निप्रवेशने षट्गुपतनेन वा ॥ अथ वा ब्रह्महत्या
पापशक्त्यर्थं बाणलक्ष्मीभूतोयमिति जानतां धनुर्भूतां युद्धभूमौ स्वेच्छ्यालक्ष्य भवनेन ॥ अत्र तादृशो बहु प्रहारार्तो मृतकल्पो भव
नृयदि पुनर्जीवेत्तदापिशक्त्यति ॥ मरणांतं प्रायश्चित्तं क्षत्रियादेरेव विप्रस्यतु तत्तद्वक्ष्यमाणं प्रायश्चित्तं द्विगुणं कार्यमिति मिताक्ष
रा ॥ अज्ञानतो निच्छया वा कृतं तु ब्रह्मवधे हतविप्रशवशिरोध्वजहस्तस्तत्कपालालासे गृहीतान्यदीयकपालोस्वकर्मरव्यापयन्
ब्रह्मचारिधर्मवान् त्रैवर्णिकाचार्यादिदर्शने मार्गादपक्रमन् त्रिषवणस्नायी अध्ययनाध्यापनादिषट्कर्मणि वर्जयन् समंत्रकस्ना
नसंध्योपासनमात्रं कुर्वन् रात्रौ वीरामनीजटीमुंडीवा वन्यफलमात्राहारी तदभावे त्वसंकल्पितविधौ मशुक्तवज्जनसप्तागारेष्वेव
सौक्ष्म्यं मृत्पात्रेण चरन् क्षमीदांताचारः कंबलक्षौमशयानो चीरवल्कलान्यतमवासा बहिर्ग्रामाद्देवालयं दिसमीपवासी विप्रगृहा-
ण्य प्रविशन् द्वारादेव तत्तद्गृहान्नमस्कुर्वन्नेककालाशी भिक्षाया अलासे उपवसन् द्वादशवर्षाणि क्षपयेत् ॥ ध्वजश्च शवनिर्हरणार्थं
खट्वांगस्येव ॥ एतदशक्तौ षष्ट्युत्तरत्रिशतधेनवस्तन्मूल्यं वा हेमरौप्यान्तरस्य षष्ट्युत्तरत्रिशतनिष्कानि ॥ अत्राशक्तौ तावत्सं

कानिपादनिष्कानिवा ॥ अत्रांतेशतंदशवागावोदक्षिणाविप्रभोजनादीतिकेचित् ॥ पितृमातृसोदरगुरुश्रीत्रियाहिताग्न्याचा
 र्यादिविप्रवधेतुमरणपर्यंतमेतदेवव्रतं ॥ भिक्षाशनंचलोहितशरावेणेति ॥ अत्रगोसहस्रादिकद्वादशाब्दमित्यन्ये ॥ द्वादशाब्दप्र
 तमध्येचोरव्याघ्रादिहन्यमानस्यब्राह्मणस्यतादृशगवांद्वादशकस्यवारक्षणेद्विजान् विज्ञाप्याश्वमेधावभृथस्नानेवासद्यएवशु-
 द्धिः ॥ प्रक्रांतव्रतमध्येमरणोपितावर्तेवपापक्षयः ॥ एवंव्रतमध्येगोविप्रार्थेप्राणपरित्यागेतत्पर्यंतंआपारं कृत्वाजीवनेपिवासद्य-
 एवशुद्ध्यति ॥ यद्वाव्रतमध्येकुष्ठादिदीर्घतीव्रव्याधिग्रस्तंविप्रं गांवा औषधैः संरक्ष्यंतदेवशुद्धोत् ॥ एवंव्रतमध्येचोराद्यपहृत-
 विप्रधनार्थेनैः सहयुक्त्वातद्धनस्यविप्रायप्रापणेतन्निमित्तमरणोवा बहुशस्त्रक्षतस्यमृतकल्पस्यतैस्त्यक्तस्यधनानयनंविनापि
 जीवनेपिवासद्यएवशुद्धिः ॥ नत्वग्रेपुनर्व्रतकरणं ॥ इदंचामत्यानिच्छयावानिर्गुणंविप्रंहंतुर्ज्ञेयं ॥ प्रक्रांतव्रतक्षत्रियस्यजातिमात्र
 विप्रस्यचक्रामतःसगुणेनवधेकृतेद्वादशाब्दकार्यं ॥ अज्ञानतःषडब्दं ॥ मितहविष्याशिनः ॥ शाखांतंत्रिर्वेदसंहिताब्राह्मणपारा
 यणंवा ॥ पूर्वमेवाहिताग्नेःकृतप्रकृतियज्ञस्यविश्वजिदभिजित्त्रिवृदग्निष्टतामन्यतमयामकरणांवा ॥ विंध्योत्तरवासिनातुनिर्गु-
 णेनसगुणेनवाजातिमात्रनिर्गुणविप्रवधेविकर्मवर्जितचातुर्वर्ण्यात्यथिभिक्षांकुर्वताछत्रोपानहर्जितेनगोकुलगोष्ठग्रामतपोव-
 नतीर्थादिषुस्वकर्मरथापयन्समुद्रसेतुदर्शनस्नानेकृत्वाविप्रभ्योभोजनवस्त्रपवित्रादिदेयंअत्रगोशतंदक्षिणा ॥ जातिमात्रवि

प्रस्यवेदाभ्यासादिहीनेन धनवता वधे वेदवित्संप्रदानजीवनपर्याप्तभूत्यादि धनदानं ॥ द्वादशवर्षोपभोग्यद्रव्यसहितगृहदानं वा ता
वत्सर्वस्वदानं वा ॥ अशक्तो उत्तरोत्तरं ॥ अत्र प्रतिगृहीतुर्वैश्वानरेश्वरनाहिताग्निर्वैश्वानरश्चरुः प्रायश्चित्तं ॥ अज्ञानतः सोमया
गदीक्षितब्राह्मणवधे चतुर्विंशतिवार्षिकमुक्तव्रतं गोसहस्रद्वयं वा ॥ आचार्यादिवधेऽप्येवं ॥ गोसहस्रसहितं द्वादशाब्दमित्यन्ये ॥ अ
तिगुणवता गुणहीनस्याज्ञानतो वधे पूर्वोक्तव्रतं वर्षे कृत्वा ते रत्नहेमगोधान्यतिलदधिघृतदानं ॥ मत्स्यादौ द्विगुणादि ॥ ज्ञानतो ब्रा
ह्मणजातीयषट्पदवधेऽथ द्रव्यव्रतं ॥ अज्ञानतस्तद्वधे गंगायमुनासंगमे त्रिषवणस्नायी त्रिरात्रोपवासेन शक्यति ॥ पतितब्राह्मणवधे
त्रिवर्षे प्रत्यहंप्राणायामशतपूर्वकं गायत्रीजपपूर्वकं च वने भिक्षाशनमंते षोडशविप्रभोजनं च ॥ अनुपनीतविप्रवधे निर्गुणविप्रव
धोक्तं षडब्दं ॥ अनुपनीतत्वेन तस्य निर्गुणत्वात् ॥ अविज्ञातस्त्रीपुंस्त्वादिकस्य ब्राह्मणगर्भस्य वधे तु द्वादशाब्दं ॥ विज्ञातस्त्रीत्वादौ
तत्तत्प्रयुक्तं ॥ अत्रैकप्रयत्नकृतानेकविप्रवधेऽप्येकमेव प्रायश्चित्तं तत्रेण ॥ तत्र त्वंच समानदेशकालकर्तृत्वेनागृत्यमाणविशेषत्वं ॥
अनेकप्रयत्नकृतं तु नानावधे प्रायश्चित्तावृत्तिस्तृतीयविप्रवधपर्यंतं ॥ चतुर्थेतु विप्रवधे प्रायश्चित्ताभावः ॥ केचिदामरणमुक्तप्राय
श्चित्ताचरणमित्याहुः ॥ बहुभिरेकविप्रस्यवधे यदीयप्रहारेण मरणं संप्लाक्षप्रस्त्रवणादारभ्य पश्चिमोदधेः प्रतिस्त्रोतः सरस्वतीगच्छे
त् ॥ अन्येषामाभान् कृच्छ्रान् चरेयुः तिरस्कृतनिर्गुणविप्रस्यक्रोधाद्विषशस्त्रादिनिर्गुणोपरिमरणे त्रैवार्षिकं तद्व्रतं ॥ निमित्तिनो

गुणवत्त्वेत्वं गृहक्षेत्रादिसंबंधे निर्गुणमरणे सगुणस्यापि त्रैवार्षिकमेव ॥ सगुणस्य तथा मरणो तु द्वादशाब्दमेव ॥ यदा त्वाक्रोश
ताडनादिसंबंधमंतरेण फ्रांत्यादिवशात्परमुद्दिश्य विप्रस्थात्सहनने तु हंतुरेव दोषो नोद्दिश्यस्य ॥ तथा यत्राक्रुष्टोपि मरणादवर्क
धनदानादिना तोषित उच्चैः श्रावयति नाक्रोशकस्थापराध इति सोऽप्यदोषः ॥ अथानुग्राहकादीनां तत्र साक्षादनुग्राहकः ॥ कर्तुर्द्वा
दशाब्दं चतुर्विंशत्यब्द षडब्दादियत्प्राप्तत्वात्तत्पादो न चरेत् ॥ प्रयोजकोऽर्थः ॥ अनुसंतापार्थपादं ॥ निमित्तकर्ता पादं चरेत् ॥ अत्र
चतिरस्कृतत्वाद्यनुपादोक्ता व्यवस्था ॥ निमित्तकर्तृकत्वे ॥ अनुग्राहकप्रयोजकादीनामपि येनुग्राहकप्रयोजकादयस्तेषाम
पि प्रायश्चित्तं कल्प्यं ॥ तथा प्रोत्साहकादीनामपि दंडप्रायश्चित्तं कल्प्यं ॥ प्रोत्साहकः सहायश्च तथा मार्गानुदेशकः ॥ आश्रयः श
स्त्रदाता च भक्तदाता विकर्मणां ॥ उपेक्षकः शक्तिमांश्चेद्दोषवक्तानुमोदकः ॥ य एव मित्रमाणां तु ब्राह्मणं समुपेक्षते ॥ अकार्य
कारिणां त्वेषां प्रायश्चित्तं प्रकल्पयेदिति ॥ कस्मिंश्चिद्ब्रह्मवधे प्रयोजकस्यान्यस्मिन्साक्षात्कर्तृत्वे एकस्यगुरुलघुप्रायश्चित्तसंनि
पातस्तत्र द्वादशवार्षिकादिगुर्वंतः पातिनः प्रयोजकादिलघुप्रायश्चित्तस्य प्रसंगादिसिद्धिर्न पृथगनुष्ठानं ॥ अग्निदगरदशस्त्र
पाणिधनापहारि क्षेत्रहरदारहारकाः शापोद्यत आथर्वणाद्यभिचारैर्हंता राजगामिपैशुनकर्ता चैते वर्तमानतत्तद्वापारा-
आततायिनः एषामग्निविषशस्त्रादिहरणमात्रेण निवारणसंभवे यदितद्वधः क्रियते तदा तत्तद्वधनिमित्तं प्रायश्चित्तं भव

प्रा.शे.
५०

त्येव ॥ अशक्यनिवारणे तु गोविप्रादीनामप्येषां हननादाबुधतानां वधे दोषाभावः ॥ क्षत्रियादीनां ब्रह्मचारिवनस्थयतीनां च क्र-
मेण द्विगुणं त्रिगुणं चतुर्गुणं च प्रायश्चित्तं ॥ केचित्तु क्षत्रियवैश्यशूद्राणां कामतः प्रवृत्ता वेत द्विषये मरणमेव तच्च सर्वस्वदानपूर्व-
कं मुंडितसर्वांगस्य करीषाग्नावेव ॥ अकामतस्त्वामरणं महाव्रताभ्यास इत्याहुः ॥ यत्तु यथोक्तं प्रायश्चित्तं विप्रस्यैव क्षत्रियस्य त-
त्पादो न वैश्यस्यार्थं ॥ शूद्रस्य पादमिति स्मृत्यंतरे उक्तं ॥ तत्प्रातिलोभ्यानुष्ठितमनुष्यवधचौर्यपारदार्यपारुष्येति चतुर्विधसाह-
सव्यतिरिक्तपापविषयं ॥ बालघृद्धस्त्रीणामर्थं ॥ ब्रह्मचारिणोऽपि षोडशवर्षात्पूर्वबालत्वादर्थं ॥ षोडशवर्षादूर्ध्वतस्य द्विगुणं ॥
अनुपनीतबालानामनूढस्त्रीणां च पादमेव ॥ विप्रात्क्षत्रियायां उत्पन्नो मूर्धावसिक्तस्तस्य क्षत्रियन्यूनमर्धं द्वादशाब्दं ॥ एक-
मनुलोमेषु सर्वत्र न्यूनत्वमूर्ध्वं ॥ प्रतिलोमोत्पन्नानामनयेव दिशा प्रायश्चित्ताधिक्यमप्यूर्ध्वं ॥ साग्निकस्याज्ञानान्महापापेन-
दग्नीनुत्रादय अप्रायश्चित्तं पालयेयुः ॥ ज्ञानाच्चेदग्नीनष्कप्रक्षिप्य मरणांतं प्रायश्चित्तं ॥ आत्मघाते तु तत्पुत्रादयो मृतजाती-
यवधप्रायश्चित्तं समुचितंतं स कृच्छ्रद्वयंचाद्रकुर्युः ॥ आत्मघातादिपापिनां शवस्य शालंकरणवहनदहनशुपातास्थिसंचय-
दशाहक्रियादिकमज्ञानतः कृत्वा मनुक्तं स कृच्छ्रद्वयंचाद्रवा ॥ ज्ञानतो द्विगुणं ॥ तस कृच्छ्रसहितंचाद्रवा ॥ एषु स्पर्शाशुपात-
भिन्नेष्वेकेककरणे तु ज्ञानतः सप्ताहसाध्यं सातपनंतं स कृच्छ्रं वा ॥ अज्ञानतो मासं भिक्षाहारस्त्रिषवणस्नानंच ॥ स्पर्शाशु

५०

पातयोस्तु प्रत्येकमेकोपवासः ॥ मत्याभ्यासे कच्छातिकच्छाचांद्रादियोग्यतया योज्यं ॥ आहिताग्नेश्चैतादृशस्य लौकिकाग्निना
 दाहोऽमंत्रकः दाहकर्तुः प्राजापत्यमात्मघातादिप्रायश्चित्तपुत्रादिः कृत्वास्थीनि विधिवद्देहते ॥ ॥ अथ ब्रह्महत्यादिप्रतादे
 शविषय उच्यते ॥ ॥ स द्विविधः ॥ ताद्रूप्यता प्रतिपादनेन सादृश्य प्रतिपादनेन वा ॥ तत्राद्यविषये ब्रह्महव्रतं पादोनं ॥ द्विती
 यविषये त्वर्धं ॥ तत्राद्यं यथा ॥ सोमयागस्थे क्षत्रियतस्थे वैश्ययोरात्रेऽप्यश्ववधः ॥ रजोदर्शनात्प्रभृतिषोडशादिनां तं वंध्यातिरि-
 क्तास्त्री आत्रेयी अत्रिगोत्रोत्पन्नानारीचगर्भिणी च ॥ केचित्तु तादृशी वंध्याप्यात्रेयीत्याहुः ॥ आत्रेयी विप्रसंबंधिन्येव विप्रतुल्या
 ॥ अत्रापि सगुणानिर्गुणादिव्यवस्था सर्वा योज्या ॥ एवं यागस्थस्त्रीवधः ॥ आहिताग्निदिजाग्न्यभार्यावधः ॥ विप्रवधफलकानृ
 तसाक्ष्यं विप्रसंबंधिनिक्षेपहरणं च ॥ अत्र नववार्षिक ब्रह्महव्रतं ॥ कामादि कृते द्वे गुण्यादि ॥ नात्र प्राणांतिकत्वं ॥ क्षत्रियाया
 त्रेयीवधे तु क्षत्रियादिवधोक्तं प्रायश्चित्तं ॥ द्वितीयं यथा ॥ गुरूणां मुख्यानामाक्षेपोऽनृतपापाभिर्शंसनं च ॥ वेदानामप्रामाण्या-
 भिधानं ॥ विप्रातिरिक्तमित्रवधः ॥ अधीतवेदस्य बौद्धादिशास्त्रावष्टभेन नाशनं ॥ प्राणिमात्रवधफलकानृतसाक्ष्यं ॥ गुणव
 त्परस्परं स्पर्धायां गुणवत्परीक्षायां वानृतवचनं ॥ राजकुले ब्राह्मणपीडाजनकपैशून्यं चेत्यादि ॥ एतेष्वन्येषु च पूर्वोक्तेषु च
 ब्रह्महत्या सदृशेषु षोडश ब्रह्महव्रतं ॥ एषुकपालध्वजधारणादिकं नास्ति ॥ ब्राह्मणादिहनने कृतनिश्चये तदर्थं समागत्य स

स्य कृशश्चादिप्रहारेकृते कथंचित्प्रतिघातादिप्रतिबंधवशादसौ न मृतस्तथापि प्रहर्तुं रथावर्णं ब्रह्म हत्याप्रायश्चित्तं भवत्येव ॥
तच्च पादोनमिति मिताक्षरादौ ॥ मनसानिश्चितब्रह्मवधस्य स्वत एवोपरतजिघांसस्य द्वादशरात्रमुदकमात्रमक्षतयोपवासाः
चिकित्सादिना उपकारे क्रियमाणे विप्रादिमरणे तु न किमपि पापं ॥ ॥ इति ब्रह्म हत्याप्रायश्चित्तप्रकरणं ॥ ॥ अथ स्ररापा
नप्रायश्चित्तानि ॥ ॥ मदजनकोल्लविकारविशेषः स्ररा ॥ तस्याविप्रैर्ज्ञानपूर्वकामतः सकृदपि पाने मरणांतमेव तेषां प्रायश्चि
त्तं ॥ तच्चाग्निवर्णस्ररां बुगोघृतगोक्षीरस्त्रीगवीमूत्राणां अन्यतमपानेन ॥ पानंचलोहपात्रेण ताम्रपात्रेण चार्द्रवासाः कुर्यात् ॥
तत्पानेनाप्यमरणे तु यावत्प्राणवियोगंतदनंतरमनशनं ॥ मरणांतिके चास्मिन् वर्षदुपदेशो नावश्यकः ॥ किंतु स्वपर्यालोचनेना
पि ॥ अकामतो जलबुद्ध्या वा एकवारं स्ररापाने गोकेशमेषादिलोमनिर्मितवस्त्रावृतस्य जटिलस्य द्वादशवार्षिकं ब्रह्महव्रतं ॥ अका
मतोभ्यासे तु मरणमेव ॥ उदकबुद्ध्या पीतायाः स्ररायास्तत्कालमेव वमने तु पूर्वोक्तधर्मवतो वर्षत्रयं रात्रौ सकृत्तिलकल्कतंदुलक
णान्यतरमात्रमक्षणं न त्वन्मक्षणाप्रत्यहंपंचगव्यपानंच ॥ अथ बोभयत्रभूमिदानपूर्वकं पुनः संस्कारः ॥ अनेनेहव्यवहार्य
तैव ॥ द्वादशाब्दासमर्थस्य पापक्षयोपीति मिताक्षरा ॥ अज्ञानतः स्ररायास्तालुमात्रसंयोगे वार्षिकमिदं ॥ ज्ञानतो द्विगुणं ॥ अ
कामतः स्ररासंस्पृष्टस्य शुष्कतद्रसस्यान्नस्य द्रव्यांतरस्य च वा मक्षणे तु पुनः संस्कार एव ॥ विप्रस्य स्ररागंधाघ्राणे सांतपनकच्छं

अकामतः कायं ॥ अत्र क्षत्रियवैश्ययोः पादपादहानिरिति प्राञ्चः ॥ ज्ञानतः कामपूर्वस्करापानेतु मरणमेव सर्वेषां ॥ गौडीमाध्वी
 च गौणीस्करा ॥ सुरव्यातुपैष्येव ॥ तत्र सुरव्यायां प्रायश्चित्तमुक्तं ॥ गौडीमाध्वीस्तु मत्याभ्यासे अमत्यात्यंताभ्यासे च माधवीये ॥ म
 त्यामद्यममत्यावापुनः पीत्वा द्विजोत्तमः ॥ ततो गिनवर्णं तत्पीत्वा मृतः श्रद्धेस्स किल्बिषात् ॥ अकामतो गौडीमाध्वीः सकृत्सने-
 द्विजानां कृच्छ्रातिकृच्छ्रं चाद्रं च कृत्वा पुनः संस्कारो घृतप्राशनं च ॥ मतिपूर्वकं तयोः सकृत्सने च्छर्दने च त्रैवार्षिकं कणभक्षणं ॥
 कामतो द्विस्त्रिरभ्यासे च्छर्दने च षडब्दं ॥ उपयत्र च्छर्दनाभावे ष्वेवमेव मिति स्मृत्यर्थं सारे ॥ अकामतो द्विस्त्रिरभ्यासे तु अब्द
 कृच्छ्रपुनः संस्कारश्च ॥ अमत्यामत्यावाधिकाभ्यासे द्वादशाब्दमिति स्मृत्यर्थं सारे ॥ तेन पूर्वोक्तं माधवीयं मरणातिकं द्वादशाधि
 काभ्यासेनिरंतरं बहुकालाभ्यासे वा योज्यं ॥ ॥ अथ मद्यपाने प्रायश्चित्तं ॥ ॥ पनसादिजन्यं मदकारणं द्रवत्द्रव्यं मद्यमिति
 माधवः ॥ तच्चैकादशधा ॥ पानसंद्राक्षं माधुकरं र्वार्जूरं तालं मेक्षवं मधूत्थं सैरमारिष्टं मैरेयं नारीकेलजमिति भेदात् ॥ एतत्सने
 क्षत्रियादेर्न दोषः विप्रस्यामत्या सकृत्सने तस कृच्छ्रपूर्वकं पुनः संस्कारः ॥ ज्ञानतः कामतश्च सकृत्सने कृच्छ्रातिकृच्छ्रं समुद्रगा
 यानद्यां चाद्रं कृत्वा पुनरुपनयनं घृतप्राशनं च ॥ सुरवमात्रप्रवेशो तु षट्शत्रं पद्मोदुंबरबिल्वपलाशकुशोदकपानं ॥ गौडीमा
 ध्वीस्तु सुरवमात्रप्रवेशो द्विगुणं ॥ कामतस्त्रिदमेव द्विगुणं ॥ अभ्यासे तु तस कृच्छ्रादेश्चाद्रादेश्चाहतिः ॥ अत्यंताभ्यासे मरण-

मेव ॥ अज्ञानतोत्पत्ताभ्यामेद्वादश वार्षिकं ॥ प्रांचस्तु विप्रस्य कामतः सकृदपितालादिमद्यपाने मरणांतमेवेत्याहुः ॥ अनन्यौष-
धसाध्यव्याध्युपशमनार्थे सरापाने तु ज्ञानकृते त्रैमासिकमब्दपादं चांद्रायणं वा कृत्वा पुनरुपनयनं ॥ मद्यपाने तु तथा कृते तप्त-
कृच्छ्रसहितः पुनः संस्कारः ॥ ज्ञानकृते तु तप्तकृच्छ्रपराकचांद्राणि मद्ये तप्तकृच्छ्रद्वयं ॥ पुनः संस्कार उभयत्र सरादेः पानविषये
प्रायश्चित्ततत्सिद्धादिभिः कार्यं ॥ अस्यानुपनीतस्य सरापाने तु त्रैवार्षिकं पित्रादिभिः कार्यं ॥ अनूदाया एतदर्थं ॥ कामकारेपिनान-
योर्मरणांतिकं किंतु द्विगुणं तेन षट्वार्षिकं उपनीतस्य षोडशवर्षपर्यंतं षडब्दं ॥ केचित् द्वादशवर्षपर्यंतं पादमेव ॥ तदूर्ध्वमर्धमित्या-
हुः ॥ एवं वृद्धातुरस्त्रीणामप्यर्थं ॥ एवं रोगनाशार्थं पाने पिवालादीनां यथायोग्यं कल्प्यं ॥ ॥ अथ सरापानसमानि पापानि ॥ ॥
वैदनिंदा व्यसनासत्त्याधीतवेदविस्मरणं कूटसाक्ष्यं विप्रव्यतिरिक्तमित्रवधः मत्यात्यं ताभ्यामेनगर्हितपलांडुादिभक्षणं रजस्व-
लामुखचुंबनं वाङ्मनः कायकर्मणामनाजैवरूपं जैहं आत्मोत्कर्षार्थं राजकुलादौ चतुर्वेदोहमित्याद्यनृतभाषणं एतानि सरा-
पानसमानानि ॥ अत्र ब्रह्मवधसमानानामपि केषांचिद्गणनं प्रायश्चित्तविकल्पार्थं एतेषु सरापानसमेषु अर्धप्रायश्चित्तं ॥ ॥ इ-
ति सरापानादिप्रायश्चित्तानि ॥ ॥ अथ स्वर्णस्तेयप्रायश्चित्तं ॥ ॥ विप्रस्वामिकाशीतिगुंजापरिमितसुवर्णपिहरणं म-
हापातकं ॥ इतो न्यूनहरणं महापातकं ॥ अपहरणं च समक्षं परोक्षं वा बलाच्चौर्येण क्रयादिस्वत्वहेतुं विनाग्रहणमुच्यते ॥ ज्ञा

नतस्तुतत्कर्तृलोहमयं सुसलमादाय प्रकीर्णकेशः स्वदोषं स्वर्णापहारारब्ध्यापयन् अनेन सुसलेन मां प्रहरेदिति वदन् राज्ञे
सुसलमर्पयेत् ॥ तेन सकृदेवाभिहतो मृतः शतद्वयः ॥ यदि हृदप्रहारार्तोऽपि जीवेत्तदापि शतद्वयमिति ॥ न ब्राह्मणं हन्यादित्यादिनिषेध
स्तुरागप्राप्तविप्रवधविषयः ॥ अहनेने राज्ञः पापश्रवणात् ॥ माधवस्तु एकस्य तस्य मरणे बहूनां तदीयमित्रकलत्रादीनां अनाथत
यामरणं संभाव्य यदि राजा दयया धनदंडादिपुरःसरं मुञ्चति तदापि शतद्वयमिति आह ॥ यदि राजा हृदं हंतुमसमर्थस्तदा तस्मिन्मय
मायुधं तस्मै दद्यात्तेनात्मानं घातयेत् ॥ मरणात्सूतो भवति ॥ यत्पूर्वकामतो हरणे मुंडितकेशो घृताक्तः स्वकर्मस्व्यापयन् गोमया
ग्निना पादप्रभृत्यात्मानं दाहयेत् ॥ एतच्चापत्तस्तस्वर्णादेकादशगुणं स्वर्णं तस्वामिने दत्तैव कार्यं ॥ गुरुश्रोत्रिययागस्थविप्रस्व
र्णहरणो कारीषाग्निदाह एव ॥ क्षत्रियादीनामपहर्तृत्वे सर्वथा कारीषदाह एव ॥ स्मृत्यर्थसारे तु स्वर्णस्तेयी विप्रो ब्रतमेवाचरेत्
॥ न दंडेनात्मानं घातयेन्न च राजा विप्रं हन्यादित्युक्तं ॥ अकामतोरजतादिबुध्यापहारेण सप्तवार्षिकं द्वादशवार्षिकं ॥ कामतो
रजतादिबुध्यापहारेण्येतदेव ॥ शूलपाणिस्तु कामतोरजतादिबुध्यापहारेण्येतदेव द्वादशाब्दं ॥ अकामतस्तु तद्बुध्यापहारेण्येतदुषड्वा-
र्षिकमित्याह ॥ द्वादशवार्षिकविषयेऽपहर्तुर्महो धनिकत्वे आत्मतुलितहेमदानं ॥ निर्गुणस्वामिकहरणे सगुणस्थनववार्षिकं ॥ क
श्चित्सादोनस्वर्णहरणेऽप्येतदेवाह ॥ यदाक्षस्वामिकुटुबभरणार्थं सगुणोऽपि विप्रो निर्गुणस्वामिकमपहरति तदा षड्द्वंद्वं तीर्थ

यात्रासहितं षट् वार्षिकमिति माधवः ॥ कश्चिदर्थस्सुवर्णहरणोऽथेतदेवाह ॥ ब्राह्मणान्यस्वामिकस्सुवर्णहरणं न महापातकं ॥ किं
तूपपातकमिति मिताक्षरा ॥ यदा त्वपहारानंतरमेवानुत्पत्त्यजति प्रत्यर्पयति वा तदा चतुर्थकालमिताशनस्त्रिवर्षमवस्थानं
क्षत्रियादिस्सुवर्णापहारेऽथेतदेवेति केचित् ॥ क्षत्रियादिस्वामिकं हरणमुपपातकमित्यपरे ॥ रजतताम्रादिसंयुष्टस्सुवर्णाप-
हारेऽपि द्वादशाब्दमेव ॥ यस्तु ताम्रादिकस्य रसवेधाद्यापादितस्वर्णत्वस्यापहारः स उपपातकमेव ॥ मनसापहारसंकल्प्य प्रवृ-
त्तस्य स्वतएव उपरतस्य द्वादशरात्रं वायुभक्षणं मनसि पापध्यानमात्रेण प्रणवव्याहृतिजपपूर्वकं त्रिरात्रं प्राणायामाः ॥ वाचा
भिलाषे प्राजापत्यं ॥ स्त्रीबालादिष्वर्धादिव्यवस्था प्राग्वत् ॥ क्षत्रियादेः अपहर्तृत्वेऽक्रमेण द्विगुणं त्रिगुणं चतुर्गुणं ज्ञानतस्तु
मरणमेवेति शूलपाणिः ॥ क्षत्रियादेः पादपादहानिरेव ॥ द्वैगुण्यादिकं तु प्रकरणात् विप्रवधविषयमिति भवदेव ॥ बालाग्रमा-
त्रस्सुवर्णापहारे एकः प्राणायामः ॥ लिप्तामितापहारे तत्रयं ॥ राजसर्षपतुल्येतच्चतुष्टयं अष्टोत्तरशतगायत्रीजपश्च ॥ गौर-
सर्षपतुल्ये अष्टसहस्रगायत्रीजपः ॥ यवमितस्सुवर्णस्तेये दिनद्वयं तज्जपः ॥ कृष्णालस्वर्णस्तेये सांतपनकच्छं ॥ माषस्वर्णाप-
हारे मासत्रयं गोमूत्रयावकपानं ॥ पंचगुंजात्मको माषस्तेस्सुवर्णस्तु षोडश ॥ माषाधिकस्सुवर्णमानन्यूनहेमापहारे वत्सरयावकव्र-
तं ॥ सुवर्णपरिमाणतो न्यूनस्यापि बलादपहरणे मरणांतमेव ॥ सुवर्णमानन्यूनरजतस्तेये सांतपनंतत ऊर्ध्वदशनिष्कपर्यंतं

चांद्रं ॥ तत आशतनिष्कं चांद्रद्वयं ॥ तत आसहस्रात् त्रिगुणं ॥ सहस्रनिष्काधिकरजतस्तेये स्वर्णस्तेये समत्वान्नवाब्दं ब्रह्महव्रतं ॥ तस्य
 कांस्यपित्तलादीनां सहस्रनिष्कमितस्तेये पराकं ॥ निष्कसहस्ररजतमूल्यानां एषां स्तेये द्वादशाब्दं ॥ एवं दशनिष्कमूल्यरत्नह
 रणे चांद्रं ॥ आशततद्वयं ॥ आसहस्रतन्त्रयं ॥ सहस्रनिष्काधिकमूल्यरत्नहरणे ब्रह्मवधसमत्वान्नवाब्दं ॥ सहस्राधिकविप्रमू-
 ल्यविप्रस्वामिकाश्वमनुष्यभूमिगोव्रजानां स्रवर्णभिन्ननिक्षेपस्य च हरणमित्येतानि स्रवर्णस्तेयसमानि ॥ एतेषु षडब्दं ॥ सह
 स्राधिकमूल्यविप्रस्वामिकवस्तुमात्रहरणं स्रवर्णस्तेयसममित्यपरे ॥ युगपदनेकस्रवर्णमितहेमापहारे प्येकमेव प्रायश्चित्तं ॥
 न प्रायश्चित्तावृत्तिर्हरणक्रियाया एकत्वात् ॥ कालभेदे प्रयत्नभेदे च तदावृत्तिः ॥ ॥ इति स्रवर्णस्तेयप्रायश्चित्तानि ॥ ॥ अ
 थ गुरुतल्पे प्रायश्चित्तं ॥ ॥ गुरुरत्र पिता तल्पस्तत्पत्नी गमनं चात्र रेतः सैकपर्यंतं चेन्महापातकं ॥ ततोर्वाक् निवृत्तौ त्वनुपातकं
 ॥ तत्राज्ञानादकामतोपि जनन्यामुत्तमवर्णतत्सपत्न्यां च प्रवृत्तस्य सवर्णयां तत्सपत्न्यां तु ज्ञानतः कामतश्च प्रवृत्तस्य मरणांतमे
 व ॥ तच्चोभये च्छया प्रवृत्तौ गुर्वेगनागमनं मया कृतमिति स्वकर्मरथ्यापयतामुंडितसर्वशरीरकेशनरवेन घृताक्तेनाग्निवर्णक
 तेकाष्ठशयने तद्दर्पकृतये वलोहमस्थ्यास्त्रीप्रतिमया सह शयनेन तामालिङ्ग्य कार्यं ॥ स्वेन प्रोत्साहने तु क्षरेण वृषणौ सलिंगौ
 स्वयं छित्वांजलिना गृहीत्वानैर्ऋत्यां दिशि पृष्ठतो निरीक्ष्य णमकुर्वन् अकुटिलगतिरग्रतस्थितमविचारयन् प्राणांतं गच्छेत्

एवं गच्छन् यत्रैव कुड्यादिना प्रतिबध्यते तत्रैव मरणांतं तिष्ठेत् ॥ तथा प्रोत्साहितस्य तत्सलोहशयनमात्रं ॥ जनन्यामुत्तमवर्णेत
 त्सपत्न्यां चाज्ञानादकामतः प्रवृत्तावेतदन्यतममेवेत्यन्ये ॥ कामकृते सर्वत्र प्रागुक्तमरणांतं कारीषाग्निदाहोवा ॥ अकामतोऽप्या-
 सेष्येवं ॥ इदं मुख्यपुत्रस्यैव ॥ न तु दत्तकादीनां ॥ दत्तकस्य न्यूनं कल्यमिति मयूरवे ॥ सवर्णायां मातृसपत्न्यामकामादज्ञानतश्च प्रवृ-
 त्तौ द्वादशाब्दं ॥ अस्यां कामतः प्रवृत्तस्य रेतः सेकात् प्राक्निवृत्तौ द्वादशवार्षिकं ॥ जनन्यामुत्तमवर्णेत त्सपत्न्यां च अकामतः प्रवृ-
 त्तस्य रेतः सेकात् पूर्वं निवृत्तौ द्वादशवार्षिकं ॥ एषु त्रिषु अकामतोर्धं ॥ विप्रपुत्रस्य क्षत्रियां पितृभार्यां गच्छतो नववार्षिकं ॥ वैश्यां
 षड्वार्षिकं ॥ शूद्रायां त्रैवार्षिकं ॥ अप्यासेति सूक्ष्मपि द्वादशाब्दं ॥ अत्यंताप्यासे मरणांतमेव ॥ गुरुपत्नी साम्यात् ॥ मातुः सप-
 त्नी सवर्णां व्यभिचारिणीं अज्ञानतोगच्छतो वेदजपसहितचांद्रायणत्रयम् ॥ ज्ञानतः संवत्सरं ब्रह्महव्रतं ॥ एवं लघुप्रायश्चित्ति-
 त्तानि व्यभिचार्यनुत्तमवर्णसवर्णविषयेषु व्यवस्थया योज्यानि ॥ गर्भोत्पत्तौ त्वेता न्येव द्विगुणानि ॥ मरणातिरिक्तविषये गम-
 नावृत्तौ प्रायश्चित्तावृत्तिर्यत्र द्विगुणोक्तिस्तत्र द्वैगुण्यावृत्तिश्च ॥ सर्वत्र रेतः सेकात् प्राक्निवृत्तौ मरणांतविषये द्वादशाब्दं अन्यवि-
 षये रेतः सेकाभावे तत्तदर्थं ॥ गुरूपभुक्तास्वपि साधारणस्त्रीषु गमने गुरुतल्पदोषेन ॥ आसूकन्यादूषणादिदोषेन ॥ किंतु
 पूर्वोक्तं तत्प्रायश्चित्तं द्विगुणं ॥ स्त्रीणामपि पुत्रादिष्वेव मत्या प्रवृत्तौ मरणांतमेव ॥ अमत्या प्रवृत्तौ द्वादशाब्दिकं पुरुषोक्तवत्का

र्ये ॥ अन्येतुस्त्रीणामपि कामतः प्रवृत्तौ सर्वत्र पुरुषोक्तार्थकृत्या योज्यमित्याहुः ॥ ॥ अथातिदेशिकप्रायश्चित्तानि ॥ ॥ पितृष्व
 सामातृष्वसाम्भ्रूषितृष्वभातृमातुलाचार्यमित्रशिष्याणां भार्याः स्रुताश्च सापत्नभगिनी आत्मसखी पितृमातृसखी भगिन्याः
 सखी भगिनी स्नुषा दुहिता शरणागताराज्ञी प्रव्रजिता पतिव्रता धात्री चैतां स्रुतगमनं गुरुतल्परूपं ॥ पितृष्वभात्रोरुपनीत्रोरेव भा
 र्ययोरेतत्पितृष्वभार्यादयः स्वस्वादयश्च समानवर्णा एव ॥ आस्रुतकामतो द्वित्रिपर्यं ताभ्यां सेका मतः सकृद्गमने च नववार्षिकं ॥ का
 मतो द्वित्रिवारं गमने नववार्षिकावृत्तिः ॥ अकामतः सकृद्गमने षड्वार्षिकं कामतस्त्र्यधिकाभ्यां सेका मतश्चैकरात्रादूर्ध्वमत्यंता
 भ्यां सेचमरणमेव ॥ कुमारी भगिनेयी स्वगोत्रापितृष्वसृमातृष्वस्योः कन्यामातामहपितामहयोर्भार्याश्चोत्रियत्विगुपाध्याय-
 भार्यागुणवद्भजस्वलानि क्षिप्तौ पौत्रीदौहित्री अंत्यजा स्लेच्छीपुल्कसी चेत्येवमादिषु गमनं गुरुतल्पसमानं ॥ अंत्यजाश्चात्र ॥ चां
 डालः श्वपचः क्षत्तासूतौ वैदेहकस्तथा ॥ मागधायोगवाश्चेति सप्तैव ॥ नतुरजकश्चर्मकारश्चेत्यादिप्रतिपादिताः ॥ तेषु लघुप्राय
 श्चित्तस्योक्तत्वात् ॥ आस्रुतैकरात्रादूर्ध्वं अभ्यासे षड्वार्षिकं ॥ एकरात्राभ्यासे त्रैवार्षिकं ॥ उभयत्र कामतो द्विगुणं ॥ कामतो
 त्यंताभ्यां सेमरणमेव ॥ आस्रुतज्ञानतः सकृद्गमने त्रैवार्षिकं ॥ अंत्यजादिषु तु ज्ञानतः सकृद्गमने वार्षिकं कृच्छ्रं ॥ अज्ञानेऽर्थं ॥ चां-
 द्रायणद्वयमित्यन्ये ॥ गुरुतल्परूपेषु तत्समेषु चरेतः सेकात्मा कुनिवृत्तौ चांद्रायणं ॥ अकामतस्त्रयतस्तत्कृच्छ्रं ॥ यदा पुनरेता एवात्यं

न्यस्तैरेव पातित्यं ॥ प्रत्येकं तेषां तथाप्यस्यैपिन पातित्यं ॥ तथाच चतुर्विधमहापातकिष्वन्यतमेनोक्तद्विविधसंसर्गस्य पातित्य
 हेतोर्ज्ञानतः करणोद्वादशाब्दं ॥ अकामतोऽर्धमज्ञानतश्च ॥ एवंच पतितेन समयस्य वर्षेनिरंतरमज्ञानतः संसर्गः सपातकीव्रता
 र्धं कुर्यात् ॥ ज्ञानतस्तु तदीयं संपूर्णमेव ॥ मरणस्थानेस्यद्वादशाब्दमेव ॥ प्राञ्चस्तु अज्ञानतः संसर्गपादन्यूनतत् ॥ ज्ञानतः संपू
 र्णं ॥ मरणस्थानेचतुर्विंशतिवार्षिकमित्याहुः ॥ संभाषणादित्रयरहितेयानादिचतुष्टये संवत्सराभ्यस्तेऽपि पंचमभागेन प्रागुक्तं
 ॥ तत्सहितेतु पूर्णं द्वादशाब्दादि अथांतरितादिगणनादिना पंचरात्रमज्ञानतः संसर्गोपवाससहितपादकृच्छ्रं ॥ दशाहेकायं ॥
 द्वादशाहसंसर्गसांतपनं ॥ पक्षेदशोपवासाः ॥ मासंचेत्पराकः ॥ मासत्रयंचेच्चांद्रं ॥ षण्मासिकेच्चांद्रद्वयं ॥ किंचित्न्यूनं षण्मा
 सकृच्छ्रं ॥ कामतः संसर्गेतु पंचाहेकृच्छ्रं ॥ दशाहेतमकृच्छ्रं ॥ पक्षेपराकः ॥ मासेच्चांद्रं ॥ मासत्रयेकृच्छ्रं चांद्रं च ॥ षण्मासिकेर्धा
 ष्कृच्छ्रं ॥ किंचित्न्यूनं षण्मासिकेच्चांद्रायणं ॥ कामतोत्यंतापदिषण्मासं ॥ पंचमहायज्ञादिस्मार्तयाजनेगाध्यापनेदुहितृभगिनी
 व्यतिरिक्तेचयोनिसेवधेषडब्दे ॥ अकामतोऽर्धं ॥ एवमातिपातकिसंसर्गिणां कामतोनववार्षिकं ॥ अकामतोऽर्धं ॥ अनुपातकि
 संसर्गिणां षड्वार्षिकं ॥ अकामतोर्धं ॥ तथोपपातक्यादिसंसर्गिणां मुख्यपातकितुल्यं त्रैवार्षिकं त्रैमासिकादिकं ॥ अकामतोर्धं
 मित्याद्युहनीयं ॥ मयूरवेत्तितरपापिसंसर्गेतत्तद्वत्पादोनं कार्यमित्युक्तं ॥ सर्वत्र संसर्गबालस्त्रीवृद्धातुराणामर्धं ॥ अकामतः

प्रा. शे.
५६

पादः ॥ अनुपनीतबालस्य कामतोपि पाद एव ॥ अकामतोऽर्धपादः ॥ माधवस्तु संसर्गि दोषः कलौ पातित्यापादको न किंतु पापमा
त्रापादकः ॥ संसर्गदोषः पापेष्वितिकलिवर्ज्येषु गणनादित्याह ॥ वस्तुतस्तु ॥ न्यस्येदं कृतयुगे त्रेतायां ग्राममुत्सृजेत् ॥ द्वापरे कु
लमेकं तु कर्तारं तु कलौ युगइति पराशरस्मरणात् कृतयुगादौ दोषजनकत्वेनोक्तदेशादिसंसर्गस्यैव कलिवर्ज्येषु गणनं युक्तं ॥ अ
यंचापरः कलौ विशेषः ॥ यत्कृते संभाषणमात्रादेव पातित्यं त्रेतायां स्पर्शमात्राद्वापरे तत्स्वामिकान्नमात्रग्रहणात् ॥ तत्कलौ स्मे
हेन ससुदितेनैव संभाषणादिकर्मणानत्वे केनेति दिक् ॥ संसर्गिसंसर्गिणां पादपादहानिः ॥ तथा च मुख्यमहापापिनां संसर्गव
तोद्वादशाब्दं ॥ तत्संसर्गिणो मुख्यात् तृतीयस्थनवाब्दं ॥ तृतीयेन संसर्गवतो मुख्याच्चतुर्थस्थषडब्दं ॥ पंचमस्थत्रैवार्षिकं ॥ मुख्य
संसर्गिणो द्वितीयस्थेव पातित्यात् श्रौतस्मार्तकर्महानिः ॥ तृतीयादेः प्रायश्चित्तमात्रं न तु वैदिककर्महानिरिति मिताक्षरा ॥ प्रांच
स्तुपादहानिक्रमेण तृतीयेन संसर्गिव्रतार्धमात्रं कार्यं ॥ चतुर्थस्थतु मुख्यात् पंचमस्थन किंचिदित्याहुः ॥ ॥ इति संसर्गिप्राय-
श्चित्तं ॥ ॥ पतितोत्पन्नानां तु यक्षपतितस्थयदुक्तं तत्तृतीयांशः ॥ पुंसां कन्यानां तु नवमोऽंशः ॥ पतितोत्पन्नां कन्यां तदीयधन
रहितां विवस्त्रां कृतपूर्वोक्तपतितनवमांशप्रायश्चित्तामहोरात्रोपोषितां स्वकीयशुक्लवाससाच्छादितां नाहमेतेषां नैते ममेति त्रि
रुच्चैर्वर्दतीं देवालयदौ स्वगृहे वा विवाहयेत् ॥ अथ पतितामहापातकिनोऽनुपातकिनस्तत्संसर्गिणश्च ॥ तथानास्तिकः प्रमादा

५६

नास्तिक्याद्वाचिरं श्रौतस्मार्तकर्मत्यागीपतितपुत्राद्यत्यागीमहापापेषु ॥ अनुपातकेषु तत्कर्तृणां प्रयोजकः ॥ गोघ्रादयो मां-
 सभक्षकादयश्च ॥ एते चाकृतप्रायश्चित्तानसंव्यवहार्याः ॥ मातुस्तुतादृश्या अपिन तथा ॥ किंतु सेवापोषणं कार्यं ॥ पृथक्पितुर-
 पिमहापातकिन एव त्यागः ॥ प्रकारांतरेण पतितस्य न त्यागः ॥ किंच पितुर्दोषं स्वयं ज्ञात्वापि प्रथमतः परेभ्यो न कथयेत् ॥ तत्का-
 ले स्वयं तेन संव्यवहरेत् ॥ यत्पादेः स्त्रीसंगेषु पुनर्गर्हस्थ्यकरणे प्रायश्चित्ताभाव एव ॥ आरूढं नैच्छिकं धर्मयस्तु प्रकृत्यवते पुनः ॥
 प्रायश्चित्तं न पश्यामि येन शब्दोत्स आत्महेतिवचनात् ॥ उपपातकत्वात्प्रायश्चित्तं भवत्येवेत्यन्ये ॥ सर्वथा त्वव्यवहार्यता बहिस्तूष्म-
 यथा स्मृतेराचाराच्चेति व्याससूत्रात् ॥ नैष्ठिकानां वनस्थानां यतीनां चावकीर्णनाम् ॥ शूद्रानामपि लोके स्मिन्प्रत्यापत्तिर्न विद्यते
 इति वचनाच्च ॥ एवं स्त्रीबालशरणागतहंतारः कृतघ्नाश्च कृतप्रायश्चित्ता अपिन संव्यवहार्याः ॥ अतो व्यभिचारिण्यावधे प्रायश्चि-
 त्ताल्पत्वेऽपि वचनाद्यव्यवहार्यत्वाभाव इति मिताक्षरा ॥ स्त्रीणां महापापातिपापानुपापानि अफ्यस्तोपपातकानि च पातित्यनिमि-
 त्तानि ॥ विशेषतो हीनवर्णगमनं स्वगर्भपातनं भर्तृहिंसनं च शिष्यगुरुजुंगितोपगमनानि चेत्येतानि ॥ महापापेषु कृतप्रायश्चि-
 त्तेष्वागतेषु सपिंडास्तेन सह पुण्यजले स्नात्वाः पापपूर्णकुंभं पुण्यदेशे काले पुण्यदिङ्मुखानयेयुः ततः सर्गोभ्यो यवसंदत्वा गोभि-
 र्भक्षिततृणशूद्रः संव्यवहार्यश्च ॥ स्त्रीणामपि पतितानां मेव परिग्रहः ॥ इदं घटस्फोटोत्तरं कृतप्रायश्चित्तस्य परिग्रहविषयमि-

त्यन्ये ॥ वाचस्पतिमिश्रास्तुमत्यामहापातकिनोऽतिपातकिनश्च प्रायश्चित्तं कृतेऽपि न व्यवहार्यः प्रायश्चित्तं तु तेषां परलोकशुद्ध्यर्थमेवे
त्याहुः ॥ यस्तु नरो नारी वौधत्यात् पातित्येऽपि प्रायश्चित्तं नेच्छति तं सर्वे सपिंडाः बांधवाश्च राजादि समक्षमाहूय तस्यापेक्ष्य तं कृत्वा सु
हुरुपदिशेयुः ॥ प्रायश्चित्तं कुर्वाचरं लभस्वेति स यदि एवमपि नांगीकरोति तदा रिक्तादि निंघति यो सायान्हे ग्राह्याहः संभूय कुत्सि
तजलादि संपूर्णं प्राचीनावीतिनोदक्षिणा मुखगुरु सन्निधौ अस्माकं त्वं मृत इति वा सुमनुदकं करोमीति वा वदंतो दर्भेषु छिन्नाग्रेषु
न्युञ्जं कुर्युः ॥ ततः सर्वे निरीक्ष्यमाणा अपउपस्पृश्य ग्रामं प्रविशेयुः ॥ सपिंडानामेकाहमाशौचं ॥ ततो धिकारी कर्ता दाहवर्जं जीवंत
मेवोद्दिश्य पिंडोदकदानादि प्रेतकर्माणि सपिंड्याः प्राकृतनानि कुर्यात् ॥ उदकपिंडादि प्रेतक्रियोत्तरं पात्रनिनयनमिति मिताक्ष
रायां स्पष्टं ॥ ततः सर्वकर्म बहिष्कृतेन तेन संभाषणादिकं वर्जयेत् ॥ प्रमादात् संभाषणे सावित्रीं जपन् एकरात्रं तिष्ठेत् ॥ मत्या
त्रिरात्रं ॥ अब्दपर्यं ताभ्यासे पातित्यं ॥ स्त्रीणामपि तादृशीनां गृहसमीपे पर्णकुट्यादौ वा संदत्वा जुगुप्सितमन्नं प्राणधारणमात्रं स
मर्थं जीर्णमलिनवस्त्रं च दद्यात् ॥ घटस्फोटोत्तरं शिष्यगागुरुगापतिभ्यां च सर्वथैव त्यागः ॥ घटस्फोटप्रयोजनमन्यत्र द्रष्टव्यं ॥
एकस्मिन्निमित्तं गुरुलघुभूतानेकविरुद्धप्रायश्चित्तादि प्राप्ता देशकालवय आदिकमवेक्ष्य परिषदा व्यवस्था कल्पा ॥ यथाजलवा
सोहिमदेशो शिशिरकाले च नोपदेष्टव्यः ॥ उपवासादिकं बालवृद्धयोर्न ॥ एवं शक्तिरवेक्ष्या ॥ अन्यथा युवापि तत्प्रकृतिनिर्णेतरोपवा

साननुतिष्ठन्व्यापयेतेत्यादिकमूह्यं ॥ अनुक्तप्रायश्चित्तेषु जपतपो होमोपवासदानानि देशकालशक्तिपापलाघवगुरुत्वादिकम
 पेक्ष्यकल्याणि ॥ तत्र जपोगाध्यादेः ॥ होमः तिलानां व्याहृतिभिर्गायत्र्यावा ॥ ततः पर्यो भक्षताशाकहारताफलाशनं प्रसृतिया
 वकताहिरण्योदकप्राशनं ब्रह्मचर्यं तीर्थैर्दकस्नानं आर्द्रवस्त्रताः नशनमिति तपांसि ॥ दानं हिरण्यगोवस्त्राश्वतिलभूमिघृतानां
 संवत्सरं षण्मासाश्चत्वारस्त्रयो द्वावेकश्चतुर्विंशतिरहानि द्वादशाहः षडहस्त्रयो हो होरात्र इतिकालः ॥ पापस्य गुरुलघुत्वैर्वादे
 न दंडेन वा ज्ञानकृतत्वादिभिर्वा बोध्यै ॥ एवं पापिनां प्रायश्चित्ताकरणं तामिस्रलोहमृत्खलरौ रवमहारौरवसंघातकालसूत्रक
 प्रतापनाभिपत्रवधतामिस्रप्रभृतिनरकेषु नानाविधेषु प्रथमं वा सो नंतरं पुनरस्मिन्मंसारे श्वसूकरादिकुर्यो निजन्मानि ॥ ततः
 कदाचिन्मानुषयो नौ जातस्यापि कुरोगित्वं ॥ रोगाश्चारं भे एव दर्शिताः ॥ एवं च नरकोपभोगक्षीणदोषाणामपितद्गो गानुमिता
 वशेषाणां प्रायश्चित्तं कार्यं ॥ अकृतप्रायश्चित्तानां कुष्ठादिरोगिणां दाहकस्थयतिचांद्रायणं ॥ गंगास्नानविष्णुस्मरणतन्नामज
 पादिकं सर्वप्रायश्चित्तमिति सर्वेषु सिद्धिः ॥ श्रीनागोजी भट्टकृतं प्रायश्चित्तं दुर्गेश्वरं ॥ काशीनाथ उपाध्यायव्यशोधयदपूरयत्-
 ॥१॥ ॥ इति श्रीशिवभट्टकृतसतीर्गर्भजनागोजी भट्टकृतः श्रीमदनंतोपाध्यायसूनुकाशिनाथोपाध्यायकृतशोधनोपबृंह
 णपूरणशालीप्रायश्चित्तं दुर्गेश्वरनामग्रंथः समाप्तिमगमत् ॥ ॥ अथ सर्वप्रायश्चित्तप्रयोगः ॥ ॥ तत्र षडब्दत्र्यब्दसाधो

द्वादिव्यवस्थाप्राजापत्यप्रत्याम्नायाश्चपरिभाषोक्ताएव ॥ तत्रत्रिंशत्कच्छ्रमब्दं ॥ पंचचत्वारिंशत्कच्छ्रंसाधर्ब्दं ॥ नवतिक्कच्छ्रं
ब्दं ॥ कच्छ्रं प्राजापत्यमितिपर्यायौ ॥ कच्छ्रेगवादयस्तन्निष्क्रयरजतनिष्कतदर्धतत्पादादयः प्रत्याम्नायाः ॥ तत्रसामश्रुपकल्पनं
॥ फलतांबूलगंधपुष्पधूपदीपाः पंचगव्यानिमृद्भस्मगोमयदूर्वातिलाः समिद्धर्भाः होमार्थंघृतं पर्वदक्षिणानिबंधानुवादकपूजार्थं-
दक्षिणापूर्वात्तरांगगोप्रेदानविष्णुश्राद्धद्रव्यमिति ॥ ॥ अथप्रयोगः ॥ ॥ अवरानेकंवाविप्रपर्वत्वेनोपवेशयकृतस्नानः शक्त
श्चेदार्द्रवासाः कर्ताविप्रान्प्रदक्षिणोक्त्यसाष्टांगंप्रणमेत् ॥ विप्रैः किंतेकार्यमिच्छामावादीमत्यमेववदेतिपृष्टः गोवृषयोर्निष्क्रयी
भूतंनिष्कतदर्धतत्पादान्यतमप्रमाणंरजतद्रव्यंसप्त्यभ्यः संप्रददेनममेतिसंकल्पपूर्वकंसप्त्याग्रेनिधायअमुकनामस्यममज
न्मप्रभृतिअद्ययावत्ज्ञानाज्ञानकामाकामसकृदसकृत्कृतकाधिकवाचिकमानसिकसांसर्गिकस्पृष्टास्पृष्टभुक्ताभुक्तपीतापी
तसकलपातकातिपातकोपपातकलघुपातकसंकरीकरणमलिनीकरणजातिक्वशकरणप्रकीर्णकपातकानांमध्येसंभावितपा
पानांनिरासार्थंप्रायश्चित्तमुपदिशंतुभवंतइतिवदेत् ॥ पुत्रादिः प्रतिनिधिश्चेन्ममपितुर्जन्मप्रभृतीत्यादिवदेत् ॥ श्रौतस्मार्ता
धानांगेतुप्रायश्चित्तेनिरासार्थमित्यंतअग्निपरिचरणेऽधिकारार्थंच ॥ अग्निविच्छेदप्रायश्चित्तंचोपदिशंतुभवंतइतिवदेत् ॥
तत्तदेकपापेतुकिंतेकार्यमितिप्रश्नेमयासुकवधः कृतः अमुकभक्षणंवाऽमुकगम्यागमनंकृतमित्यादिप्राकृतमेवपापमुच्चा

र्यतत्प्रायश्चित्तमुपदिशंतु भवंत इति वदेत् ॥ जन्मप्रभृति अद्ययावदित्यादिकं न वदेत् ॥ ततः सर्वधर्मविवेकारोगोसारः सुकला
 द्विजाः ॥ समदेहस्य संशुद्धिं कुर्वंतु द्विजसत्तमाः ॥ मया कृतं महाघोरं ज्ञानमज्ञातं किल्बिषं ॥ प्रसादः क्रियतां मत्वं शक्तमानुजाप्रय-
 च्छथ ॥ पूज्यैः कृतपवित्रो ह भवेयं द्विजसत्तमैः इति प्रार्थयित्वा ॥ मामनुगृह्यंतु भवंत इति नमेत् ॥ ततः सफ्यैः शक्त्यादिविचार्य
 प्रायश्चित्तैर्निश्चिते कर्ता चंदनपुष्पादिभिः पुस्तकपूजामनुवादकपूजां च कृत्वा निबन्धपूजात्वेन किंचिद्द्रव्यं निधाया अनुवादकाय भृ-
 तिरूपां दक्षिणां पापानुसारेण दद्यात् ॥ ततः सफ्याः पुस्तकवाचने पूर्वकमनुवादकस्याग्रे कथयेयुः ॥ अनुवादकश्च कर्तारं वदेत्
 ॥ तद्यथा ॥ सफ्यैरुपदिष्टोऽनुवादकः अमुकस्य ते जन्मप्रभृति अद्ययावत् ज्ञानाज्ञानकामाकामसंकुदसंकुत्कृतकायिकवाचिक
 मानसिकसांसारिकस्पृष्टास्पृष्टभुक्ताभुक्तापीतापीतसकलपातकातिपातकोपपातकलघुपातकसंकरीकरणमलिनीकरणा-
 पात्रीकरणजातिश्लेशकरप्रकीर्णकपातकानां मध्ये संभावितपापानां निरासार्थं पर्वदुपदिष्टं सार्धाब्दप्रायश्चित्तं अमुकप्रत्या-
 म्नायद्वारा प्राच्योदीच्यांगसहितं त्वया आचरितव्यं तेन तव शब्दभिर्भविष्यति त्वं कृतार्थो भविष्यसीति त्रिरुपदिशेत् ॥ आधा-
 नांगे तु सार्धाब्दप्रायश्चित्तं अग्निविच्छेदप्रत्यवायनिरासार्थं विच्छेददिनादारभ्य प्रतिवर्षमेकैकं कृच्छ्रं चेत्त्यादि पूर्ववत् ॥ क-
 र्ता ओमित्यंगीकृत्य प्रणम्य पर्वदं विसृजेत् ॥ ततोरिक्तायां सायान्हे देशकालौ संकीर्त्य अमुकशर्मणो मम जन्मप्रभृति अद्यया

वत्ज्ञानाज्ञानमध्ये संभावितानां पापानां निरासार्थं पर्वदुपदिष्टं सार्धाब्दप्रायश्चित्तं प्राच्योदीच्यांगसहितं अमुकप्रत्यास्नायेनाहमा-
चरिष्ये ॥ आधाने तु आधानाग्निपरिचरणादिपुण्यकर्मण्यधिकारसिद्ध्यर्थं च सार्धाब्दप्रायश्चित्तं अग्निविच्छेददिनादारभ्य प्र-
तिवर्षमेकैकं कृच्छ्रप्रायश्चित्तं च तंत्रेण प्राच्योदीच्यांगसहितं अमुकप्रत्यास्नायेन अहमाचरिष्ये इति संकल्पः ॥ ततः यानिका-
नि च पापानि ब्रह्महत्यासमानि च ॥ केशानाश्चित्यतिष्ठंति तस्मात्केशं वपाम्यहं ॥ इति मंत्रेण क्षौरं कार्यं ॥ क्षौराभावे सार्धाब्दादि-
व्रतं द्विगुणं पर्वदक्षिणापि द्विगुणा ॥ यत्र तु स भर्तृकस्त्रिया जीवत्सितृकादेश्च क्षौरं निषिद्धं तत्र न द्विगुणं तत्र क्षौरं च शिरवाकक्षौप-
स्थवर्जनं च केशरोम्णा मुदकसंस्थं वपनमिति सर्वत्र ॥ रोमवर्जनं मण्यत्र यत्र गोवधादौ विशेषवचनं तत्र प्रायश्चित्ते शिरवास-
हितमपि वपनम् ॥ प्रमादात् शिरवावपने कुशमयशिरवां ब्रह्मग्रंथियुतां दक्षिणकर्णो निदध्यादिति काठके ॥ शिरवां छिंदंति ये सोहादौ
षादज्ञानतोपि वा ॥ पुनः संस्कारमर्हंति त्रयोवर्णा द्विजातिश्च इति संग्रहे गृह्याग्निसारे ॥ यज्ञोपवीतसहितं शिरवात्यागोपि पुनरु-
पनयनमेव ॥ क्रोधादिना केवलं यज्ञोपवीतत्यागो तु प्रायश्चित्तं करिष्ये इति संकल्प्य आचार्यं हत्वा सवितारं गायत्र्या तिलैराज्येन अ-
ष्टसहस्रं शतं वा जुहुयात् इति प्रासंगिकं ॥ क्षौराद्यंगजातं च कृच्छ्राधिकं भवति न कृच्छ्रं न्यूनं इति मयूरवादौ प्राजापत्यत्रयमित्यधि-
के वा प्रायश्चित्ते भवति न तु ततो न्यूनं इति गृह्याग्निसागरमतं ॥ क्षौरांते गंडूषान् कृत्वा यथोक्तं दंडकाष्ठेन ॥ आयुर्बलं यशोवर्चः प्र-

जाः पशवसूनिच ॥ ब्रह्मप्रज्ञां च मेधां च त्वं नो देहि वनस्पते ॥ इति मंत्रेण दंतशुद्धिं कृत्वा काष्ठांतरेण जिह्वा मुलिरव्यस्नात्वा भस्मादि
 दशस्नानानि कुर्यात् ॥ तत्र प्रायश्चित्तांगं भस्मस्नानं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य भस्मगृहीत्वा ईशानाय नम इति शिरसिलिपेत् ॥ तत्पु
 रुषाय नम इति मुखे ॥ अघोराय नम इति हृदये ॥ वामदेवाय नम इति गुह्ये ॥ सद्योजाताय नम इति पादयोः ॥ प्रणवेन सर्वंगेषु ई
 शानादिपादोपेतैर्मंत्रैर्वा भस्मस्नानं ॥ ततः स्नात्वा चामेत् ॥ अथ गोमयस्नानं करिष्ये इति संकल्प्य गोमयमादाय प्रणवेन दि
 क्षुदक्षिणभागां तीर्थं चोत्तरभागं प्रक्षिप्य शेषं मानस्तोक इत्यभिमन्त्र्य गंधद्वारामिति मंत्रेण अग्रमग्रं चरंतीनामिति सर्वंगमालि
 प्य ॥ हिरण्यशृंगं वरुणं प्रपद्ये तीर्थं मे देहि याचितः ॥ यन्मया भुक्तं ममाधूनां पापेभ्यश्च प्रतिग्रहः ॥ यन्मोमनसा वाचा कर्मणा वा
 दुष्कृतं कृतं ॥ तन्न इन्द्रो वरुणो बृहस्पतिः सविता च पुनस्तु पुनः पुन इति द्वाभ्यामवते हेळ इति द्वाभ्यां प्रसम्राजे इति सूक्तेन च
 तीर्थं प्रार्थ्य ॥ याः प्रवतो निवत उद्धत इति तीर्थं मभि मृश्य स्नात्वा द्विराचामेत् ॥ हिरण्यशृंगमित्यादि तीर्थं प्रार्थनादिकं सर्वं दशवि
 धस्नानां ते एव कार्यमिति मयूरवे ॥ ततो मृत्तिकास्नानं संकल्प्य ॥ अश्वक्रांतं रथक्रांतं विष्णुक्रांतं वसंधरे ॥ शिरसाधारयिष्या
 मिरक्षस्व मां पदे पदे इति मृत्तिकामभिमन्त्र्य ॥ उद्धतासिवराहेण कृष्णो न शतबाहुना ॥ मृत्तिके हर मे पापं यन्मया दुष्कृतं कृतं ॥
 इति मृदमादाय ॥ नमो मित्रस्य वरुणस्येति सूर्याय प्रदर्शय ॥ गंधद्वारामिति मंत्रेण वास्यो नापृथिवीति वा इदं विष्णुरिति वा शि

रः प्रभृत्यंगानि विलिप्य स्नात्वा द्विराचामेत् ॥ अथ वा विस्तरेण मृत्तिका स्नानं ॥ तद्यथा ॥ बकि त्यापर्वतानामिति भूमिं प्रार्थ्य
 ॥ मावोरिषत्स्वनितेति स्वनित्वा ॥ स्योना पृथिवीति मृदमादाय ॥ आयनेतेति दूर्वामादाय ॥ गायत्र्या ऋक्षभूमौ मृदं निधाय मृत्ति
 का स्नानं करिष्ये इति संकल्प्य ॥ मृदं कुशोदकेन प्रोक्ष्य दिक्षु क्षिपेत् ॥ तत्र मंत्राः ॥ आतारमिंद्रमिति पूर्वस्था ॥ यमाय मधुमत्तमं
 राज्ञे इति दक्षिणे ॥ तत्वायामीति पश्चिमे ॥ वयं सोम इत्युत्तरे ॥ तत्सूर्यं रोदसीत्युपरि ॥ अधः पश्यस्वेत्यधः ॥ ततोऽंगेषु लेपः ॥ सु
 हस्वशीर्षेति शिरसि ॥ अक्षीभ्यां तेनाभिका इति मुखे ॥ ग्रीवाभ्यस्त इति ग्रीवायां ॥ आंत्रेभ्य इति हृदये ॥ नाभानाभिन्ने इति नाभौ
 ॥ त्वमिंद्रसजोषसमिति बाह्वोः ॥ सोमानं स्वरमिति कक्षयोः ॥ यः कुक्षिरिति कुक्षयोः ॥ बद्धीनां पितेति पृष्ठे ॥ मेहनादनं करणादि
 ति जान्वोः ॥ एतावानस्येति पादयोः ॥ यस्य विश्वानि हस्तयोरिति हस्तयोः ॥ अंगादंगादिति पुरुषसूक्तेन च सर्वोऽंगो ॥ अथ शूद्रो
 दकस्नानं ॥ आपो अस्मानित्युक्ता सूर्याभिसुख इदं विष्णुरिति मंत्रेण प्रवाहाभिसुखो मज्जेत् ॥ आपो हि षेत्सृचेत्यन्ये ॥ अथ पं
 चगव्यैः कुशोदकेन चेति षट्स्नानानि ॥ तत्रादौ गोमूत्रस्नानं करिष्ये ॥ तत्सवितुरिति गोमूत्रस्नानं ॥ स्नात्वा च मय्य ॥ एवमग्रेपि ॥ गं
 धद्वारा मिति गोमयेन ॥ आप्यायस्वेति क्षीरेण ॥ दधिक्वाण्व इति दधिस्नानं ॥ घृतं मिमिक्ष इति तेजोसीति वा घृतस्नानं ॥ देवस्य
 त्वासवितुः प्रसवे इन्द्रियेणाभिषिंचामीति कुशोदकेन स्नानं ॥ यद्वै तानि दशापि स्नानानि ॥ अमंत्रकाण्येव कार्याणि ॥ इमं मे गंगे

स्मिन्त्र्यान० ॥ समद्रज्येष्ठा इति च तस्मिन् ॥ एतो न्विद्रंस्तवेति तिसृभिः ॥ तरत्समं दीति सूक्तेन ॥ पावमानीभिवापो हि षेति तृचे
 न मार्जनं च कृत्वा ॥ इमं मे गंगे इत्युदकमालोड्य क्रतुं चेति तृचेन त्रिरावृत्तेनायमर्षणं कृत्वा त्रिर्द्वादशवारं वामज्जनानि कृत्वा स्ना
 नागतर्पणं कुर्यात् ॥ अत्र प्राचीनप्रयोगेषु मृत्तिकास्नानोत्तरं मार्जनायमर्षणोक्तिर्दृश्यते तत्र मूलं मृग्यं ॥ दशविधस्नानप्रयोगे प्र
 कांते स्नानत्रयांतेः घमर्षणं ॥ ततः समस्नानानीतिक्रमस्य निर्युक्तिकत्वात् ॥ सर्वदशविधस्नानांते एवायमर्षणतर्पणादेर्मयू
 खादावुक्तत्वाच्च ॥ तर्पणं यथा ॥ ब्रह्मादयो ये देवाः ॥ तान् देवांस्तर्पयामि ॥ भूदेवांस्तर्पयामि ॥ भुवदेवांस्त० स्वदेवां० भूर्भुवः स्वदे
 वा० ॥ निवीती ॥ रुष्णाद्वैपायनादयो ये ऋषयः ॥ तान् ऋषीन् ॥ भूर्ऋषीन् ॥ भुवऋषीं० स्वऋषींस्त० भूर्भुवः स्वऋषीं० ॥ प्राचीना
 वीती ॥ सोमः पितृमान्यमों गिरस्वानग्निध्वान्तादयो ये पितरः ॥ तान् पितॄंस्त० ॥ भूः पितॄं० भुवः पितॄं० स्वः पितॄं० भूर्भुवः स्वः पितॄं०
 ॥ ततो यद्भूतर्पणादिवासः परिधानांते तिलकं धृत्वा आचम्य देशकालादिसंकीर्त्य विष्णुप्रीत्यर्थं प्रायश्चित्तांगविष्णुश्राद्धसंपत्तये
 श्रीविष्णुद्वैशेन अथ कथुगमब्राह्मणभोजनपर्याप्तामनिष्करी भूतद्रव्यं दातुमहमुत्सृजे ॥ तच्चतुर्भ्यो ब्राह्मणेभ्यः पूजनपूर्वकं
 दद्यात् ॥ तेन पापापहामहाविष्णुः प्रीयतां ॥ ततः प्रायश्चित्तपूर्वांगगोदानं करिष्ये इति संकल्प्य ॥ गवामंगेष्विति गोदानं प्रत्यक्षद्रव्य
 द्वारा वा कुर्यात् ॥ देशकालौ संकीर्त्य प्रायश्चित्तपूर्वांगहोमं करिष्ये ॥ तदंगतयास्थंडिलोल्लेखनाद्यग्निप्रतिष्ठापनादिकारि० ॥ विद

नामानमग्निं प्रतिष्ठापयामीत्यंते ध्यात्वा प्रायश्चित्तपूर्वांगहोमे देवतापरिग्रहार्थमन्वाधानं करिष्ये ॥ चक्षुषी आज्येनेत्यंते अग्निं
वायुं सूर्यं प्रजापतिं च प्रतिदेवतं सप्तविंशति संख्या ज्याहुतिभिः पृथिवीं विष्णुं रुद्रं ब्रह्माणं अग्निं सोमं सवितारं प्रजापतिं प्रजापतिमग्निं
स्विष्टकृतं पंचगव्येन शोषेण स्विष्टकृतमग्निमिधमसन्नहनेन रुद्रमित्यादि यद्वा ० आज्येनेत्यंते पापामहं महाविष्णुं व्याहृतिभि
रष्टोत्तरशतसंख्या ज्याहुतिभिः शोषं समानं ॥ आज्यसंस्कारकाले पंचगव्यं कृत्वा आज्येन सह पर्यग्निं कुर्यात् ॥ तस्मादिपात्रे प-
लाशादिपत्रपुटे वा तस्मायां गोमूत्रं त्रिपलं अष्टमाषं वा गायत्र्या दायश्वेतगोशकृत् षोडशमाषं गंधद्वारा मित्या दायपीतगोक्षीरं का-
पिलं वा सप्तपलं द्वादशमाषं वा ॥ आप्यायस्वेत्या दायनीलायाः सप्तपलं दशमाषं वा दधि दधिक्षाण्वेत्या दाय ॥ कृष्णाया घृतमेकपलं
अष्टमाषं वा तेजोसिक्कं क्रमसीति वा घृतं मिमिक्षे इति वा दाय ॥ यथोक्तगौरभावे गोमात्रस्य मूत्रादिग्राह्यं ॥ देवस्य त्वेति कुशोदक
मेकपलं चतुर्माषं वा प्रक्षिप्य प्रणवेन यज्ञियकाष्ठेनालोक्ष्य प्रणवेनाभिमंत्रयेत् ॥ आज्यपंचगव्यासादनादि आज्यभागांतेभूः स्वाहा ॥
अग्नय इदं ॥ सुवः स्वाहा वायव इदं ॥ स्वः स्वाहा सूर्याय इदं ॥ भूर्भुवः स्वः स्वाहा प्रजापतय इदं ॥ इत्याज्यस्य प्रतिदेवतं सप्तविंशतिरि-
त्येवमष्टोत्तरशताहुतीर्हुत्वा ॥ विष्णुपक्षे भूः स्वाहा विष्णव इदं ॥ सुवः स्वाहा विष्णव इदं ॥ स्वः स्वाहा विष्णव इदं ॥ भूर्भुवः स्वः स्वा-
हा विष्णव इदं ॥ इति अष्टोत्तरशताहुतीर्हुत्वा पंचगव्यहोमः ॥ ततः सार्वैः सप्तपत्रकुशैः पंचगव्यं गृहीत्वा ॥ इरावती धनुमती ० स्वा

हापृथिव्याइदं० १ इदंविष्णु० विष्णावइ० मानस्तोके० रुद्रायेदं० २ ब्रह्मजज्ञानं० ब्रह्मणइ० ४ ब्रह्मस्थानेशान्नोदेवीतिमंत्रेणअ
 यइतिकेचित्॥ अग्नयेस्वाहाअग्नयेइदं० सोमायस्वाहासोमायेदं० ॥ तत्सवितुर्वरेण्यं० सूर्यायेदं० प्रजापतयेन० व्याहृति
 भिर्वा० ॐ स्वाहाप्रजापतयेइ० अग्नयेस्विष्टकृतेस्वा० अग्नयेस्विष्टकृतइदं० ॥ इतिदशपंचगव्याहुतीहुत्वाकेवलज्यस्य॥ यद-
 स्येतिस्विष्टकृतहुत्वाप्रायश्चित्तहोमशेषं समाप्य॥ ब्रतग्रहणं करिष्येइतिहिजान्पृष्ट्वाकुरुष्वेत्यनुज्ञातः॥ यत्त्वगस्थिग० ॐ प्रण
 वेनगृहीत्वाप्रणवेनैवसर्वपंचगव्यं पिबेत्॥ अशक्तौगोमूत्रादिस्वल्पं ग्राह्यं॥ सर्वस्यपेयत्वात्॥ एतच्चग्रामाद्वह्निर्नद्यादेस्तीरेन
 ह्यत्रदर्शनंकार्यं॥ ब्रतंनिशासुरवेग्राह्यं बहिस्तारकदर्शनंइतिस्मृतेः॥ सुसूर्षोस्तुगृहादावेवअस्मिन्दिनेउपवासः॥ अशक्तौह
 विष्वाशनं॥ अयंचपंचगव्यस्यदशाहुतिहोमोब्रह्मकूर्चारव्यपंचगव्यपानेसर्वत्राह्यः॥ गृहमागत्यप्रातरारभ्यसंकल्पितप्रायश्चित्तसंक
 ल्पितप्रत्याम्नायानुसारेणानुष्ठायोत्तरांगानिकुर्यात्॥ गोनिष्क्रयरजतादिदानपक्षेपंचगव्यप्राशनांतै इदं सार्धाब्दे पंच चत्वारिंशत्कृच्छ्र
 त्याम्नायगोनिष्क्रयौषूतंप्रतिकृच्छ्रं निष्कृतदधंतदधान्यतमप्रमाणरजतद्रव्यं नानानामगोत्रेभ्यो ब्राह्मणेभ्यः दातुमहमुत्सृजे
 ॥ इतिद्रव्यदानसंकल्पं कृत्वा तदेवद्रव्यं विभज्य दत्त्वा चोत्तरांगानिकुर्यात्॥ आचीर्णस्यासुकप्रायश्चित्तस्यसांगताथमुत्तरांगानि
 करिष्ये॥ तत्रहोमंकर्तुंस्थंडिलादिकरिष्येइतिसंकल्प्यपूर्ववदाज्यहोममात्रं व्याहृतिभिः कृत्वा पूर्ववदेवविष्णुश्चाहंगोदा

प्रा. शे
६२

नंचकुर्यात् ॥ नात्रपंचगव्यहोमः अंतेशक्तेनगोभूहेमादिदशदानानिकार्याणि ॥ अशक्तो हिरण्यदानं ॥ गृत्वाग्नि सागरे तस्मिन्ने
वदिने उत्तरांगहोमश्च तस्मिन्नेवाग्नौ कार्य इत्येतावन्मात्रमुक्तं तत्र तत्र प्रयोगः पृथक् प्रयोगौ वेति विचारणीयं ॥ मम तु पृथगग्नि
करणादियुक्तं भातिकौस्तुभे पूर्वोत्तरांगहोमयोरिध्माधानादिरस्थालीपाकतंत्रं कृताकृतमित्युक्तं ॥ तस्य द्वौ आधानां ते न्वाधानप
रिसमूहनपरिस्तरणपर्युक्षणाज्यपंचगव्यसंस्कारस्तु वसं मार्गार्चनांतहोमः ॥ होमांतेस्विष्टकृत्समप्रायश्चित्ताहुतयश्च कृता
कृताः ॥ परिस्तरणविमोकादिः ॥ इतिकशिनायोपाध्यायविरचितः सार्धाद्धादिसर्वप्रायश्चित्तप्रयोगः ॥ ॥ अथ विप्रश्चिन्त्याः
प्रायश्चित्तप्रयोगः ॥ स्त्रीणां होमः कृताकृतः ॥ करणपक्षे विधवायाः क्षौरांते पूर्ववत्कृत्वा असंभ्रकाणि दशस्मानानि ॥ सध
वायास्तु संकल्पान्ते दंतधावनं कृत्वा तूष्णीं दशस्मानानि ॥ वस्त्रपरिधानांते विष्णुश्चाद्धगोदानं कृत्वा प्रायश्चित्तहोमार्थमाचार्यत्वा
वृणो ॥ इति विप्रं वृत्वा पूर्ववद्विप्रद्वारा सर्वपूर्वांगं कारयित्वा स्वयंपंचगव्यंतूष्णीं प्राश्य मुख्यप्रत्याम्नाय द्रव्यं विसृज्योत्तरांगानिका
रयेत् ॥ होमाभावपक्षे दशविधस्मानांते विष्णुश्चाद्धगोदानं कृत्वा विप्रेण पंचगव्यं कारयित्वा तूष्णीं प्राश्य प्रायश्चित्तद्रव्यं संकल्प्य
दत्त्वोत्तरांगं विष्णुश्चाद्धगोदानं दशस्मानानि कुर्यात् ॥ अथ शूद्रस्य संकल्पान्तमविकृतं प्राग्वत् ॥ ततः क्षौरांते असंभ्रकदशस्मानानि
निवस्त्रतिलकधारणांते विष्णुश्चाद्धगोदानं कृत्वा विप्रद्वारा पंचगव्यं कारयित्वा स्वयंतूष्णीं पिबेत् ॥ शूद्रेण कपिलायाः पंचगव्यानि न पेया

६२

मुंबईमध्ये बापुहर शेट देवळेकर याणीं आपले छापखान्यांत छापिलें. शके १७८९ प्रभवनामसंवत्सरे ज्येष्ठरुणा ११. तारीख २८ जून सन १८६७

इतिप्रायश्चित्तेंदुशेखरः समाप्तः

[OrderDescription]
,CREATED=28.07.20 12:27
,TRANSFERRED=2020/07/28 at 14:50:22
,PAGES=135
,TYPE=STD
,NAME=S0003392
,Book Name=M-2827-PARYASHCHIT
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF

FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF

FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF

FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF

FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF
,FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF
,FILE76=00000076.TIF

FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF
,FILE82=00000082.TIF
,FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF
,FILE87=00000087.TIF
,FILE88=00000088.TIF
,FILE89=00000089.TIF
,FILE90=00000090.TIF
,FILE91=00000091.TIF
,FILE92=00000092.TIF
,FILE93=00000093.TIF

FILE94=00000094.TIF
,FILE95=00000095.TIF
,FILE96=00000096.TIF
,FILE97=00000097.TIF
,FILE98=00000098.TIF
,FILE99=00000099.TIF
,FILE100=00000100.TIF
,FILE101=00000101.TIF
,FILE102=00000102.TIF
,FILE103=00000103.TIF
,FILE104=00000104.TIF
,FILE105=00000105.TIF
,FILE106=00000106.TIF
,FILE107=00000107.TIF
,FILE108=00000108.TIF
,FILE109=00000109.TIF
,FILE110=00000110.TIF

FILE111=00000111.TIF
,FILE112=00000112.TIF
,FILE113=00000113.TIF
,FILE114=00000114.TIF
,FILE115=00000115.TIF
,FILE116=00000116.TIF
,FILE117=00000117.TIF
,FILE118=00000118.TIF
,FILE119=00000119.TIF
,FILE120=00000120.TIF
,FILE121=00000121.TIF
,FILE122=00000122.TIF
,FILE123=00000123.TIF
,FILE124=00000124.TIF
,FILE125=00000125.TIF
,FILE126=00000126.TIF
,FILE127=00000127.TIF

FILE128=00000128.TIF
,FILE129=00000129.TIF
,FILE130=00000130.TIF
,FILE131=00000131.TIF
,FILE132=00000132.TIF
,FILE133=00000133.TIF
,FILE134=00000134.TIF
,FILE135=00000135.TIF
,